

LJUDSKA PRAVA LICA LIŠENIH SLOBODE U POLICIJSKOM PRITVORU

Osiguravanje pravde

Jačanje principa tretmana lica lišenih slobode
na osnovu ljudskih prava, evropskih standarda
i najbolje prakse u Bosni i Hercegovini

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Vijeća Evrope

Ovaj materijal je sačinjen uz finansijsku podršku Evropske unije i Vijeća Evrope. Stanovišta izražena u njemu ne mogu se shvatiti kao zvanična mišljenja Evropske unije ili Vijeća Evrope.

© 2021 Vijeće Evrope. Sva prava zadržana. Licencirano Evropskoj uniji pod uvjetima. Nijedan dio ove publikacije ne može se prevoditi, reproducirati niti prenositi, u bilo kojoj formi ili na bilo koji način, elektronskim (CD-Rom, internet, itd.) ili mehaničkim putem, uključujući fotokopiranje, snimanje ili putem bilo kojeg sistema skladištenja informacija ili pretraživanja, bez prethodnog odobrenja Direktorata za komunikacije (F-67075 Strasbourg Cedex ili publishing@coe.int) u pisanoj formi.

LJUDSKA PRAVA

LICA LIŠENIH SLOBODE U POLICIJSKOM PRITVORU

*Zaštita ljudskih prava započinje prije samog lišenja slobode
i ne završava otpustom iz pritvora.*

1. izdanje

SADRŽAJ

Okvirni program obuke sa modulima o zaštiti ljudskih prava u agencijama za provođenje zakona.....	7
Napomene.....	8
Predgovor.....	9
Terminologija i definicije.....	9
Ključni pojmovi.....	10
Svrha.....	11
Kontekst na kojem počivaju zajedničke operativne procedure za postupanje službenika agencija za provođenje zakona u BiH.....	11
Prava lica lišenih slobode garantovana Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava.....	12
Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda i zakonskih okvira.....	13
Ljudska prava u policijskom djelovanju.....	14
Šema koja prikazuje međusobne odnose zabranjenih postupanja koju primjenjuje Evropski sud za ljudska prava.....	15
Dijagrami za (samo)procjenu kršenja prava garantovanih Konvencijom.....	16
Етичко поступање службеника агенција за провођење закона	21
Operativne procedure za етичко поступање службеника агенција за провођење закона.....	22
Независна мониторног тјела за праћење поступања са лицима лишеним слободe.....	24
Operativne procedure za postupanje tokom posjete monitoring tijela.....	26
Borba protiv zlostavljanja.....	29
Operativne procedure u slučaju iznošenja navoda o zlostavljanju.....	29
Operativne procedure za postupanje sa ciljem sprečavanja nekažnjivosti.....	30

Operativne procedure za internu istragu tvrdnji o navodima zlostavljanja.....	31
Ispravno evidentiranje trajanja lišenja slobode.....	34
Operativne procedure za postupanje u slučaju sumnje na manipulaciju vremenom lišenja slobode	34
Preuzimanje i predaja lica lišenih slobode.....	37
Operativne procedure za preuzimanje i predaju lica lišenih slobode.....	37
Sprovođenje i nadzor lica lišenih slobode	41
Operativne procedure za sprovođenje lica lišenih slobode.....	43
Obavješćavanje i omogućavanje ostvarivanja prava lica lišenih slobode.....	45
Operativne procedure za obavješćavanje lica lišenih slobode o pravima.....	45
Uslovi i smještaj lica lišenih slobode u policijskom pritvoru.....	50
Operativne procedure za smještaj lica lišenih slobode u prostorije za zadržavanje ili pritvor.....	50
Efikasna komunikacija.....	55
Operativne procedure za efikasnu komunikaciju.....	55
Zaštita povjerljivih i ličnih podataka.....	58
Operativne procedure za zaštitu ličnih i povjerljivih podataka.....	58
Преглед и претрес лица лишених слободе и њихових предмета.....	62
Оперативне процедуре за преглед и претрес лица лишених слободе и њихових предмета.....	62
Privremeno oduzimanje predmeta.....	66
Operativne procedure za postupanje sa privremeno oduzetim predmetima.....	66
Upotrebe sile, kontrola i obuzdavanje.....	69
Operativne procedure za kontrolu i obuzdavanje lica lišenih slobode.....	69
Samopovrede i samoubistva u policijskom pritvoru.....	74
Operativne procedure za postupanje u slučaju smrti lica lišenih slobode.....	74

Поступање са женама лишеним слободe.....	77
Оперативне процедуре са поступање са женама лишеним слободe.....	77
Поступање са малољетницима лишеним слободe.....	81
Оперативне процедуре за поступање са малољетницима у полицијском притвору.....	81
Postupanje sa specifičnim kategorijama lišenim slobode - MIGRANTI	86
Operativne procedure za postupanje sa migrantima	86
Dodatak 1: Efikasna komunikacija	92
Dodatak 2: Manipulisanje vremenom lišenja slobode.....	93
Dodatak 3: Obaveza obavještanja o pravima lica lišenih slobode.....	94
Dodatak 4: Pregled i pretres lica lišenih slobode.....	98
Dodatak 5: Pritvor i zadržavanje.....	100
Dodatak 6: Plan sprovođenja.....	104
Dodatak 7: Dokument za diskusiju o међуаgenciјској saradnji u borbi protiv zlostavljanja.....	109
Dodatak 8: Prava osoba lišenih slobode.....	113

Okvirni program obuke sa modulima o zaštiti ljudskih prava u agencijama za provođenje zakona

Stručne oblasti	Modul	Teme
Ljudska prava lica koja je policija lišila slobode	Ljudska prava i etika u radu policije	Prava garantovana Evropskom konvencijom
		Etičko postupanje službenika agencija za provođenje zakona
		Nezavisna monitoring tijela za praćenje postupanja sa licima lišenim slobode
		Borba protiv zlostavljanja
	Policijsko lišenje slobode	Ispravno evidentiranje trajanja lišenja slobode
		Preuzimanje i predaja lica lišenih slobode
		Sprovođenje i nadzor nad licima lišenim slobode
		Obavješćavanje lica lišenih slobode o pravima
		Uslovi i smještaj lica lišenih slobode u policijskom pritvoru
Komunikacija u zatvorenom okruženju	Efikasna komunikacija	Efikasna komunikacija
	Postupanje sa povjerljivim podacima	Zaštita povjerljivih i ličnih podataka
	Intervjuisanje lica lišenih slobode	Vođenje istražnih razgovora i ispitivanja
Lična i opšta sigurnost u zatvorenom okruženju	Održavanje nivoa sigurnosti u zatvorenom okruženju	Pregled i pretres lica lišenih slobode
		Privremeno oduzimanje predmeta
		Upotreba sile, kontrola i obuzdavanje
	Pripravnost na vanredne situacije	Samopovrede i samoubistva u policijskom pritvoru
	Specifične ranjive grupe u pritvoru	Postupanje sa ženama u pritvoru
		Postupanje sa maloljetnicima u pritvoru
		Postupanje sa migrantima

Napomene

Dio materijala koji je korišten u izradi procedura se zasniva na ranije objavljenim Smjernicama za postupanje sa licima lišenim slobode u zatvorenom okruženju u okviru projekta Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku I.

Jezici na kojima je nacrt sačinjen su bosanski, srpski i hrvatski, prema ličnim preferencijama autora, kao i pisma, latinica i ćirilica. Originalni tekstovi su sačinjeni na ovim jezicima.

Sve reference na službenike agencija za provođenje zakona u ovom materijalu podjednako se odnose na muški i ženski spol.

Definicije korištene u ovom materijalu nisu definicije iz zakonskih akata nego su ih autori zajednički dogovorili za potrebe ovog materijala.

Autorski tim se posebno zahvaljuje dr Juliji Kozma, međunarodnoj konsultantici na projektu na stručnoj pomoći. Takođe se zahvaljujemo našim kolegama Vildani Dolamić, Senadu Hukiću, Mirzetu Išeriću, Borisu Kneževiću, Mahiru Suljiću, Faiku Fejziću, Miri Prodanoviću i Nusretu Hambi na podršci. Vrijedni komentari su primljeni iz kantonalnih ministarstava unutrašnjih poslova i Granične policije BiH.

Administracija: Nejla Sahačić

Autori (abecednim redom):

Dragana Alić, Senad Ćatić, Aljo Hasikić, Muhamed Huskić, Nedžad Kalabušić, Mijo Kovačević, Mišel Krajišnik, Darko Kušić, Aleksandar Miladinović, Aleksandar Milisavić, Milan Miškić, Dragan Mojević, Alma Pačo, Đorđe Peulić, Mirsad Sinanović, Edis Skopak, Željko Tanasić i Marica Bender.

Predgovor

Ove procedure su pripremljene za službenike agencija za provođenje zakona u Bosni i Hercegovini u okviru zajedničkog projekta Evropske unije i Vijeća Evrope Horizontal Facility za Zapadni Balkan i Tursku II "Jačanje tretmana lica lišenih slobode zasnovanog na ljudskim pravima, evropskim standardima i najboljoj praksi".

Njihova svrha je:

- zabilježiti dobru postojeću praksu i istaći profesionalnost službenog osoblja,
- umrežiti osoblje agencija za provođenje zakona koje djeluju u Bosni i Hercegovini, te
- dodatno obogatiti institucionalne programe obuke preporukama Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) i drugim relevantnim međunarodnim standardima.

Procedure opismenjene u ovoj publikaciji nemaju niti mogu imati normativni karakter. One su **praktične** upute za obavljanje svakodnevnih zadataka uz primjenu mehanizama zaštite ljudskih prava lica lišenih slobode. Nastale su na osnovu bilježenja slučajeva postojeće dobre prakse u postupanju sa licima lišenim slobode u Bosni i Hercegovini.

To znači da je njihov sadržaj i odraz dosadašnje primjene međunarodnih standarda u domaćoj praksi.

Ovi moduli pomažu službenicima da shvate svoja zakonska ovlaštenja i obaveze kao javnih službenika, da donesu odluke na osnovu dobre informisanosti, utvrde moguća kršenja i primijene smjernice o tome kako odgovoriti na kršenja ljudskih prava, npr. obavijestiti i izvijestiti.

Ako mučenje i drugi oblici zlostavljanja lica lišenih slobode koje čine javni službenici ne bude istraženo u okviru sistema krivičnog pravosuđa, takvo postupanje može lako postati prihvaćena praksa u okviru te države. Iskreni naponi da se dostignu standardi koji su uspostavljeni kroz sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava i podržavanje vladavine prava imaće važan odvrćajući efekat na one koji namjeravaju počiniti zlostavljanje lica u pritvoru.

Terminologija i definicije

U ovim procedurama se koristi propisana i važeća terminologija u Bosni i Hercegovini, u dijelu koji se tiče zakonskih rješenja. Ostale definicije su osmišljene isključivo za potrebe ovog materijala.

Za potrebe ovog materijala procedura označava seriju koraka koji se poduzimaju u slijedu, u svrhu odgovora na određenu situaciju.

Ključni pojmovi

Poštivanje ljudskih prava i odgovornost za njihovo poštivanje: obaveza poštivanja može se dijeliti između više javnih službenika dok odgovornost ne može.

Takođe, odgovornost je nešto što pripada osobi tek nakon što je zadatak obavljen ili nije obavljen. Obaveza poštivanja može nastati prije i/ili poslije zadatka.

Ljudska prava: univerzalna kategorija i stoje na raspolaganju svakom licu samim činom rođenja, pa čak i licu lišenom slobode.

Narušavanje ili kršenje ljudskih prava: Kršenja ljudskih prava nastaju kada se postupcima državnih organa ne ostvaruju, ignorišu ili poriču osnovna ljudska prava.

Zlostavljanje: sve vrste radnji ili propusti u činjenju radnji prema licima lišenim slobode koji dovode do mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja sa negativnim uticajem na mentalni i fizički integritet lica.

Lišenje slobode od strane policijskih agencija: pravna radnja tokom koje se ograničava kretanje lica od strane nadležnog organa za koje se utvrdi da je počinio ili da postoje osnovi sumnje da je počinio krivično djelo ili prekršaj. Pod lišenjem slobode u kriminalističkom smislu podrazumijevamo svaku radnju ili postupak usmjeren na to da se nekom licu ili grupi lica onemogućava sloboda daljeg kretanja, uz mogućnost upotrebe zakonom dopuštenih sredstava sile. Za Evropski komitet za sprečavanje mučenja, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) lišenje slobode počinje od momenta u kom je osoba lišena slobode obavezna ostati u prisustvu policijskih službenika (npr., hapšenje na ulici odnosno prije dovođenja u policijsku stanicu. Hapšenja tokom policijskih operacija npr., demonstracija podrazumijevaju lišenje slobode, ali nasuprot tome policijske operacije s ciljem kontrole mase ne smatraju se lišenjem slobode.

Prava lica lišenog slobode: garancija za ostvarivanje njegovih najboljih interesa u očuvanju tjelesnog i duševnog integriteta, dostojanstva i daju mogućnost da bude ravnopravno u svim postupcima koje protiv njega vode javni organi. Ta prava obuhvataju određene mehanizme zaštite (npr., pravo na obavještanje treće osobe o vlastitom hapšenju, pravo na advokata, pravo na ljekara), kao i pravo na određeni tretman i uslove u pritvoru.

Ostvarivanje prava podrazumijeva ispunjavanje obaveza službenika za provedbu zakona koje imaju prema licu lišenom slobode.

Policijski pritvor ili prostorija za policijsko zadržavanje, za potrebe ovog materijala, je mjesto u kojem se privremeno zadržavaju lica lišena slobode.

Službenik agencije za provođenje zakona, za potrebe ovog materijala, je pripadnik policijske agencije ovlašten za primjenu policijskih ovlaštenja propisanih zakonima. Među ove službenike spadaju ovlaštena službena lica Državne agencije za istrage i zaštitu, Službe za poslove sa strancima, Granične policije, sudskih policija u BiH, ministarstava unutrašnjih poslova i Policije Brčko Distrikta BiH.

Svrha

Bez zajedničkog nazivnika u multidisciplinarnom pristupu, gubimo dogovorene standarde i ne dijelimo shvaćanje o tome šta znači koji termin. Gubimo sposobnost da komuniciramo i obavljamo komplementarne zadatke čiji je zajednički cilj poštovanje prava lica lišenih slobode uz istovremeno održavanje potrebnog nivoa lične i opšte bezbjednosti. Bez zajedničkog shvaćanja i djelovanja – gubimo preciznost koja je potrebna da se zadatak obavi efikasno i svrsishodno.

Kontekst na kojem počivaju zajedničke operativne procedure za postupanje službenika agencija za provođenje zakona u Bosni i Hercegovini

Svrha ovog priručnika je ujednačiti postupanje u agencijama za provođenje zakona u Bosni i Hercegovini sa licima lišenim slobode.

Transparentan način rada službenog osoblja na osnovu kojeg je moguće utvrditi obavezu poštovanja i odgovornost za eventualno narušavanje ili kršenje ljudskih prava u bilo kojem datom momentu je obaveza svake države članice Vijeća Evrope.

Poštovanje nećijih ljudskih prava ne znači nepostupanje prema operativnim procedurama date agencije/ustanove. Baze podataka, razmjena podataka, kao i operativne procedure u svakoj agenciji/ustanovi postoje. Problem nastaje zbog nepotpunih protokola za razmjenu podataka i nedovoljne umreženosti agencija/ustanova.

Jednakost ne znači postupanje sa svakim licem lišenim slobode na isti način. Jednakost znači postupanje sa svakim licem lišenim slobode u skladu sa njegovim potrebama.

Lica lišena slobode podložnija su i osjetljivija na kršenja osnovnih prava zbog:

- većeg pritiska na policijske službenike da riješe krivična djela i da budu oštri prema kriminalu.
- teže je iskorijeniti pogrešne metode i načine rada koji su se ukorijenili tokom godina.
- policija ima timski duh koji je neophodan za zajednički rad, ali on je takođe i štit protiv vanjske kontrole loše prakse i načina rada.
- veće fluktuacije lica lišenih slobode u prostorijama za policijsko zadržavanje nego u zatvorskim ili forenzičkim ustanovama.
- lišeni slobode su osumnjičeni, optuženi ili osuđeni za počinjenje krivičnog djela ili okrivljeni za prekršaje.
- mjesta i prostorije u kojima borave lica lišena slobode su u najčešćem slučaju slabije opremljena (posebno u slučaju policijskog zadržavanja). Stoga u pritvoru često provode vrijeme u lošijim uslovima nego osuđene osobe ili osobe kojima je izrečena mjera liječenja.
- narušenih obiteljskih odnosa i teže resocijalizacije zbog stigmatizacije društva uzrokovane (navodnim ili presuđenim) činjenjem krivičnog djela.

PRAVA LICA LIŠENIH SLOBODE GARANTOVANA EVROPSKOM KONVENCIJOM O ZAŠTITI LJUDSKIH PRAVA

Ključni pojmovi

Ljudska prava

Neotuđiva temeljna prava urođena osobi jednostavno zato što je ona ili on ljudsko biće. Stoga se prihvaćaju kao univerzalna (primjenjiva svugdje) i egalitarna (ista za sve). Mogu postojati kao prirodna prava ili kao pozitivna prava u lokalnom, regionalnom, državnom ili međunarodnom zakonu.

Kršenja ljudskih prava

Nastaju kada se postupcima državnih organa krše, ignorišu ili poriču osnovna ljudska prava (uključujući civilna, politička, kulturna, socijalna i ekonomska prava).

Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda

međunarodna konvencija za zaštitu ljudskih prava i političkih sloboda u Evropi. Sačinjena je 1950. u Vijeću Evrope, a stupila je na snagu 3. septembra 1953. Prvi je ikada obavezujući međunarodni dokument u oblasti ljudskih prava. Svih 47 država članica Vijeća Evrope su potpisnice Konvencije, a od novih članica se očekuje da je ratificiraju što je moguće prije. Bosna i Hercegovina ju je ratificirala 12. jula 2002., ali je i jedinstven primjer primjene Konvencije čak i prije ratifikacije, i to u skladu sa Daytonskim mirovnim sporazumom iz 1995. godine. Konvencija ima nekoliko protokola koji su dopuna okvirnoj konvenciji.

U čl. II st. 2 Ustava BiH propisano je da se u BiH **“direktno primjenjuju prava i slobode garantovane Konvencijom i njenim Protokolima. Ovi akti imaju prioritet nad svim drugim zakonima”**.

Konvencijom se uspostavlja Sud za ljudska prava u Strasbourgu. Bilo koja osoba koja smatra da joj je država potpisnica prekršila prava garantovana Konvencijom može podnijeti predstavku Sudu. Presude suda su obavezujuće za države potpisnice Konvencije. Ovo bi značilo da bi domaći zakoni (i pravilnici) trebali biti u skladu sa zaštitom koju pruža Konvencija, a ukoliko domaći zakoni nisu usklađeni sa Konvencijom, onda bi se ona trebala direktno primijeniti kako bi se izbjeglo kršenje ljudskih prava- kako državljana BiH, tako i stranaca koji se nalaze na teritoriji BiH.

Pozitivna obaveza države

Pozitivna obaveza države je sve ono u čemu se Država mora angažovati kako bi se ispoštovalo neko pravo, a ne samo suzdržavanje od činjenja nečega. Na primjer:

- obaveza države da putem nezavisnih tijela istraži sve slučajeve narušavanja prava garantovanih Konvencijom, te da stvori takvo okruženje koje će onemogućiti i sankcionisati stvaranje kulture neprijavlivanja, neevidentiranja, nedokumentovanja i nekažnjivosti kršenja prava iz Konvencije,
- da obezbijedi odgovarajuću obuku policijskim službenicima,

- da izgradi odgovarajuće pritvorske objekte ili objekte za zadržavanje,
- da obezbijedi licima lišenim slobode hranu i vodu, itd.

One nalažu državnim organima i službenicima obavezu zaštite, što znači da oni trebaju štititi uživaocima prava od miješanja trećih lica i da kažnjavaju njihove počiniocima.

Negativna obaveza države

Obaveza države da propiše i proklamuje prava iz Konvencije, te da se suzdrži od bilo kakvog miješanja u prava garantovana Konvencijom, odnosno **da ne krši prava garantovana Konvencijom.**

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda i zakonski okvir¹

	Ujedinjene nacije	Vijeće Evrope
Opšti instrumenti za zaštitu ljudskih prava	• Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima • Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima • Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima	• Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (ECHR)
Instrumenti za zaštitu ljudskih prava koji se odnose na mučenje	• Konvencija protiv mučenja i drugog svirepog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja • Opcioni protokol na UN Konvenciju za sprečavanje mučenja o NPM-u²	• Evropska konvencija o sprečavanju mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (ECPT)
Opšti standardi za postupanje prema osobama lišenim slobode³	• Minimalna standardna pravila za postupanje prema zatvorenicima („Mandela pravila“) • Osnovni principi postupanja prema zatvorenicima • Skup principa za zaštitu svih osoba u svakom obliku pritvora ili zatvora • Pravila Ujedinjenih nacija za postupanje prema ženama zatvorenicama i vanzavodskim mjerama za žene počiniocima krivičnih djela (Bankoška pravila) • Pravila Ujedinjenih nacija za zaštitu maloljetnika lišenih slobode • Minimalna standardna pravila Ujedinjenih nacija za sprovođenje maloljetničkog pravosuđa („Pekinška pravila“)	• Evropska zatvorska pravila (EZP) • Evropska pravila za maloljetne prestupnike koji podliježu sankcijama ili mjerama
Međunarodni organi koji nadziru primjenu obaveza	• UN Potkomitet protiv mučenja (UN CAT): nadzire primjenu Konvencije UN protiv mučenja • Komitet za sprečavanje mučenja i drugih oblika okrutnog, neljudskog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (SPT) • Komisija za ljudska prava (HRC): nadzire primjenu Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima	• Evropski komitet za sprečavanje mučenja (CPT)

¹ Domaći zakoni su preuzeli i inkorporirali odredbe o zaštiti ljudskih prava iz međunarodnih instrumenata.

² Prema Opcionom protokolu država potpisnica ima obavezu da uspostavi Nacionalni preventivni mehanizam (NPM)

³ Većina ovih dokumenata se više odnosi na i relevantniji su za zatvore nego za policijske agencije

Ljudska prava u policijskom djelovanju

Većina ljudskih prava mogu biti predmetom ograničenja u legitimne svrhe, ako je to predviđeno zakonom, neophodno i proporcionalno. Samo onda kada je pravo neproporcionalno ili nepotrebno ograničeno govorimo o kršenju ljudskih prava. Ta kršenja mogu nastati djelovanjem ili propustom djelovanja javnih službenika.

Sukladno tome, pravo na život (čl. 2) ili pravo na slobodu i sigurnost (čl. 5) mogu biti ograničena. Ali pravo na zabranu mučenja (čl. 3) je apsolutno pravo i ono ne može biti ograničeno. Za više detalja, pogledajte Dodatak 6.

To znači da svako uplitanje u pravo na zabranu mučenja jeste istovremeno i kršenje tog prava, bez izuzetka. Neka postupanja službenika za provođenje zakona mogu izazvati (ozbiljnu) bol ili patnju, kao što je zakonita upotreba sile (može biti vrlo bolna ali još uvijek nije kršenje čl. 3), zakoniti pretresi tijela (koji mogu izazvati sram ali još uvijek nisu kršenje čl. 3) ili zakonito lišenje slobode.

Zabrana mučenja i drugih oblika zlostavljanja su apsolutna, što znači da se nikada ne može opravdati mučenje neke osobe ili postupanje sa nekom osobom na nehuman ili ponižavajući način. Formulacija čl. 3 EKLJP odražava ovu apsolutnu prirodu zabrane jer ne sadrži nikakva ograničenja u okviru teksta Konvencije, kakva su navedena u većini drugih prava ili članova Konvencije.

"Još jedan primjer apsolutnog prava je zabrana ropstva, čiji je cilj – slično kao kod mučenja – uništenje ljudskog bića kao subjekta i njenog ili njegovog dostojanstva. Možda u praksi može biti privlačno "samo malo mučiti" u slučajevima kada to izgleda "neophodno" i "prikladno kako bi se zaštitili životi drugih", kao što se često citira u "scenariju aktivirane bombe" ili u stvarnim životnim situacijama kao što je Gāfgen, koji je kidnapovao dječaka i tražio otkupninu, a policija ga je uhvatila kad je pokušavao pokupiti otkupninu. Policijski organi su mu zaprijetili mučenjem kako bi otkrili gdje se nalazi oteti dječak i moguće spasili njegov život (Gāfgen pr. Njemačke, aplikacija br. 22978/05, 1. juni 2010.). Međutim, mora biti jasno da se mučenje ne može odnositi samo na ograničen broj slučajeva, nego da je istorija pokazala da ako se mučenje toleriše u jednom slučaju, ono se širi kroz cijeli sistem krivičnog pravosuđa i podriva društvo općenito⁴".

⁴ Citat korišten ljubaznošću dr Julije Kozma, međunarodne konsultantice.

Šema koja prikazuje međusobne odnose zabranjenih postupanja koju primjenjuje Evropski sud za ljudska prava

Mučenje je najteže kršenje u poređenju sa preostala dva oblika kršenja ljudskih prava i zato se nalazi na samom vrhu. Na uglove osnovice trougla su stavljeni nehumano i ponižavajuće postupanje. Razlika je u intenzitetu patnje. To međutim, ne znači da se osobe manje štite od drugih elemenata koji uključuju zabranjeni stepen patnje. U slučaju mučenja to je izuzetno ozbiljno i intenzivno.

A drugo, koje se često označava kao „minimalni intenzitet patnje”, odvaja kršenje člana 3. od „neprijatnog” ili nepoželjnog postupanja koje ne predstavlja značajnu strogost i prema tome nije kršenje člana 3.

Nisu sve patnje i poniženja zabranjena. Postoje određene situacije koje nisu dovoljno teške da predstavljaju nehumano ili ponižavajuće postupanje ili u kojima (intenzivna) bol ili patnja jesu posljedica zakonskog postupanja. Svaki način zakonskog postupanja (kao što je zakonita upotreba sile) ili kažnjavanja u sebi uključuje neizbježne elemente patnje ili poniženja. Npr., mjere lišavanja osobe slobode mogu često uključivati patnju ili poniženje i upotreba sile može nekada prouzrokovati ozbiljnu bol.

Mučenje

Prema čl. 1 UN Konvencije: “mučenje” je svako postupanje kojim se osobi namjerno nanosi ozbiljna bol ili patnja, bilo fizička ili psihička, u svrhu dobijanja od te ili treće osobe informacije ili priznanja, kažnjavanja te osobe za djelo koje je ta ili treća osoba počinila ili se sumnjiči da je počinila, ili zastrašivanja ili prisiljavanja te ili treće osobe, ili iz bilo kojeg razloga koji se zasniva na bilo kojem obliku diskriminacije, kada je nanosena takva bol ili patnja od strane ili na inicijativu ili uz saglasnost ili uz prešutno odobravanje javnog službenika ili druge osobe koja koja djeluje u zvaničnom svojstvu.

Nehumano postupanje ili kažnjavanje

Nanošenje boli ili patnje koja nije takvog intenziteta (ili prirode) da bi se okvalifikovala kao mučenje. Za ovo ponašanje se ne traži da mu je cilj iznuđivanje informacija, pa čak ni kažnjavanje (iako može biti povezano sa tim). Ovo može biti i rezultat propusta u preduzimanju određenih radnji, usljed čega je jasno da za ovo nije neophodno postojanje namjere.

Ponižavajuće postupanje

Blaži oblik zlostavljanja koje se sastoji u grubom ponižavanju pojedinca od strane službenih lica ili u navođenju lica da postupi mimo svoje volje ili savjesti, čime se kod lica izazivaju određene psihičke posljedice.

Dijagrami⁵ za (samo)procjenu kršenja prava garantovanih Konvencijom

Član 2. Pravo na život

1. Pravo na život svakog čovjeka zaštićeno je zakonom. Niko ne može biti namjerno lišen života, osim kod izvršenja smrtne kazne po presudi suda, kojom je proglašen krivim za zločin za koji je ova kazna predviđena zakonom.

2. Lišenje života nije u suprotnosti sa ovim članom ako proizilazi iz upotrebe sile koja je apsolutno neophodna:

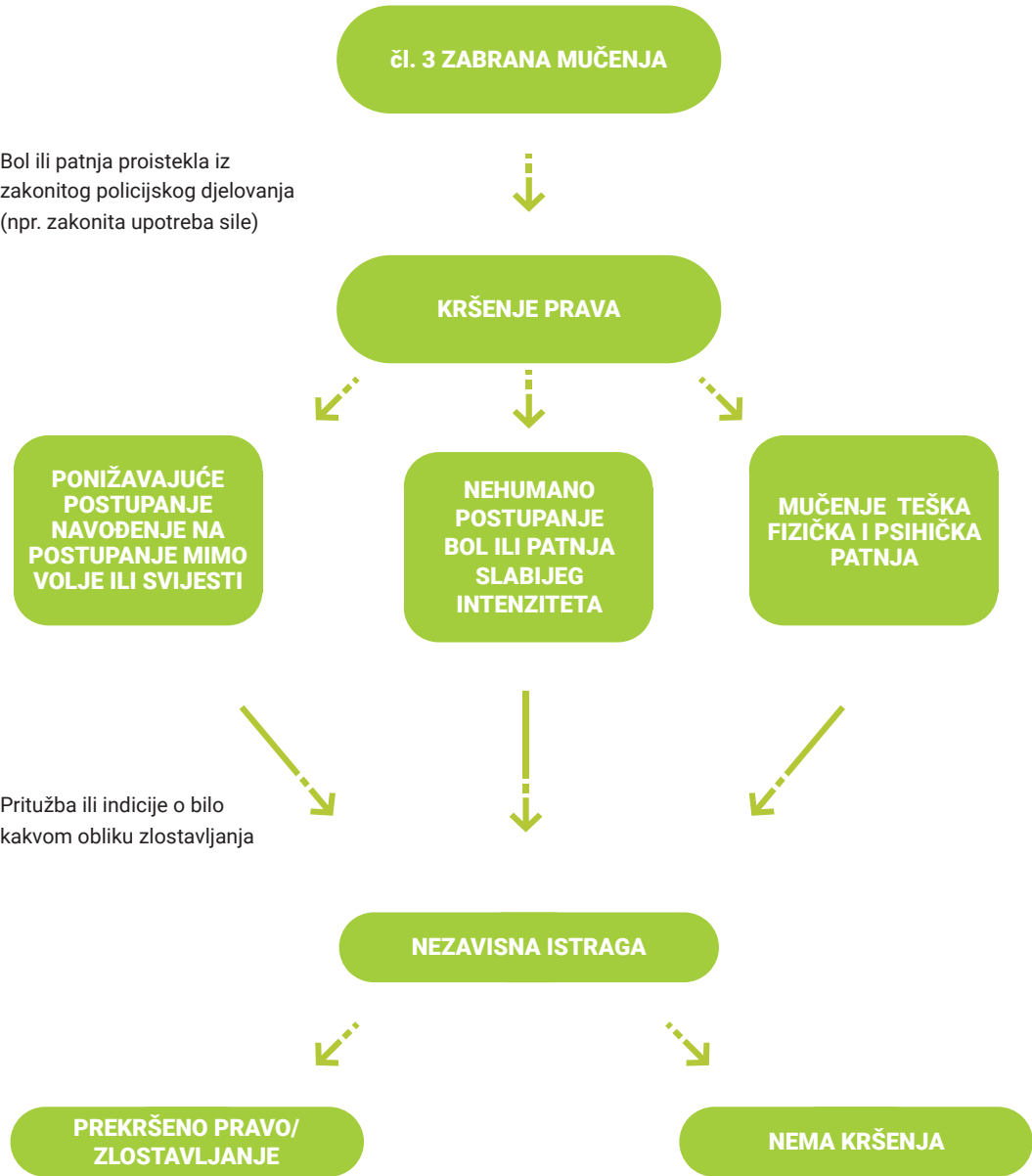
- a. u odbrani svakog pojedinca od nezakonitog nasilja;
- b. prilikom zakonitog lišenja slobode ili sprečavanja bjekstva osobe koja je zakonito lišena slobode;
- c. u akciji preduzetoj, u skladu sa zakonom, radi gušenja nemira ili pobune.

⁵ Za potrebe ovog materijala, termin dijagram podrazumijeva konačni niz precizno definiranih uputa, tipično za rješavanje problema. Algoritmi su uvijek nedvosmisleni i koriste se kao specifikacije za, između ostalog, automatizirano zaključivanje

Član 3. Zabrana mučenja

Niko neće biti podvrgnut torturi, neljudskom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.

Član 5. Pravo na slobodu i sigurnost

1. Svako ima pravo na slobodu i sigurnost ličnosti. Niko ne smije biti lišen slobode izuzev u niže navedenim slučajevima i u skladu sa zakonom propisanim postupkom:

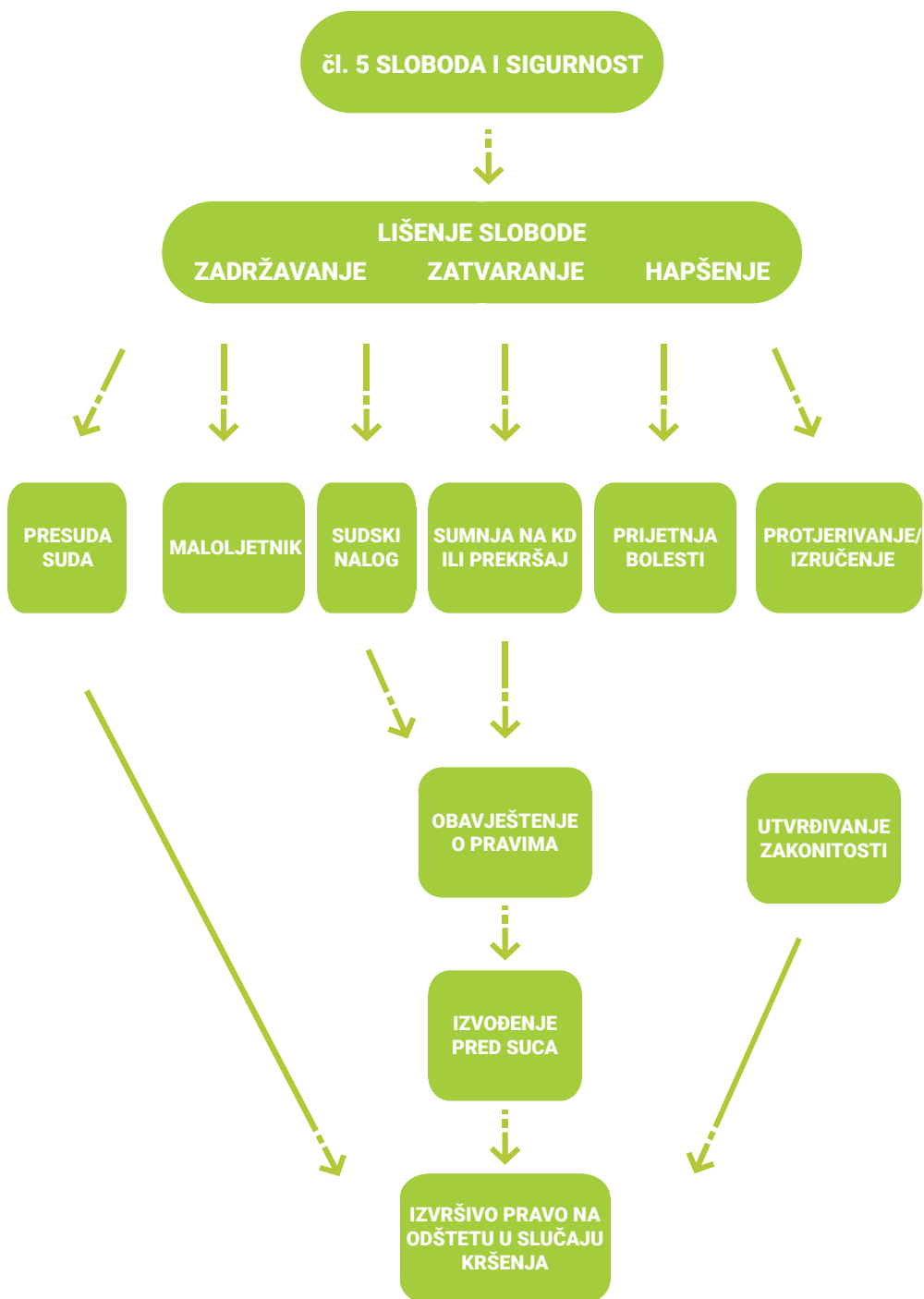
- a. zakonitog lišenja slobode po presudi nadležnog suda;
- b. zakonitog hapšenja ili lišenja slobode zbog nepovinovanja zakonitom nalogu suda ili u cilju osiguranja izvršenja bilo koje obaveze propisane zakonom;
- c. zakonitog hapšenja ili lišenja slobode radi privođenja nadležnoj sudskoj vlasti, kada postoji opravdana sumnja da je ta osoba izvršila krivično djelo ili kada postoje valjani razlozi da se osoba spriječi da izvrši krivično djelo ili da, nakon izvršenja krivičnog djela, pobjegne;
- d. lišenja slobode maloljetnika, prema zakonitom nalogu, radi odgajanja pod nadzorom ili zakonitog pritvaranja zbog privođenja nadležnoj vlasti;
- e. zakonitog lišenja slobode osoba da bi se spriječilo širenje neke zarazne bolesti, pritvaranja mentalno oboljelih osoba, alkoholičara ili narkomana ili skitnica;
- f. zakonitog hapšenja ili lišenja slobode osobe u cilju sprečavanja ilegalnog ulaska u zemlju ili osobe protiv koje je u toku postupak deportacije ili ekstradicije.

2. Svako ko je uhapšen bit će odmah obaviješten, na jeziku koji razumije, o razlozima hapšenja i o svim optužbama protiv njega.

3. Svako ko je uhapšen ili lišen slobode prema odredbama stava 1(c) ovog člana mora odmah biti izveden pred sudiju ili drugo službeno lice zakonom ovlašteno da vrši sudsku vlast i mora imati pravo na suđenje u razumnom roku ili na puštanje na slobodu do suđenja. Puštanje na slobodu može se uvjetovati garancijama o pojavljivanju na suđenju.

4. Svako kome je uskraćena sloboda hapšenjem ili lišavanjem slobode ima pravo uložiti žalbu sudu kako bi sud, u kratkom roku, razmotrio zakonitost lišavanja slobode i ukoliko ono nije bilo zakonito naložio oslobađanje.

5. Svako ko je bio žrtva hapšenja ili lišavanja slobode protivno odredbama ovog člana ima pravo na obeštećenje.

ЕТИЧКО ПОСТУПАЊЕ СЛУЖБЕНИКА АГЕНЦИЈА ЗА ПРОВОЂЕЊЕ ЗАКОНА

Кључни појмови

Етика

проучава људско понашање које се креће у оквиру опћеприхваћених моралних вриједности.

Кодекс

скуп начела о професионалном понашању.

Одговорност

способност да се увиде критике на властито професионално понашање.

Дужност

обављање професионалних задатака.

Професионалност

Способност или вјештина која се очекује од стручњака у некој области.

Смјернице за поступање садржане у међународним инструментима и стандардима

- Кодекс професионалног понашања службеника за провођење закона Уједињених нација
- Европска конвенција о људским правима и основним слободама
- Европски кодекс полицијске етике (препука Комитета министара Вијећа Европе Рец(2001)10
- ЦПТ стандарди
- Полицијски притвор ЦПТ/Инф(92)3
- Нови стандарди ЦПТа у погледу полицијског притвора ЦПТ/Инф(2002)15
- Приступ адвокату као начин спречавања злостављања ЦПТ/Инф(2011)28
- Оружје са електричним пражњењем ЦПТ/Инф(2010)28
- Спречавање полицијског мучења и других облика злостављања ЦПТ/Инф(2019)9

Домаћи законски оквир

- Полицијски етички кодекс усвојен од стране свих полицијских агенција у Босни и Херцеговини

Оперативне процедуре за етичко поступање службеника агенција за провођење закона

1. Службеник агенције за провођење закона једнако поступа са свим лицима лишеним слободе, без обзира на врсту кривичног дјела за које се сумњиче, њихову боју коже, пол, вјероисповијест, физички изглед, поријекло, политичка увјерења, сексуалне припадности, нивое образовања, и сл.
2. Цивилизованим и одмјереним обраћањем и пристојним и разумљивим говором са лицима лишеним слободе, службеник агенције за провођење закона исказује поштовање према физичком и психичком интегритету лица лишеног слободе.
3. Суздржавањем од непотребних и непримјерених, увредљивих коментара, службеник агенције за провођење закона исказује поштовање према културолошким специфичностима сваког лица лишеног слободе.

За детаље видјети поглавље о ефикасном комуницирању.

4. Службеник агенције за провођење закона чува од трећих или неовлашћених лица све информације помоћу којих се може идентификовати лице лишено слободе које му је повјерено на бригу. Ти подаци обухваћају медицинске податке, име и презиме, мјесто становања, датум рођења, ЈМБГ, податке о плати, податке о банковном рачуну, број идентификационог документа, итд).

За детаље видјети поглавље о заштити личних података.

5. Службеник агенције за провођење закона не злоставља, не мучи, не понижава нити нехумано поступа са лицем лишеним слободе.

Нулта стопа толеранције на било који вид злоупотребе службених овлаштења и положаја значи да се према лицима лишеним слободе обављајући своје задатке понаша као што би очекивао да се службеници понашају према њему, ако се евентуално нађе у сличној ситуацији.

За детаље видјети поглавље о злостављању.

6. Кршење етичког кодекса представља и пропуст да се колега упозори на опасност од откривања повјерљивих и личних информација или опасност од било каквог другог облика незаконитог понашања, нпр. злостављања притвореника. Полицијски службеник упозорава друге полицијске службенике уколико постоји ова опасност без одлагања.
7. Службеник агенције за провођење закона обавља јавну службу. Вршећи своја овлаштења законито, професионално, транспарентно, толерантно, праведно и правично чува достојанство своје професије. На тај начин доказује свој интегритет и јача повјерење грађана у рад агенције и њен кредибилитет. Свако другачије (не) професионално понашање повлачи за собом дисциплинску или кривичну одговорност. Службеник агенције за провођење закона извршава законом повјерена овлаштења према стандардима који су садржани у међународном и домаћем правном оквиру.

Листа за провјеру поштовања људских права (чек листа)***Административно-технички оквир***

1. Прозрачена, свијетла просторија, температура 18-25 степени
2. Нема видљивих повреда на лицу лишеном слободе
3. Задовољене основне физиолошке потребе (храна, вода, тоалет)
4. Ефикасна комуникација
5. Обавјештење о правима (адвокат, лијечник, обавјештење породице)
6. Попуњен Упитник о лишењу слободе

Етички оквир и превенција кршења или злоупотребе процедура

1. Повјерљивост личних података (нису доступни трећим лицима)
2. Нема навода о злостављању
3. Нема манипулације временом лишења слободе (лице лишено предано наредном поступајућем службенику)

Често постављана питања

1. Шта имам ја од тога што се понашам етично према лицу лишеном слободе кад је он неетички поступио према жртви и мени као службенику?

Службеник агенције за провођење закона је законски одговоран за савјесно примјену службених овлаштења и у сваком моменту може дисциплински или кривично одговорати за кршење етичког кодекса.

Службене овласти као што је овлаштење за хапшење и овлаштење за употребу силе подразумевају и већу одговорност. Као полицијски службеник не представљате само себе него и цијелу службу чији се рад мјери вашим дјеловањем. Стога се требате придржавати виших стандарда од других.

2. Знам засигурно да је колега поступио неетички прије пар година и никада није кривично одговарао. Ко ми гарантује да нећу проћи као неки други звиждачи, без посла и пријатеља?

Промјена увијек почиње од једног човјека и његовим једним кораком.

Упозори Прекини Пријави Евидентирај Извијести

Треба разликовати неетичко понашање и незаконито понашање. Није свако неетичко понашање подложно кривичној одговорности. Могуће је изгубити посао ако не пријавите злостављање, ако незаконито дјеловање постане откривено онда појединац може постати одговоран за то што то није пријавио или је помагао или је то омогућавао.

3. Доведен је у притвор зато што је убио малољетника. Какав уопште етички приступ од мене он заслужује?

Сваки осмњичени за чињење кривичног дјела одговара пред судом и након доказивања кривње му се изриче казна. У цивилизованим државама појединци не пресуђују починиоцима кривичног дјела. Припадници јавних служби не смију преузети на себе улогу поротника.

NEZAVISNA MONITORING TIJELA ZA PRAĆENJE POSTUPANJA SA LICIMA LIŠENIM SLOBODE

Ključni pojmovi

Ratifikacija

potvrda koju organi vrhovne državne vlasti daju međunarodnom ugovoru što su ga sklopili opunomoćenici država

Konvencija

Međunarodni ugovor o nekom specijalnom pitanju.

Evropski komitet za sprečavanje mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja⁶

formiran na osnovu člana 3. Evropske konvencije koji zabranjuje mučenje, nečovječno i ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje u februaru 1989. Komitet se sastoji od 47 nezavisnih stručnjaka koje imenuju države članice. Podršku u radu mu pruža sekretarijat koji ima sjedište u Strasbourgu, Francuska. CPT posjećuje mjesta lišenja slobode u državama članicama kako bi vršio nadzor nad ostvarivanjem prava lica lišenih slobode.

Potkomitet za sprečavanje mučenja⁷

formiran stupanjem na snagu Opcionog Protokola Konvencije UN-a (OPCAT) u junu 2006. Potkomitet radi direktno sa državama članicama i sastoji se od 25 nezavisnih stručnjaka. Mandat SPTa obuhvata posjete mjestima lišenja slobode u državama potpisnicama te savjetuje i pruža pomoć i državama potpisnicama i nacionalnim preventivnim mehanizmima vezano za svoje uspostavljanje i funkcionisanje.

Nacionalni preventivni mehanizam

je komponenta sistema sprečavanja zlostavljanja koji je uspostavljen Opcionim protokolom, ali na nivou države potpisnice Protokola. Ima mandat da obavlja redovne posjete svim vrstama mjesta na kojima su lica lišena slobode i djeluje svojim preporukama na usklađivanje domaće prakse sa međunarodnim standardima. Takođe ima mandat da predlaže i komentariše postojeće ili prijedloge zakonskih akata. Sastoji se od imenovanih nezavisnih stručnjaka iz različitih oblasti i povremeno angažovanih eksperata.

Mjesto lišenja slobode

Ne može se definisati konačnom listom ustanova i institucija jer bi to ograničilo i suzilo sistem posjeta takvim mjestima, bez obzira na vrstu monitoring tijela. Međutim, neke kategorije ustanova/institucija po samoj svojoj prirodi spadaju u

⁶ Eng. European Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (CPT)

⁷ Eng. Committee for the prevention of torture and inhuman or degrading treatment or punishment (SPT)

‘mjesta lišenja slobode’, npr:

- policijske stanice
- pritvorski centri/pritvorske jedinice u zatvorima
- zatvori za osobe koje izdržavaju kaznu
- maloljetnički pritvorski centri
- objekti granične policije i tranzitne zone na graničnim prelazima, međunarodne luke i aerodromi
- imigracioni centri i pritvorski centri za azilante
- psihijatrijske ustanove
- objekti sigurnosnih ili obavještajnih službi (ako imaju ovlaštenja za zadržavanje)
- pritvorske jedinice pod nadležnošću vojne policije
- objekti administrativnog lišenja slobode
- sredstva prevoza/transporta za sprovođenje zatvorenika i pritvorenika (policijski kombiji, itd).

Policijski pritvor (objekat – građevina)

mjesto u kojem se privremeno zadržavaju lica lišena slobode, tokom perioda u kojem policijski službenici na osnovu zakona odlučuju o statusu lica lišenog slobode. Da bi se lice lišeno slobode zadržalo, policijski službenici trebaju imati osnove sumnje da je neko lice bilo uključeno u vršenje krivičnog djela ili prekršaja za koji je propisano zadržavanje.

Zatvor

ustanova u kojoj se lica lišena slobode zadržavaju duži period s ciljem izvršenja kazne zatvora koju im je izrekao sud za krivično djelo ili prekršaj koje su počinili.

Pritvorska jedinica u zatvoru

dio zatvorske ustanove u kojem se zadržavaju lica lišena slobode kraći period dok traje sudski postupak.

Forenzička ustanova

psihijatrijska klinika ili medicinska ustanova u kojoj se izvršava mjera sigurnosti i obaveznog liječenja koju je sud izrekao djelimično ili potpuno neuračunljivim počiniocima krivičnog djela.

Dom socijalnog staranja

ustanova u kojoj pojedinac živi svoj život samostalno koliko je to moguće. Ovisno o stepenu uračunljivosti, usluge mogu obuhvaćati pranje, kupanje, oblačenje, hranjenje ili pomoć pri upotrebi toaleta. Obzirom da u ovim ustanovama mogu boraviti i lica smještena odlukom centra za socijalni rad, može se smatrati da u ustanovi borave nedobrovoljno, odnosno da im je ograničena sloboda kretanja.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
- Evropska konvencija o sprečavanju mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
- Konvencija Ujedinjenih nacija o sprečavanju mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
- OPCAT

Domaći zakonski okvir

- Ustav Bosne i Hercegovine, Aneks I⁸
- Zakon o Ombudsmanima BiH (u nacrtu u vrijeme pisanja ovog materijala)

Operativne procedure za postupanje tokom posjete monitoring tijela

Početak 70-ih godina 20. stoljeća praksa mučenja lica lišenih slobode bila je, nažalost, široko zastupljena u svim dijelovima svijeta. Postojalo je izuzetno malo pravnih instrumenata kojima bi se spriječilo takvo postupanje. Mučenje se uglavnom dešavalo iza zatvorenih vrata.

Stoga se pokazalo da bi jedan od najefikasnijih načina sprečavanja mučenja mogao biti uvođenje redovnih, sistematičnih, nenajavljenih posjeta mjestima lišenja slobode koje bi obavljali stručnjaci specijalizovani za zaštitu ljudskih prava. Trenutno postoje dvije međunarodne konvencije koje omogućavaju univerzalan sistem posjeta mjestima lišenja slobode (Evropski komitet i Potkomitet UN-a).

Posjete mogu biti:

- Redovne ili periodične, otprilike svakih četiri godine.
- Nenajavljene, između dvaju periodičnih posjeta, ako se smatra neophodnim u određenim okolnostima, npr., ako su bili javni neredi nakon čega je uslijedio veliki broj hapšenja i navoda o zlostavljanju; ili ako CPT želi u vrlo kratkom roku provjeriti, a svakako prije naredne periodične posjete, da li je Država implementirala mjere koje je CPT preporučio kao hitne tokom prošle posjete. Takve posjete se obično fokusiraju na jedan specifičan zatvor ili drugo mjesto lišenja slobode te na jednu specifično problematičnu oblast.

1. Delegacija dolazi na glavni ulaz policijske stanice. Predstavlja se imenom i prezimenom i funkcijom.

⁸ Ratifikacijom međunarodne konvencije navedene u aneksu Ustava BiH, njene odredbe stiču prioritet u primjeni nad svim ostalim (domaćim) zakonima.

2. Policijski službenik uzvraća pozdrav, uljudno traži od članova delegacije da sačeka pred prijavnicom ili dežurnom službom policijske stanice ili drugog mjesta lišenja slobode, i traži službenu akreditaciju od svakog člana pojedinačno.
3. Policijski službenik na recepciji vrši provjeru identiteta i valjanosti akreditivnog pisma (vjerodostojnost zaglavlja, pečata i potpisa nadležne osobe u Ministarstvu za ljudska prava i izbjeglice Bosne i Hercegovine za međunarodne delegacije⁹).
4. Policijski službenik na recepciji, nakon potvrde identiteta i valjanosti akreditacije, telefonom poziva (dežurnog, komandira stanice, načelnika službe, itd.) koji mu daje dalja uputstva za postupanje bez odlaganja.
5. Na konkretna pitanja članova delegacije koja se tiču postupanja sa licima lišenim slobode, policijski službenik je dužan odgovarati tačno, iskreno, precizno i sa onoliko detalja koliko je potrebno.
6. U najčešćem slučaju članovi delegacije dolaze iz različitih zemalja i ne govore jezik zemlje domaćina, u kojoj se obavlja posjeta. Ukoliko se za razgovor koriste usluge prevodilaca, policijski službenici se sa prevodiocima opходе kao i sa članovima delegacije.
7. Ukoliko član delegacije traži pristup evidenciji i pisanim dokumentima koji se tiču postupanja sa licima lišenim slobode, policijski službenik postupa u skladu sa zahtjevom.
8. Ukoliko član delegacije želi nasamo razgovarati sa licem lišenim slobode, policijski službenik koji je tu prisutan se udaljava u skladu sa zahtjevom koji je iznesen. Od njega se može tražiti da ostane u vidnom polju, ali izvan slušnog polja, ili da se potpuno povuče iza zatvorenih vrata. U svakom slučaju, dužan je postupiti prema zahtjevu člana delegacije. Ako lice lišeno slobode nosi određeni sigurnosni rizik, policijski službenik na to upozorava članove delegacije.
9. Protokol u odlasku delegacije određuje nadređeni rukovodilac i policijski službenik postupa po tom protokolu.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Zatražen identifikacioni dokument i službena akreditacija
2. Posjeta delegacije najavljena rukovodnom policijskom službeniku
3. Delegacija ispraćena sa recepcije do mjesta koje su tražili da posjete
4. Popunjena evidencija o ulasku posjetilaca

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Odgovori na pitanja članova delegacije iskreni, tačni i precizni

⁹ Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH je nadležno za saradnju sa međunarodnim monitoring tijelima i imenuje oficira za vezu za CPT-om.

Često postavljana pitanja

1. Koje su moje dužnosti ako u toku mog radnog vremena moju policijsku stanicu posjeti delegacija CPT-a?

Policijski službenici su dužni sarađivati sa delegacijom CPTa. To podrazumijeva omogućavanje pristupa bilo kojem mjestu koje žele vidjeti, omogućavanje povjerljivih razgovora sa svim pritvorenicima i članovima osoblja koji žele razgovarati (uključujući ćelije), i stavljanje na uvid sve dokumentacije vezano za lišenje slobode koju žele vidjeti.

2. Znam da je kolega jučer u smjeni udario lice lišeno slobode jer je bio iznerviran. Kolega mi je, razumijem ga, i on će sigurno pomoći meni ako se tako nešto desi nehotice. Ipak su oni kriminalci, a i mi smo ljudi koji griješe. Ne mora se baš sve reći delegaciji?

U najboljem slučaju, slučaj zlostavljanja trebao je već biti prijavljen kroz zvanične kanale. Ako CPT nakon toga zatraži informaciju o mogućoj istrazi o radu policijskih službenika u toj konkretnoj policijskoj stanici onda treba pružiti potpunu informaciju.

3. Bojim se da će prevodilac pogrešno prenijeti ono što budem odgovorio na pitanje člana delegacije. Ne govorim engleski, ali gledam puno filmova i dosta razumijem. Bojim se da neće nešto prevesti dobro i onda ću ja biti kriv?

Prevodioci koje angažuje delegacija su visoko stručni i poštuju kodeks prevodilačke profesije. Specijalizovani su za pitanja kojima se bavi delegacija CPTa i nerijetko većina njih rade prema zajedničkom rječniku (glosaru) koji osigurava da koriste iste termine za ključne pojmove.

BORBA PROTIV ZLOSTAVLJANJA

Ključni pojmovi

Zlostavljanje

sve vrste radnji ili propusti u činjenju radnji prema licima lišenim slobode koje dovode do mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja sa negativnim uticajem na mentalni i fizički integritet lica.

Nekažnjivost

situacija u kojoj službenik agencije za provođenje zakona koji je prekršio ljudska prava ili počinio neki oblik zlostavljanja, nije priveden pravdi i nije zakonski odgovarao za svoje postupke.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- Konvencija Ujedinjenih nacija o sprečavanju mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja
- Evropski kodeks policijske etike (preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope Rec(2001)10)
- Pristup advokatu kao način sprečavanja zlostavljanja, Izvod iz 21. Opšteg izvještaja CPTa (CPT/Inf(2011)28-part1)
- Borba protiv nekažnjivosti mučitelja, Izvadak iz 14. Opšteg izvještaja CPTa, (CPT/Inf(2004)28-part)

Domaći zakonski okvir

- zakoni o krivičnom postupku u BiH
- krivični zakoni u BiH
- Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske
- zakoni o policijskim službenicima u Federaciji BiH
- zakoni o sudskoj policiji u BiH
- Uputstva o provođenju disciplinskih postupaka u policijskim agencijama u BiH

Operativne procedure u slučaju iznošenja navoda o zlostavljanju

Pet osnovnih garancija za sprečavanje zlostavljanja lica lišenih slobode (advokat, lekar, obavještenje člana porodice ili trećeg lica po izboru, prevodilac i diplomatsko-konzularni predstavnik) primjenjuju se od samog početka lišavanja slobode, bez obzira na to kako je to lišavanje slobode određeno u zakonima BiH (hapšenje, zadržavanje, privođenje, itd).

1. Ukoliko se kod osobe lišene slobode prilikom pretresa uoče fizičke povrede (npr. modrice, posjekotine, nagnječenja, krvarenja, podljevi, itd) policijski službenik organizuje pružanje medicinske pomoći, na način da putem dežurne službe organizuje dolazak ljekara u prostorije agencije ili odvoženje lica u zdravstvenu ustanovu. Osobi se izdaje odgovarajući medicinski nalaz od strane medicinske institucije koja je nadležna za izdavanje takvih nalaza i taj nalaz predstavlja lični povjerljivi podatak sa kojim se postupa na način objašnjen u poglavlju o zaštiti ličnih i povjerljivih podataka
2. Osobu lišenu slobode na utvrđivanje stepena povreda zadobijenih prilikom lišenja slobode u medicinsku ustanovu ne sprovode policijski službenici koji su lice lišili slobode. Službenik zadužen za lice lišeno slobode organizuje da to izvrše drugi službenici iz te agencije.
3. Povrede zadobijene prilikom lišenja slobode se zavode u prijemnoj dokumentaciji. Svaka vidljiva povreda na licu lišenom slobode mora biti zadokumentovana opisom u potvrdi o lišenju slobode, ali i fotografisana uz dopuštenje lica lišenog slobode.
4. Dokumentacija se prosljeđuje nadležnom tužilaštvu/sudu i Jedinici za profesionalne standarde. O postojanju navoda o zlostavljanju obavještava se bez odlaganja i direktno nadležni policijski službenik i nadležni tužilac.
5. Lice lišeno slobode se obezbjeđuje mogućnost da ono ili njegov advokat ulože žalbu, predstavku ili pritužbu na postupanje službenika i na njihov odnos prema licu lišenom slobode:
 - bilo kojem policijskom službeniku koji trenutno postupa sa njim,
 - rukovodiocu organizacione jedinice čiji su policijski službenici lišili lice slobode,
 - Jedinici (Sektoru) za profesionalne standarde,
 - tužiocu,
 - sudu,
 - Ombudsmanu za ljudska prava ili NPM-u,
 - parlamentarnom tijelu nadležnom za kontrolu rada policije
 - međunarodnim monitoring tijelima (CPT, SPT, itd).

Operativne procedure za postupanje sa ciljem sprečavanja nekažnjivosti

Osnovni koraci u sprečavanju nekažnjivosti bez odlaganja su:

upozoriti prekinuti prijaviti evidentirati izvijestiti

1. Prilikom uočavanja ili saznanja da je službenik policijskih agencija fizički zlostavljao lice lišeno slobode drugi službenik ga odmah upozorava da prestane sa tim radnjama.
2. Službenik koji je primijetio naznake zlostavljanja odmah obavještava neposrednog rukovodioca o svim okolnostima koje su mu poznate, te o svemu podnosi pisani izvještaj (službena zabilješka).

3. Neposredni rukovodilac odmah zaustavlja zlostavljanje, te protiv službenika koji je navodno vršio zlostavljanje pokreće postupak s ciljem utvrđivanja disciplinske odgovornosti. Bez odlaganja se obavještavaju nadležni organi za provođenje istrage i nadležno tužilaštvo ako se utvrdi da postoji krivična odgovornost.
4. Bez odlaganja se preduzimaju mjere na pružanju zdravstvene zaštite ukoliko je lice lišeno slobode povrijeđeno (tjelesne povrede) usljed zlostavljanja.
5. Lice lišeno slobode se prevozi do zdravstvene ustanove radi pružanja medicinske pomoći. Prevoz vrše službenici koji nisu bili u vezi sa lišenjem slobode i spornim događajem.
6. Izvještaj o zlostavljanju koji se podnosi neposrednom rukovodiocu mora sadržati sve raspoložive podatke i dokaze na osnovu kojih se može pokrenuti istraga o događaju kako bi se utvrdila disciplinska i krivična odgovornost službenika koji je vršio zlostavljanje lica lišenog slobode.
7. U slučaju disciplinskog i krivičnog postupka, policijski službenik koji je iskazao sumnje i podnio izvještaj se može pozvati kao svjedok i u tom slučaju je dužan dati iskren iskaz.
8. Sektor za profesionalne standarde ili drugo nezavisno policijsko tijelo preduzima sve mjere i radnje kako bi se obezbijedila zakonita, potpuna i efikasna istraga o zlostavljanju i kršenju ljudskih prava koje je evidentirano u dostavljenom izvještaju drugog službenika ili pritužbi (predstavki) koja je zaprimljena od strane građanina (trećeg lica).
9. Obavezno se zaštićuje identitet lica koje je podnijelo izvještaj, prijavu ili pritužbu (predstavku) kao i sadržaj pomenute predstavke od neovlaštenog pristupa trećih lica.

Operativne procedure za internu istragu tvrdnji o navodima zlostavljanja

1. Policijski službenik koji je saznao za navode o zlostavljanju ili ih je uočio, o tome odmah izvještava neposrednog rukovodioca usmenim putem, evidentira navode i o tome sačinjava službenu zabilješku ili informaciju.
2. Nakon zaprimanja prijave, izvještaja, pritužbe (predstavke) o navodnom zlostavljanju lica lišenog slobode (usmeno na zapisnik ili pismeno), neposredni rukovodilac odmah preduzima mjere i radnje u cilju obezbjeđivanja dokaza radi utvrđivanja eventualne disciplinske ili krivične odgovornosti.
3. Neposredni rukovodilac ne dozvoljava bilo kakvo dalje postupanje službenika prema licu lišenom slobode koje je iznijelo navode o zlostavljanju.

Međunarodna dobra praksa je da službenici policijske stanice/jedinice u kojoj su izneseni navodi o zlostavljanju, ne učestvuju u provjeri navoda o zlostavljanju.

4. Pomenutu prijavu sa svim propratnim aktima i dokazima neposredni rukovodilac dostavlja u roku od 24 sata svom rukovodiocu (direktoru) koja se kasnije prosljeđuje službenicima koji su zaduženi za unutrašnju kontrolu i naređuje im se provođenje unutrašnjeg postupka ili se prijava direktno dostavlja službi za profesionalne standarde i unutrašnju kontrolu koji provode unutrašnji postupak a o tome se obavještava viši rukovodilac (direktor).
5. Prethodno se licu pruža sva neophodna medicinska pomoć i drugi vidovi zaštite

(premještaj lica lišenog slobode van organizacione jedinice, zaduženje drugih službenika za rad sa licem i sl.).

6. Službenici unutrašnje kontrole ili jedinice za profesionalne standarde na osnovu svih dostavljenih činjenica provode unutrašnji postupak (obavlja se razgovor sa licem lišenim slobode i svim drugim licima koji imaju određena saznanja o spornom događaju, prikupljaju se dokazi, uključuju se i druge službe ako postoje elementi krivičnog djela (krim inspektori) uz prethodno upoznavanje tužioca i vrše se određena vještačenja te nakon provedenog unutrašnjeg postupka donosi se odluka o vođenju disciplinskog i krivičnog postupka.
7. U nekim težim slučajevima (i kad postoje relevantni dokazi) službenik koji je počinio zlostavljanje odmah se lišava slobode (uz konsultaciju sa tužiocem, neposrednim rukovodiocem koji odmah obavještava višeg rukovodioca-direktora) i dovodi kod tužioca sa sačinjenim izvještajem i svim prikupljenim dokazima, nakon čega nadležni tužilac sprovodi procesne radnje i eventualno predlaže pritvor ukoliko za to postoje razlozi. U tim slučajevima službenik se odmah udaljava iz službe sa poslova i zadatka (suspenzija).
8. Nakon što se utvrdi postojanje disciplinske odgovornosti za službenika koji je prijavljen za zlostavljanje, službenik prvenstveno može biti udaljen iz službe (suspenzija), nakon čega se provodi disciplinski postupak po važećem pravilniku i službeniku se izriče adekvatna disciplinska mjera. (službeniku se može izreći i disciplinska mjera "prestanak radnog odnosa" u disciplinskom postupku).
9. Službenik za kojeg postoje navodi o zlostavljanju se odmah udaljava iz službe sa poslova i zadataka (suspenzija) ukoliko te radnje koje je počinio predstavljaju krivično djelo za koje mu je potvrđena optužnica i ako mu je određen pritvor ili se radi o teškoj povredi službene dužnosti tako da njegovo prisutvo u službi šteti interesima službe.
10. Prilikom vođenja unutrašnjeg i disciplinskog postupka, službenik za koga postoje navodi o zlostavljanju ima pravo da se upozna sa sadržajem prijave, pritužbe ili predstavke i da da svoju izjavu. Kompletni disciplinski spis se dostavlja službeniku na uvid prije zakazivanja sjednice disciplinske komisije i isti se poziva na sjednicu i javnu raspravu a ostavlja mu se razumni rok za pripremu svoje odbrane (8-15 dana) prije datuma određenog za zasjedanje disciplinske komisije. Isto tako službenik ima pravo na branioca, pravo da iznese svoju odbranu, da predlaže i poziva svoje svjedoke i vještake, pravo na pravično postupanje i pravo na podnošenje žalbe.
11. Ukoliko se utvrdi postojanje krivične odgovornosti i protiv službenika se podigne optužnica isti se odmah suspenduje (ukoliko to već nije) te se nakon toga provodi krivični postupak do izricanja krivične sankcije od strane suda.

Nakon provođenja istrage tvrdnji o vjerodostojnosti navoda o zlostavljanju policijski službenik može:

- biti oslobođen optužbi za zlostavljanje
 - dobiti disciplinsku mjeru, čak i prestanak radnog odnosa
 - dobiti krivičnu sankciju, novčanu kaznu, čak i kaznu zatvora
 - dobiti i disciplinsku i krivičnu sankciju.
-

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Pružena je medicinska pomoć zlostavljanom licu
2. Izvještaj o zlostavljanju sadrži sve raspoložive podatke i dokaze

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Zaštićen je identitet službenika koji je prijavio zlostavljanje

Često postavljana pitanja

1. Šta moram uraditi ako primijetim da kolega zlostavlja lice lišeno slobode koje je sinoć primljeno u pritvor?

.....
upozoriti prekinuti prijaviti evidentirati izvijestiti
.....

2. Šta se može desiti mom kolegi kojem je utvrđena krivična odgovornost za zlostavljanje?

Ukoliko bude pravosnažno osuđen na безусловnu kaznu zatvora od najmanje 6 mjeseci, službeniku automatski prestaje radni odnos po sili zakona. Međutim službeniku može radni odnos prestati i u disciplinskom postupku, prije okončanja krivičnog postupka iz razloga što su ova dva postupka (disciplinski i krivični) nezavisna (odvojena, tj. ne utiču jedan na drugoga).

U Dodatku 7 ovog priručnika nalazi se dokument za diskusiju o mogućnostima i načinima unapređenja međuagencijske saradnje u borbi protiv zlostavljanja.

ISPRAVNO EVIDENTIRANJE TRAJANJA LIŠENJA SLOBODE

Ključni pojmovi

Vrijeme lišenja slobode

počinje momentom hapšenja lica i traje do momenta otpuštanja ili predaje lica drugoj agenciji na postupanje. U rječniku CPT-a, ovo je momenat od kojeg je osoba obavezna ostati sa policijskim službenikom i ne može izabrati da ode.

Momenat lišenja slobode

momenat hapšenja.

Čin lišenja slobode

hapšenje, oduzimanje prava kretanja.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Evropska konvencija o ljudskim pravima
- Policijski pritvor, Izvadak iz 2. Opšteg izvještaja CPTa, (CPT/Inf(92)3-part1)

Domaći zakonski okvir

- Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske
- zakoni o unutrašnjim poslovima kantona u Federaciji BiH
- zakoni o policijskim službenicima kantona u Federaciji BiH
- zakoni o krivičnom postupku u BiH
- Zakon o policijskim službenicima FBiH
- zakoni o sudskoj policiji u BiH

Operativne procedure za postupanje u slučaju sumnje na manipulaciju vremenom lišenja slobode

1. Službenici agencija za provođenje zakona lišavaju slobode lica u sljedećim situacijama:
 - na osnovu pisane naredbe sude
 - bez naredbe suda.
2. Sud dostavlja pisanu naredbu na Protokol teritorijalno nadležne organizacione jedinice agencije. Rukovodni radnik zadužuje službenika da izvrši procjenu rizika i stepena složenosti lišenja slobode.

Napomena: Prijedlog načina za obavljanje ove procjene se nalazi se u Dodatku 2 ovog Priručnika.

3. Lišenje slobode bez naredbe suda se vrši na osnovu zakonskih odredbi i procjene

policijskog službenika.

Napomena: Policijski službenik vrši procjenu na osnovu parametara navedenih u Dodatku 2 ovog Priručnika.

4. Licu ili licima lišenim slobode će se odmah ili čim to bude objektivno moguće saopštiti činjenica da su lišeni slobode i zbog čega su lišeni slobode (razlog lišenja).

Moment lišenja slobode počinje činom lišenja slobode, bez obzira na to da li je licu ta činjenica saopštena ili nije.

5. Činjenica lišenja slobode se evidentira pisanim putem bez odlaganja ili najkasnije po povratku službenika koji je izvršio lišenje slobode u organizacionu jedinicu.

6. O lišenju slobode se bez odlaganja usmeno izvještava šef smjene ili neposredni rukovodilac sredstvom veze, telefonom, usmeno ili na drugi način. Način i vrijeme usmenog izvještavanja bilježi se u službenoj zabilješci.

7. **Pet osnovnih garancija protiv zlostavljanja lica lišenog slobode (advokat, ljekar, obavještenje člana porodice ili trećeg lica po izboru, prevodilac i diplomatsko-konzularni predstavnik) primjenjuju se od samog početka lišavanja slobode, bez obzira na to kako je to lišavanje slobode određeno u zakonima BiH (hapšenje, zadržavanje, privođenje, itd).**

8. Lice lišeno slobode se pušta na slobodu ili predaje drugom organu odmah po okončanju razloga za lišenje slobode i po naredbi suda ili tužilaštva ili po procjeni razloga lišenja slobode koju vrši službenik, a najkasnije po proteku perioda od 12/24/72 časa. Službenik procjenu razloga lišenja slobode radi u saglasnosti sa tužiocem ili sudom. Puštanje na slobodu prati izdavanje potvrde.

9. Računanje vremena lišenja slobode teče od momenta lišenja slobode. Rizik od manipulacije vremenom nastaje upravo od tog momenta – momenta lišenja slobode.

10. Manipulacija vremenom lišenja slobode povlači disciplinsku i krivičnu odgovornost svih policijskih službenika koji su imali saznanja o manipulaciji vremenom lišenja slobode.

11. Ako sumnja da neko od kolega manipuliše vremenom lišenja slobode, policijski službenik upozorava kolegu da je protekao rok za lišenje slobode. Nakon toga izvještava neposrednog rukovodioca i sačinjava službenu zabilješku. Službenik koji je posumnjao na manipulaciju vremenom lišenja slobode saopštava licu lišenom slobode svoje sumnje i način na koji može uložiti pritužbu, odn. zahtijevati zaštitu vlastitih prava.

12. U slučaju ispitnog, disciplinskog i krivičnog postupka, policijski službenik koji je iskazao sumnje se može pozvati kao svjedok i u tom slučaju je dužan dati iskren iskaz.

13. Lice lišeno slobode ima pravo podnijeti pritužbu:

- policijskom službeniku koji ga otpušta na slobodu,
- rukovodiocu organizacione jedinice čiji su policijski službenici lišili lice slobode,
- Jedinici (Sektoru) za profesionalne standarde,
- tužiocu,
- sudu,
- Ombudsmanu za ljudska prava,
- parlamentarnom tijelu nadležnom za kontrolu rada policije.

Policijski službenici prilikom otpusta lica lišeno slobode poučavaju o mogućnostima i načinu podnošenja pritužbe ili prijave na nesavjestan rad policijskih službenika. Ukoliko se sumnja na nepravilnosti ne dokaže, lice nije odgovorno za podnošenje pritužbe ili prijave (sem ukoliko nije u pitanju lažna prijava).

14. Svi policijski službenici koji imaju saznanje o navodnom manipulisanju vremenom lišenja slobode daju iskren iskaz o svim saznanjima koja imaju u pogledu vremena lišenja slobode. Neiskren ili nepotpun iskaz povlači krivičnu i disciplinsku odgovornost.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Lišenje slobode je zakonito, na osnovu naredbe suda ili po procjeni službenika
2. Lice se predaje narednom postupajućem službeniku bez odlaganja

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Sumnja na manipulisanje vremenom lišenja slobode prijavljena rukovodnom službeniku bez odlaganja
2. Lice lišeno slobode poučeno o mogućnosti ulaganja pritužbe

Često postavljana pitanja

1. Na koji način se može manipulirati vremenom lišenja slobode?

Oblici manipulacije vremenom lišenja slobode su:

- neobavješćavanje i neevidentiranje tačnog vremena lišenja slobode,
- neuračunavanje vremena koje je lice zadržano u vrijeme dozvoljeno za lišenje slobode,
- zadržavanje koje traje duže od zakonski određenih rokova,
- zloupotreba prava na procjenu sticanja uslova za puštanje na slobodu¹⁰,
- namjerno odugovlačenje sa krim obradom lica u cilju dužeg zadržavanja,
- uzastopno lišenje slobode bez stvarnog puštanja na slobodu (između organizacionih jedinica i/ili agencija)¹¹.

2. Na koje načine se može spriječiti manipulisanje vremenom lišenja slobode?

Mehanizmi sprečavanja manipulacije vremenom lišenja slobode su:

- obavješćavanje i evidentiranje tačnog vremena lišenja slobode,
- obavješćavanje lica o najdužem periodu na koji može biti zadržan,
- vođenje brige o vremenu isteka perioda lišenja slobode,
- upozoravanje kolega službenika na protek rokova za lišenje slobode,
- predaja potvrde o lišenju slobode policijskom službeniku nadležnom za prihvata lica lišenog slobode.

¹⁰ Npr., policijski službenik lišava slobode lice sa preko 1,5g alkohola u krvi i ne pušta ga na slobodu nakon isteka roka od 12 časova, pod izgovorom da se lice još nije otriježnilo.

¹¹ Npr., lice se pušta na slobodu u jednoj policijskoj stanici, ali neposredno po napuštanju prostorija za zadržavanje, lišavaju ga slobode službenici druge policijske stanice ili druge policijske agencije.

PREUZIMANJE I PREDAJA LICA LIŠENIH SLOBODE

Ključni pojmovi

Zadržavanje lica lišenog slobode

je radnja lišenja slobode i zadržavanje u policijskim prostorijama traje do 24 sata, odn. 72 sata.

Policijski pritvor ili prostorija za policijsko zadržavanje ilipolicijska stanica/jedinica

prostorija ili mjesto u kojem se privremeno zadržavaju lica lišena slobode tokom perioda od 24/72 sata.

Preuzimanje lica lišenog slobode

fizičko preuzimanje ili prihvatanje lica lišenog slobode radi daljeg postupanja od:

- službenika druge organizacione jedinice u okviru iste agencije,
- službenika druge agencije.

Predaja lica lišenog slobode

fizička predaja lica lišenog slobode radi daljeg postupanja:

- službeniku iz svoje organizacione jedinice
- službeniku druge organizacione jedinice u okviru iste agencije
- službeniku druge agencije.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Prevoz pritvorenika i zatvorenika, Informativni dokument, (CPT/Inf(2018)24)

Domaći zakonski okvir

- zakoni o krivičnom postupku u BiH
- zakoni o policijskim službenicima u Federaciji BiH
- Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske
- zakoni o sudskoj policiji u BiH

Operativne procedure za preuzimanje i predaju lica lišenih slobode

Osoba lišena slobode može se preuzeti i predati u policijskim prostorijama za zadržavanje, u prostorijama za zadržavanje sudske policije, drugoj policijskoj agenciji, Službi za poslove sa strancima, zatvorskim ustanovama, tužilaštvima, sudovima.

Odnos prema osobi lišenoj slobode na samom početku zadržavanja ili policijskog pritvora izuzetno je važan jer je velika većina ljudi najranjivija upravo u tom momentu i veliki je rizik od samopovređivanja ili čak i pokušaja samoubistva.

1. Preuzimanje i predaja lica lišenih slobode vrši se u službenim prostorijama koje su specifično namijenjene za to ili su pogodne za tu namjenu. Ove radnje vrše se u svrhu zadržavanja ili sprovođenja lica lišenog slobode na osnovu zakonite naredbe suda i tužilaštva ili zahtjeva policijske agencije.
2. Prije početka preduzimanja radnji prijema, predaje ili preuzimanja lica lišenog slobode, policijski službenik se predstavlja imenom i funkcijom, upoznaje lice o mjestu u kojem se vrše navedene radnje. Lice lišeno slobode usmeno se obavještava o svojim pravima i obavezama, kao i mjerama i radnjama koje će poduzimati (pretres, smještaj, sprovođenje).
3. Preuzimanje i predaju lica lišenog slobode izvršavaju najmanje dva policijska službenika, a prevoz lica se vrši službenim vozilima koja su određena za prevoz lica lišenih slobode u konkretnim slučajevima.
4. Policijski službenik pojedinačno i lično preuzima i predaje lica lišena slobode za koja je zadužen. Prilikom preuzimanja ili predaje, policijski službenik štiti i sprečava neovlašteni pristup trećih lica zbog zaštite njegovih ličnih podataka.

Više detalja o načinima zaštite ličnih podataka nalazi se u posebnom poglavlju ovog Priručnika.

5. Prilikom preuzimanja lica lišenog slobode policijski službenik pita lice o njegovim eventualnim posebnim potrebama u smislu fizioloških potreba, hrane, medicinske pomoći.

Protokol za ispunjavanje neposrednih potreba identičan je protokolu u slučaju prijema lica.

6. Po preuzimanju i predaji lica lišenih slobode vrši se sigurnosni pregled ili pretres lica sa ciljem pronalaska nedozvoljenih predmeta i eventualnih vidljivih povreda na licu lišenom slobode. Za preuzimanje i predaju lica lišenog slobode izdaje se odgovarajuća službena dokumentacija. Prilikom pretresa osobe lišene slobode privremeno se oduzimaju predmeti koji nisu predmet krivičnog djela.

Pretres i postupanje sa privremeno oduzetim predmetima pojašnjeno je u posebnom poglavlju ovog Priručnika. Evidencija koja se popunjava je prikazana u Dodatku 3.

7. Sila ili mjere kontrole i obuzdavanja se mogu primijeniti prilikom preuzimanja i predaje lica lišenog slobode samo u mjeri u kojoj je potrebno da se spriječi samopovređivanje, bjekstvo ili napad na službenu osobu ili drugo lice. Upotreba sile mora biti proporcionalna otporu, minimalno potrebnog trajanja i mora poštovati prag bola.
8. Prije upotrebe sile se iscrpljuju svi drugi mogući oblici komunikacije. O stepenu primjenjene sile podnosi se detaljan izvještaj sa precizno i tačno navedenim okolnostima. Lice lišeno slobode nad kojim je upotrijebljena sila obavezno pregleda a ljekar, kako bi se otklonili eventualni navodi o zlostavljanju. Medicinski

nalaz dio je izvještaja o upotrebi sile.

9. Preuzimanjem osobe lišene slobode policijski službenik postaje odgovoran za nju, kao i za poštivanje njenih prava. Ta odgovornost traje do momenta predaje. Pravo na obavještanje porodice o hapšenju obuhvaća i obavještanje porodice o predaji u nadležnost druge policijske stanice.
10. Osoba lišena slobode ima pravo na liječničku pomoć koju može zatražiti u bilo kojem trenutku preuzimanja ili predaje.

Protokol za pružanje medicinske pomoći isti je kao u slučaju zadržavanja lica lišenog slobode u prostorijama za zadržavanje i objašnjen je u posebnom poglavlju Priručnika.

11. Policijski službenik odgovoran je za istinito i potpuno vođenje evidencija koje podrazumijevaju postupanja sa osobom lišenom slobode od preuzimanja pa do predaje lica lišenog slobode.

Primjerci evidencije koja se vodi nalaze se u Dodatku 3 ovog Priručnika.

12. O preuzimanju ili predaji lica lišenog slobode usmeno linijom rada obavještava se dežurni rukovodni službenik bez odlaganja, a policijski službenik podnosi detaljan pisani službeni izvještaj čim to bude moguće.

Bitno je poštovati vremenske rokove radi izbjegavanja navoda o manipulaciji vremenom lišenja slobode. Ova tema je pojašnjena u posebnom poglavlju Priručnika.

13. Policijski službenici prilikom preuzimanja ili predaje lica lišeno slobode poučavaju o mogućnostima i načinu podnošenja pritužbe ili prijave na zlostavljanje ili nesavjesan rad policijskih službenika. Pritužba se evidentira u dokumentaciji koja se vodi o preuzimanju ili predaji lica lišenog slobode i uz službeni izvještaj (odgovor policijskih službenika na navode iz pritužbe) dostavlja se Jedinici za profesionalne standarde.
14. Svi policijski službenici koji imaju saznanje o navodnom kršenju prava prilikom preuzimanja i predaje lica lišenog slobode, dužni su da daju istražitelju u proceduri unutrašnje istrage iskren iskaz o svim saznanjima. Neiskren ili nepotpun iskaz povlači krivičnu i disciplinsku odgovornost.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava*Administrativno-tehnički okvir*

1. Osigurane odgovarajuće prostorije za preuzimanje i predaju lica
2. Lice lišeno slobode upoznato sa pravima
3. Izvršen pretres (dva službenika istog pola, bez narušavanja dostojanstva lica)

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Ispoštovana povjerljivost ličnih podataka
2. Nema navoda o zlostavljanju lica
3. Nema navoda o manipulaciji vremenom lišenja slobode

Često postavljana pitanja

1. Koje su moje obaveze prilikom preuzimanja ili predaje lica lišenog slobode, obzirom da je ono već bilo primljeno i zavedeno u evidenciju?

Svi policijski službenici koji postupaju sa licem lišenim slobode moraju provjeriti da li je lice prethodni postupajući službenik upoznao o njegovim pravima i da se potrude da lice ostvari svoja prava.

Policijski službenik koji je zadužen za preuzimanje i predaju osobe lišene slobode mora da:

- ima profesionalni pristup prema osobi lišenoj slobode, efikasno komunicira bez
- diskriminacije po bilo kojoj osnovi;
- poznaje prava osoba lišenih slobode i upoznaje lice sa njima usmeno, bez odlaganja;
- sprečava, prijavljuje i izvještava o svakom nezakonitom postupanju prema osobi lišenoj slobode, npr. zlostavljanju
- upućuje osobu lišenu slobode da ima pravo podnijeti pritužbu u bilo kojem momentu na postupanja policijskih službenika.

SPROVOĐENJE I NADZOR LICA LIŠENIH SLOBODE

Osnovni pojmovi

Sprovođenje

premiještanja lica lišenog slobode sa jednog na drugo mjesto (npr. od policijske stanice do zatvora, od jednog do drugog zatvora, zgrade suda ili bolnice ili od graničnog prijelaza do imigracionog pritvorskog centra).

Specijalno policijsko vozilo za prevoz lica lišenih slobode

policijsko vozilo koje zadovoljava uvjete da bi boravak u njemu, ma koliko kratkotrajan, bio siguran i da ne bi doveo do fizičkih i/ili duševnih patnji koje bi se mogle smatrati nečovječnim ili ponižavajućim postupanjima.

Nadzor lica lišenih slobode

vizuelna kontrola nad licem lišenim slobode dok se ono nalazi u bilo kojoj službenoj prostoriji.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

U informativnom dokumentu Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (CPT) iz juna 2018. godine je propisano koje to materijalne uslove treba da ispunjava vozilo za prevoz lica lišenog slobode. Tako kabina za prevoz pojedinačnog lica za kraća putovanja mora imati najmanja 0,6 metara kvadratnih, a za duža putovanja taj prostor mora biti puno veći, a ako se prevozi više lica u jednoj kabini taj prostor ne smije biti manje od 0,4 metra kvadratna po licu prilikom kraćih putovanja dok za duža putovanja i prevoz lica na duže staze taj prostor treba da iznosi najmanje 0,6 metara kvadratnih ličnog prostora.

“Sva transportna vozila trebaju biti **čista**, dovoljno **osvijetljena** i **ventilisana**, te odgovarajuće **zagrijana**.

Pritvorenici treba omogućiti **vodu za piće** po potrebi i, tokom dužih putovanja/ razdaljina, **hranu** u odgovarajućim intervalima.

U slučaju dugih putovanja, pritvorenici i zatvorenici treba omogućiti pristup **sanitarnom čvoru ili zadovoljenje prirodnih potreba** u uslovima koji omogućavaju dovoljno privatnosti, higijene i dostojanstva. U slučaju putovanja kopnenim putevima, to podrazumijeva redovna zaustavljanja.

Pritvorenike koji se izvoze pred sud nakon dugog putovanja treba smjestiti pod uslovima koji garantuju poštovanje njihovog dostojanstva. Posebno, treba im ponuditi odgovarajući **odmor** i mogućnost da se **operu i presvuku odjeću**¹².

Standardi CPT-a nalažu i pravo pristupa liječniku ukoliko postoje navodi o povredama ili kršenjima ljudskih prava tokom sprovođenja koje vrše službenici agencija za sprovođenje zakona.

12 Izvodi iz Informativnog dokumenta CPT, Prevoz pritvorenika i zatvorenika, CPT/Inf(2018)24

"42. Osobe u policijskom pritvoru trebaju imati formalno priznato pravo pristupa liječniku. Drugim riječima, liječnika je uvijek potrebno pozvati bez odlaganja ako osoba traži liječnički pregled; pripadnici policije ne bi smjeli nastojati filtrirati takve zahtjeve. Nadalje, pravo pristupa liječniku treba obuhvaćati pravo osobe u pritvoru da ju pregleda, ako navedena osoba to želi, liječnik po vlastitom izboru (uz liječnički pregled koji obavlja liječnik kojeg je pozvala policija).¹³"

Standardi CPT-a u novijim izvještajima pažnju posvećuju i sprovođenju stranih državljana tokom postupka protjerivanja.

"36. CPT priznaje da je često težak zadatak primijeniti nalog o protjerivanju nekog stranog državljanina koji je odlučan u tome da ostane na teritoriju date države. Službenici za provođenje zakona moraju ponekada pribjeći sili kako bi udaljili tu osobu sa državnog teritorija. Međutim, sila koja se pri tome koristi ne smije biti veća nego što je to nužno u razumnim okvirima. Bilo bi potpuno nedopustivo da osobe pod nalogom protjerivanja budu podvrgnute fizičkom napadu kao „načinu ubjeđivanja“ da se ukrcaju u neko prijevozno sredstvo, odnosno kao načinu kažnjavanja zbog toga što to nisu uradile. Nadalje, Komitet mora istaći da zapušivanje usta nekoj osobi predstavlja vrlo opasnu mjeru.¹⁴"

"32. Od samog početka treba imati na umu da je potpuno neprihvatljivo da osobe sa mjerom protjerivanja budu podvrgnute fizičkom napadu kao načinu ubjeđivanja da se ukrcaju u neko prijevozno sredstvo, odnosno kao načinu kažnjavanja što to nisu uradile. CPT pozdravlja činjenicu da, u mnogim državama koje je posjetio, upute vezane za ovu problematiku sadrže i gore navedeno pravilo. Na primjer, neka uputstva koja je CPT razmotrio sadrže i zabranu korištenja sredstava prinude posebno namijenjenih kažnjavanju stranog državljanina koji pruža otpor, kao i onih koja prouzroče nepotrebnu bol.

33. Jasno je da je uporaba sile i sredstava prinude od strane službenog osoblja u pratnji jedno od ključnih pitanja vezanih za operaciju protjerivanja. CPT uviđa da su službene osobe u pratnji ponekad primorane uporabiti silu i sredstva prinude kako bi se akcija protjerivanja stranog državljanina uspješno provela; međutim, sila i sredstva prinude koja se tom prilikom koriste ne smiju biti veća nego što je to nužno. CPT pozdravlja činjenicu da se u nekim zemljama primjena sile i sredstava prinude tijekom postupka protjerivanja detaljno ispituje i usklađuje sa principima zakonitosti, proporcionalnosti i svrsishodnosti.¹⁵"

Domaći zakonski okvir

- Zakoni o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske
- zakoni o policijskim službenicima u Federaciji BiH
- zakoni o sudskoj policiji u BiH

13 Izvodi iz 12. Općeg izvještaja [CPT/Inf (2002) 15]

14 Izvodi iz 7. Općeg izvještaja [CPT/Inf (97) 10]

15 Izvodi iz 13. Općeg izvještaja [CPT/Inf (2003) 35]

Operativne procedure za sprovođenje lica lišenih slobode

1. Službenici agencije za sprovođenje zakona prije sprovođenja sačinjavaju plan sprovođenja lica lišenog slobode radi zaštite života i zdravlja lica koje se sprovodi.

Plan sadrži:

- Pravni osnov i kratak uvod,
- Procjenu bezbjednosne situacije sa ocjenom stanja,
- Prognozu kako se može odvijati sprovođenje lica lišenog slobode,
- Mjere operativnog-preventivnog-tehničkog i fizičkog osiguranja,
- Mjere saobraćajnog osiguranja,
- Plan veze,
- Mjere logističkog osiguranja,
- Rekapitulacija angažovanja ljudstva i MTS-a,
- Skicu trase kretanja sa predviđenim rezervnim rutama kao i ucrtanim bolnicama i domovima zdravlja na trasi kretanja,
- Potpis odgovorne osobe i saglasnost njemu nadređene osobe.

Primjer detaljnog plana sprovođenja je u Dodatku 6 ovog Priručnika.

2. Identitet lica lišenog slobode se štiti od trećih lica radi smanjivanja rizika od napada na sprovodno vozilo u cilju zaštite života lica koje se sprovodi i zaštite njegovog prava na privatnost.
3. Službenici agencije za sprovođenje zakona poštuju duševni i tjelesni integritet lica lišenog slobode koje sprovode (osigurava se pristup vodi, hrani, toaletu, itd.)
4. Lice lišeno slobode ima pravo podnijeti pritužbu:
 - policijskom službeniku koji ga otpušta na slobodu,
 - rukovodiocu organizacione jedinice čiji su policijski službenici lišili lice slobode,
 - Jedinici (Sektoru) za profesionalne standarde,
 - tužiocu,
 - sudu,
 - Ombudsmanu za ljudska prava,
 - parlamentarnom tijelu nadležnom za kontrolu rada policije,
 - Evropskom sudu za ljudska prava, UN Komitetu za ljudska prava, Komitetu za sprečavanje mučenja.

5. Pristup ljekaru se omogućava bez odlaganja u svim slučajevima kada je licu lišenom slobode ugroženo zdravlje ili život, kao i na njegov zahtjev i u slučaju navoda o zlostavljanju tokom sprovođenja.

U hitnim slučajevima zdravstvenih tegova tokom sprovođenja, može se pozvati hitna medicinska pomoć do mjesta na kojem se nalazi sprovodno vozilo. Po procjeni vođe sprovodnog tima, može se promijeniti ruta sprovođenja i vozilo preusmjeriti prema najbližoj zdravstvenoj ustanovi. Ukoliko sprovodni tim nema vođu, sredstvima veze se obavještava neposredno komandujući službenik, a pisani izvještaj sa svim okolnostima slučaja se dostavlja nadređenim bez odlaganja, po povratku sa sprovođenja.

6. Izvještaj o sprovođenju se sačinjava u slučaju navoda o zlostavljanju koje iznese lice lišeno slobode. Takođe se sačinjava i potvrda o izručenju organima druge države u nenarušenom fizičkom i psihičkom stanju.

Detaljna procedura za izvještavanje o navodima o zlostavljanju je u posebnom poglavlju ovog Priručnika.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Sprovođenje se obavlja u specijalnom policijskom vozilu
2. Sačinjen plan sprovođenja sa predviđenim mjestima za zadovoljavanje fizioloških potreba i odmor
3. Mehanizmi za ulaganje pritužbi funkcionalni

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Tokom sprovođenja nije korištena prekomjerna ili neproporcionalna sila
2. Pristup liječniku omogućen bez odlaganja
3. Izbjegnuta je predugačka vožnja i boravak unutar vozila

Često postavljana pitanja

1. Specijalno policijsko vozilo je zauzeto, a trebam hitno prebaciti lice lišeno slobode od tačke A do tačke B. Mogu li iskoristiti obično policijsko vozilo za prevoz?

Svrha sprovođenja koje obavljaju službenici agencija za sprovođenje zakona je provedba zakonskog postupka na siguran način. Lice lišeno slobode može se prevoziti u običnom policijskom vozilu ako je takav način prevoza siguran i za lice i za službenika.

Treba obratiti dužnu pažnju ipak na mogućnost nanošenja samopovreda, što je posebno problematično u ovom kritičnom razdoblju, od momenta lišenja slobode na mjestu lišenja slobode do službenih prostorija u kojem se obavlja prijem i procjenjuju eventualne posebne potrebe lica lišenog slobode.

OBAVJEŠTAVANJE I OMOGUĆAVANJE OSTVARIVANJA PRAVA LICA LIŠENIH SLOBODE

Ključni pojmovi

Prava lica lišenog slobode

garancija za ostvarivanje njegovih najboljih interesa u očuvanju tjelesnog i duševnog integriteta, dostojanstva i daju mogućnost da bude ravnopravno u svim postupcima koje protiv njega vode javni organi.

Kršenja ljudskih prava

nastaju kada se postupcima državnih organa ne ostvaruju, ignorišu ili poriču osnovna ljudska prava.

Većina ljudskih prava može biti podložna ograničenjima (u legitimnu svrhu ako je predviđeno zakonom neophodno i proporcionalno). Samo ako je pravo neproporcionalno ograničeno, ili nepotrebno, govorimo o "kršenju ljudskih prava". Ova kršenja mogu nastati zbog djelovanja ili nedjelovanja javnih službenika.

Ostvarivanje prava

ispunjavanje obaveza službenika za provedbu zakona koje imaju prema licu lišenom slobode.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
- Policijski pritvor, Izvod iz 21. Opšteg izvještaja CPTa, (CPT/Inf(92)3-part1

Domaći zakonski okvir

- zakoni o krivičnom postupku u BiH
- Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske
- zakoni o policijskim službenicima u FBiH
- zakoni o sudskoj policiji u BiH

Operativne procedure za obavještanje lica lišenih slobode o pravima

1. Lice lišeno slobode obavještava se o svojim pravima usmeno, na maternjem jeziku ili jeziku koji razumije. Ukoliko ne razumije niti jedan od službenih jezika koji se koriste u policijskoj stanici, obavještava se da ima pravo na usmeno prevođenje. Dalje postupanje se obustavlja do dolaska prevodioca.

U nekim agencijama se unaprijed zna da u pritvor dolazi strani državljani i ovlašteni tumač/prevodilac dolazi u prostorije za zadržavanje prije same osobe lišene slobode. Policijski službenik obavještava rukovodioca pisanim putem o potrebi obezbjeđenja usmenog prevoda i prevodilac se angažuje sa

spiska ovlaštenih tumača.

Dobra je praksa u sve više zemalja Evrope (i sukladno je CPT standardima) pružiti licima lišenim slobode pisanu informaciju o njihovim pravima. Ovi informativni leci trebaju postojati na različitim jezicima i sadržavati informacije o pravima napisane jednostavnim rječnikom. Pritvorenici bi trebalo dozvoliti da zadrže primjerak letka. CPT preporučuje uvođenje takvih letaka u svom izvještaju prema organima vlasti u BiH.

2. Lice lišeno slobode se odmah po lišenju slobode usmeno obavještava o razlogu lišenja slobode i djelu koje mu se stavlja na teret, a u najkraćem roku se obavještava pisanim putem o svakoj optužbi koja mu se stavlja na teret.
3. Službenik agencije za provođenje zakona obavještava lice lišeno slobode da ima pravo na obavljanje fizioloških potreba, kao i o načinu obavljanja fizioloških potreba (hrana, voda, toalet i sl.). Lice se ni u jednom momentu ne ostavlja bez nadzora zbog sigurnosnih razloga i zaštite njegovog života (rizik od samopovreda ili samoubistva). U slučaju potrebe za odlaskom na toalet, lice prati službenik istog pola, vrata toaleta ostaju otvorena ali službenik stoji izvan vidnog polja radi zaštite privatnosti.
4. Službenik agencije za provođenje zakona upoznaje lice lišeno slobode da ima pravo na pristup ljekaru. Odbijanje ljekarske pomoći od strane lica lišenog slobode se obavezno evidentira pisanim putem. Lice lišeno slobode obavještava se da ima pravo i na medicinski pregled liječnika po svom izboru (koji ne predstavlja pregled od strane liječnika angažovanog od strane službenika agencije za provođenje zakona).
5. Ako je liječnički pregled hitan, službenik poziva službu hitne pomoći. Ako je potrebno utvrditi stepen povrede, bez obzira na način na koji je povreda nastala, lice se u pratnji sprovedne patrole vozi u urgentni centar. Lice ne prate službenici na koje se sumnja da su nanijeli povrede. Lice može zatražiti od službenika da pozove ljekara po njegovom vlastitom izboru, ali u tom slučaju sam snosi troškove liječenja i to mu se naglašava.
6. Licima koja koriste redovnu medicinsku terapiju omogućava se uzimanje terapije (prepisanih lijekova).

U nekim agencijama u BiH lice se iz izvodi ćelije/prostorije za zadržavanje i u prisustvu policijskog službenika konzumira terapiju.

Službenik prije samog hapšenja, ako se ono obavlja u objektu u kojem se lice trenutno nalazi, provjerava da lijekove ponio sa sobom. Potreba za uzimanjem terapije se potvrđuje na osnovu liječničkog recepta. Službenik preuzima terapiju/lijekove od lica koje se lišava slobode i donosi je u prostorije agencije. Kada se lice preuzima u prostorijama za zadržavanje, predaje se i terapija nadležnom službeniku, sa napomenom da li je lice uzelo terapiju ili nije. Ako se hapšenje vrši izvan objekta, na otvorenom, naknadno se od srodnika ili treće osobe po vlastitom izboru lica koje se lišava slobode, može tražiti da u prostorije agencije donese lijekove/terapiju.

7. Službenik agencije za provođenje zakona odmah po lišenju slobode usmeno obavještava lice lišeno slobode o četiri osnovna prava:
 - obavještenje porodice,
 - obavještanje konzularnog službenika ili drugog lica,
 - pravo na advokata,
 - pravo na medicinski pregled.
8. U daljnjem toku postupka lice svojim potpisom u evidenciji (najčešće u Upitniku koji je pomenut i u poglavlju ovog priručnika o prijemu i preuzimaju lica lišenih slobode i u Dodatku 4), upoznavanje sa pravima potvrđuje svojim potpisom.
9. Lice lišeno slobode se upoznaje da ima pravo da o svom lišenju slobode obavijesti bližu porodicu ili treće lice po vlastitom izboru, te konzularnog službenika strane države čiji je državljanin.

Procedure su različite, u nekim agencijama se obavještenje daje odmah po hapšenju, a u nekim po privođenju u prostorije za zadržavanje.

10. Licu lišenom slobode se daje povratna informacija da li je bilo moguće obavijestiti njegovu porodicu, konzularnog službenika strane države čiji je državljanin ili drugo lice o njegovom lišenju slobode.

Dobra je praksa (i zaista je predviđeno EU Direktivom o pristupu lekaru, koja predviđa pravo za osumnjičene ili optužene koji su lišeni slobode ne samo da imaju pravo obavijestiti treću osobu po vlastitom izboru o hapšenju (čl. 5), nego i da komuniciraju sa trećom osobom koju izaberu (čl. 6), uz određena ograničenja) i da se osobi omogućući da sama obavi telefonski poziv (u prisustvu službenika).

Ako postoje dvojbe da li bi telefonski poziv ugrozio istragu, službenik treba odmah kontaktirati nadležne istražitelje ili nadređene kako bi potvrdio da li se poziv može dozvoliti.

11. Porodica i/ili konzularni predstavnik se ne obavještava ako se lice lišeno slobode tome izričito protivi, a odbijanje se evidentira.
12. O lišenju slobode policijski službenik pisanim dopisom obavještava nadležni organ socijalnog staranja ako je potrebno preduzeti mjere za zbrinjavanje djece i drugih članova porodice o kojima se lice lišeno slobode stara.

U praksi, dežurni službenici nekim agencijama za provođenje zakona su u redovnom telefonskom kontaktu sa dežurnim službenicima centara za socijalni rad i ova obavještenja se razmjenjuju usmeno.

13. Lice lišeno slobode se obavještava da ima pravo iznijeti svoju odbranu, istovremeno se poučava i da nije dužno dati iskaz, niti odgovarati na postavljena pitanja. Obavještava se i da ima pravo da se brani lično, putem dodijeljenog advokata ili putem branioca koga sam izabere, u svim fazama postupka. Poučava da će mu se

postaviti branilac na njegov zahtjev ako zbog svog imovnog stanja ne može snositi troškove odbrane, a ukoliko interesi pravde to zahtijevaju.

14. Dobra praksa nalaže da policijski službenik odmah i bez odlaganja da licu lišenom slobode na uvid u listu advokata po službenoj dužnosti, kako bi lice lišeno slobode pozvalo sebi advokata po ličnom izboru. Pri tome, neetično je da policajac utiče na lični izbor lica lišenog slobode na bilo koji način. Sva komunikacija sa braniocem o pravnim stvarima između lica lišenog slobode i njihovih branilaca je povjerljiva.

Detalji su sadržani u posebnom poglavlju o preuzimanju lica lišenih slobode u ovom Priručniku.

15. Službenik upoznaje lice lišeno slobode da se saslušanje snima i da je prostorija pod video nadzorom. Takođe lice se obavještava da ima pravo zatražiti da mu se snimak reprodukuje kako bi provjerio svoju izjavu.
16. Obavještenje o svim pravima sa kojima je lice lišeno slobode upoznato usmeno evidentira se u Upitniku o licu lišenom slobode (obrazac koji se popunjava tokom prijema).

Napomena: Pregled službenih evidencija je u Dodatku 3 ovog priručnika.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Omogućen pristup ljekaru i advokatu
2. Obaviještena porodica ili treće lice po vlastitom izboru
3. Omogućen prevodilac i posjeta konzularnog predstavnika
4. Popunjena evidencija u skladu sa važećim podzakonskim aktima

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Omogućeno je ostvarenje četiri ključna prava kao garancija protiv zlostavljanja

Često postavljana pitanja

1. Zašto su baš ta tri prava - pravo na ljekara, advokata i obavještenje porodice osnovni mehanizmi protiv zlostavljanja?

Osobe lišene slobode smatraju se ranjivom kategorijom populacije zbog ograničenja kretanja i smanjene mogućnosti komunikacije sa vanjskim svijetom nakon lišenja slobode. Pošto je prema pravnom sistemu u BiH svaka osoba nevina dok se njena krivnja ne dokaže na sudu, osobi lišenoj slobode se na ovaj način omogućava lakša tranzicija u zatvoreno okruženje.

2. Niko se ne javlja na broj koji je lice lišeno slobode dalo. Moram li pokušati ponovno ili mu dozvoliti da pozove nekog drugog?

Policijski službenik mora dozvoliti ponovne pokušaje pozivanja telefonskog

broja sve dok se ne ostvari kontakt, makar i peti put. Takođe, lice lišeno slobode može pozvati i nekog drugog sa liste odobrenih telefonskih poziva.

3. Osoba mi izgleda dobrog zdravlja ali ipak insistira na tome da vidi ljekara. Moram li mu ispuniti zahtjev? Mora li mi reći zašto mu treba ljekar tako da mogu lakše procijeniti trebam li stvarno pozvati ljekara?

Policijski službenik mora udovoljiti zahtjevu lica lišenog slobode za medicinsku pomoć. Lice lišeno slobode ne mora pojašnjavati zašto želi vidjeti ljekara i policijski službenik nema nikakvo pravo procjenjivati potrebu lica lišenog slobode za ljekarom ili medicinskom pomoći.

4. Advokat kasni, mogu li ipak početi ispitivanje pritvorenika?

Ne!

USLOVI I SMJEŠTAJ LICA LIŠENIH SLOBODE U POLICIJSKOM PRITVORU

Ključni pojmovi

Prostorija za zadržavanje

svaka službena prostorija u kojoj boravi lice lišeno slobode pod nadzorom službenika za provođenje zakona.

Smještaj lica lišenih slobode

dovođenje lica lišenog slobode u službenu prostoriju za zadržavanje, njegov nadzor tokom boravka u njoj i otpust iz te prostorije.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

Prostorije gdje se smještaju osobe lišene slobode moraju zadovoljavati osnovne tehničke i higijenske uslove za boravak osoba lišenih slobode kako bi se ispoštovala njihova ljudska prava. Standardi CPT-a zahtijevaju takođe i da prostorije moraju biti odgovarajuće veličine i smještaj osoba lišenih slobode mora biti takav da u prostorijama ne smije boraviti previše osoba.

"Sljedeći kriteriji (koje treba posmatrati kao poželjne a ne minimalne standarde) se trenutno koriste kada se procjenjuje veličina policijskih ćelija namijenjenih za jednog korisnika za boravak koji je duži od nekoliko sati: otprilike 7 kvadratnih metara, 2 metra ili više između zidova, 2.5 metra između poda i stropa¹⁶."

Policijske prostorije za zadržavanje osoba lišenih slobode moraju biti dovoljno osvijetljene, po mogućnosti dnevnim svjetlom, a ako nema mogućnosti dnevnog svjetla osigurati dovoljnu osvijetljenost umjetnim svjetlom.

"Nivo LUXa (luminous emittance, op. prev. emisija svjetla) od 5-8 je izmjerena od strane delegacije u vrijeme posjete što je veoma mračno (ekvivalent sumraku) dok je za čitanje u sobi potreban nivo od 250 LUX ili viši"¹⁷.

Domaći zakonski okvir

- uputstva za postupanje sa licima lišenim slobode policijskih agencija u BiH

Operativne procedure za smještaj lica lišenih slobode u prostorije za zadržavanje ili pritvor

Kod smještaja osoba lišenih slobode mora se voditi računa da osobe suprotnog spola ne mogu biti smještene u istoj prostoriji, kao ni maloljetnici sa punoljetnim osobama.

1. Policijski službenik vrši provjeru i vizuelni pregled prostorija u kojima se zadržavaju osobe lišene slobode i iznosi sve predmete pogodne za samopovređivanje ili za nanošenje povreda drugom licu ili službenicima.

¹⁶ Izvod iz Drugog Opšteg izvještaja CPT-a, CPT/Inf (92) 3

¹⁷ Izvod iz Izvještaja CPT-a Vladi BiH, CPT(2019)710

2. Ukoliko postoji sistem ventilacije u prostoriji, policijski službenik ga pokreće. Ako ne postoji, onda samo i jednostavno provjetrava prostoriju otvaranjem prozora u redovnim intervalima kako bi lice lišeno slobode imalo pristup svježem zraku.
3. Sličan je protokol u pogledu zagrijavanja prostorije, policijski službenik podešava termometar, ako mu može pristupiti, na temperaturu koja odgovara trenutnim vremenskim prilikama.
4. U prostorijama za zadržavanje u kojima boravi nekoliko osoba, policijski službenik smješta samo osobe istog pola. Maloljetne osobe se ne smještaju zajedno sa odraslim osobama.
5. Prostorije su opremljene mjestima za odmor (krevet, platforme za spavanje, madraci), odgovarajućim pokrivalima, čistom posteljinom. Ukoliko se osoba lišena slobode zadržava duže od 8 (osam) sati u policijskom pritvoru, policijski službenik omogućava noćni odmor pribavljanjem čiste posteljine iz ostave. Nakon svakog boravka u prostoriji službenik angažuje higijensko osoblje radi čišćenja i zamjene posteljine.

Neprihvatljivo je držati pritvorenike tokom noći u uredima. Svaka osoba koja je obavezna ostati sa policijom tokom noći smješta se u ćeliju sa krevetom ili platformom sa madracem. Nažalost, CPT i dalje u BiH nailazi na slučajeve pritvorenika koji su tokom noći vezani liscama za fiksne predmete u kancelarijama.

6. Za osobe lišene slobode koje borave u prostorijama za zadržavanje osigurava se nesmetan pristup sanitarnom čvoru ukoliko se on ne nalazi u sklopu prostorije u kojoj boravi. Ako nema sanitarnog čvora u ćeliji-prostoriji za zadržavanje, lice do kupatila prati službenik istog pola zbog sigurnosnih razloga. Pri tome se vrata kupatila ne zatvaraju, ali službenik ostaje izvan vidnog polja zbog zaštite privatnosti lica.
7. Osobama lišenim slobode u sklopu prostorija za zadržavanje obezbjeđuju se higijenske potrepštine za održavanje lične higijene iz postojećih zaliha, službenik donosi potrepštine iz ostave i popunjava potrebnu evidenciju. Osoba lišena slobode može koristiti vlastite higijenske potrepštine.
8. Osobama lišenim slobode u prostorijama za zadržavanje mora biti omogućen obrok svakih osam sati u toku boravka u policijskim prostorijama za zadržavanje. Pritvorenik se nudi sa tri obroka dnevno (uključujući barem jedan topli obrok) u redovnim intervalima (tj. doručak, ručak i večera). Većina agencija za provođenje zakona u BiH ima određena budžetska sredstva za ovu namjenu. Pritvorenici moraju imati pristup pitkoj vodi tokom cijelog boravka.

Napomena: U praksi, policijski službenik zadužuje sredstva za ovu namjenu i naručuje hranu ili neko odlazi do pekare ili drugog sličnog objekta. U nekim agencijama je moguće trebati zalihe suhih obroka. Npr. institucija koja je naredila zadržavanje obezbjeđuje obrok na način da službenik agencije kupi obrok i račun se dostavlja instituciji koja je naredila zadržavanje.

9. Za odlaganje privremeno oduzetih predmeta od osoba lišenih slobode postoje adekvatna mjesta gdje će se oni odlagati (ormarići, kasete, i sl).

Detaljna procedura za privremeno oduzimanje predmeta je u posebnom poglavlju ovog Priručnika.

10. U sklopu prostorija za zadržavanje osoba lišenih slobode obezbjeđuje se posebna prostorija za pretres. Pretres se može vršiti i u drugoj prostoriji pogodnoj za poduzimanje takve radnje (npr. prostorija za smještaj), a koje nije izloženo pogledu lica koja ne smiju i ne trebaju imati pristup u toku vršenja pretresa.

Principi na koji se zasniva vršenje pretresa u policijskim agencijama detaljnije su opisane u Smjernicama za postupanje sa licima lišenim slobode u zatvorenom okruženju, kao i u posebnom poglavlju ovog Priručnika.

11. Pristup prostorijama gdje borave lica lišena slobode imaju samo osobe koje imaju odobrenje rukovodioca prostorija ili policijskog službenika zaduženog za nadzor nad osobom lišenom slobode. Policijski službenik provjerava da li postoji odobrenje zbog zaštite ličnih podataka i privatnosti lica koje još uvijek nije osuđeno za krivično djelo, dakle pretpostavlja se da je nevin. Nošenje vatrenog oružja ili onespособljavajućih sprejeva i drugog oružja u prostorijama pritvora nije dozvoljeno i službenici ih moraju odložiti u ormariće prije ulaska u pritvorske prostorije.
12. Advokat posjećuje osobu lišenu slobode u prostorijama za zadržavanje, razgovor se obavlja izvan slušnog polja službenika i on je povjerljiv. Posjeta advokata se obavlja po naredbi suda ili tužilaštva, ovisno o tome koji je organ izdao naredbu za hapšenje. U nekim agencijama osoba lišena slobode ima pravo na telefonski poziv advokatu, na osnovu kojeg se advokatu omogućava ulazak u prostoriju za zadržavanje.
13. U slučaju potrebe, po procjeni policijskog službenika ili na zahtjev lica lišenog slobode, policijski službenik putem dežurnog rukovodnog službenika traži hitnu medicinsku pomoć i dolazak liječnika u prostorije za zadržavanje. U skladu sa preporukama liječnika hitne medicinske pomoći, lice se može sprovesti u medicinsku ustanovu u vozilu hitne pomoći. Drugi način prevoza u medicinsku ustanovu je uz izdatu uputnicu u službenom policijskom vozilu uz nadzor policijskih službenika. Upućivanje u medicinsku ustanovu određuje isključivo ljekar.
14. Medicinski pregled lica lišenog slobode u medicinskoj ustanovi ili u prostorijama za zadržavanje u policijskoj agenciji obavlja se izvan vidnog i slušnog polja službenika. Na izričit zahtjev ljekara i u slučaju sigurnosnog rizika, policijski službenik može ostati u vidnom polju u kojem se odvija medicinski pregled. Liječnički nalazi se isključivo nalaze u posjedu lica lišenog slobode i policijski službenici u njih nemaju uvid.
15. U prostorijama za zadržavanje se vode evidencije koje obuhvataju postupanja sa osobom lišenom slobode od njenog prijema pa do napuštanja prostorija. Policijski službenik odgovoran je za vjerodostojno unošenje dobijenih podataka i potpuno vođenje evidencija.

Detaljan pregled evidencija koje se vode o licu lišenom slobode su u Dodatku 3 ovog Priručnika.

16. Pristup prostorijama u kojima borave lica lišena slobode ima samo službeno osoblje sa odobrenjem rukovodioca prostorija ili policijskog službenika zaduženog za nadzor nad osobom lišenom slobode ili druga tijela akreditovana za monitoring (NPM, CPT, SPT, Ombudsman, itd). Odobrenje se izdaje zbog zaštite ličnih podataka i privatnosti lica koje još uvijek nije osuđeno za krivično djelo, dakle pretpostavlja se da je nevino.

Detaljne procedure za zaštitu ličnih podataka nalaze se u posebnom poglavlju ovog Priručnika.

17. Prostorije u kojima se vrši policijsko zadržavanje osoba lišenih slobode su većinom pod video nadzorom. Pristup ima samo ovlašteni policijski službenik koji je zadužen za nadzor nad osobom. Osoba lišena slobode u svakom momentu mora imati mogućnost da stupi u kontakt sa dežurnim policijskim službenikom, barem kucanjem na vrata ćelije.
18. O prijemu i smještaju osobe lišene slobode u prostorije za zadržavanje obavještava se bez odlaganja rukovodilac prostorija ili dežurni rukovodni službenik pisanim putem u vidu izvještaja. Izuzetno je moguće obavijestiti i telefonom, a naknadno dostaviti izvještaj.

Detaljnije informacije o mogućnostima zloupotrebe vremenom lišenja slobode su u posebnom poglavlju ovog Priručnika.

19. Osobe lišene slobode ne ostavljaju se u prostorijama bez nadzora, obilaze se svakih 15 minuta zbog provjere opasnosti od počinjenja samoubistva, potrebe za liječničkom pomoći, zadovoljavanja fizioloških potreba, itd. Obilazak se vrši i u slučaju da se prostorija nalazi pod video nadzorom i svaki obilazak se evidentira.
20. Lice lišeno slobode ili njegov branilac koje smatra da su mu narušena prava može podnijeti pritužbu:
- policijskom službeniku koji trenutno postupi sa njim,
 - rukovodiocu organizacione jedinice čiji su policijski službenici lišili lice slobode,
 - Jedinici (Sektoru) za profesionalne standarde,
 - tužiocu,
 - sudu,
 - Ombudsmanu za ljudska prava
 - parlamentarnom tijelu nadležnom za kontrolu rada policije

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Lica lišena slobode smještena zajedno su istog pola
2. Maloljetnici su smješteni odvojeno od odraslih
3. Pristup toaletu osiguran
4. Ćelije i druge prostorije (toalet, itd) su čiste, prozračene i adekvatno temperirane
5. Omogućeno održavanje lične higijene
6. Omogućen besplatan obrok
7. Obavještenje o video nadzoru u prostorijama postavljeno

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Službenici u kontaktu sa licem lišenim slobode u prostorijama za zadržavanje imaju odobrenje zbog zaštite ličnih podataka
2. Pružena odgovarajuća liječnička pomoć

Često postavljana pitanja

1. Policijski pritvorski objekat nije hotel; zašto bi policijski službenik posluživao osumnjičene kriminalce i pružao im luksuz koje ti ljudi ne bi imali ni u vlastitim domovima?

Ne radi se o pružanju luksuznih uslova boravka, nego o tome da policija treba obezbijediti uslove koji odražavaju poštovanje ljudskog dostojanstva i nivoa bezbjednosti za dotične osobe. Pored toga, ljepše je radno okruženje i za policijske službenike ako su prostorije čiste nego da su prljave i neuredne. Konačno, percepcija koju imamo o licima lišenim slobode mijenja se sa načinom na koji ih držimo u pritvoru: ako se neko drži u vrlo lošim i prljavim uslovima, lako povezujemo takve uslove sa osobom koja se u njima nalazi.

2. Video nadzor je postao konstanta, banke su pod nadzorom, poštanski uredi, čak i samoposluge. Zašto su posebna obavještenja o tome potrebna u policijskim prostorijama?

Obavještenja o video nadzoru prostorije moraju biti vidljivo istaknuta zbog zaštite privatnosti i eventualnog dokazivanja navoda o zlostavljanju. Policijski službenik i dodatno obavještava lice prilikom prijema da su prostorije pod video nadzorom. On je dužan spriječiti neovlašteni pristup video nadzoru nad licem lišenim slobode drugim licima ili službenicima radi zaštite privatnosti lica lišenog slobode.

EFIKASNA KOMUNIKACIJA

Ključni pojmovi

Komunikacija

socijalna vještina, prenošenje i razumijevanje informacija i poruka, ideja i osjećanja, razmjena iskustava kroz interakciju sa jednom ili više osoba.

Elementi komunikacije

govor, ton glasa, govor tijela, posmatranje i slušanje.

Verbalna komunikacija

ne samo govor, nego i aktivno slušanje.

Neverbalna komunikacija

opažanje, tumačenje i odgovaranje na emocionalne i međuljudske signale izraza lica, pogleda, položaja tijela i ruku.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Konvencija protiv mučenja i nečovječnog i drugog okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja Ujedinjenih nacija

Domaći zakonski okvir

- Etički kodeksi policijskih agencija (svake agencije pojedinačno)

Operativne procedure za efikasnu komunikaciju

1. Predstavljate se licu lišenom slobode, zajedno sa funkcijom koju obavljate. Rečenice su kratke, jednostavne, razumljive i konkretne.
2. Rječnik je prilagođen sagovorniku. Izbjegavate dvosmislene, nejasne, nerazumljive riječi, žargon.
3. U razgovoru sa licem lišenim slobode izbjegavate zamjenice (oni, neki, neke, to, ono, itd).
4. Govorite na smiren način, izostavljajući nepotrebne i suvišne detalje.
5. NE RAZGOVARATE sa licima lišenim slobode BEZ PRETHODNOG PROMIŠLJANJA.
6. NE RAZGOVARATE sa licima lišenim slobode o vašem ili privatnom životu vaših kolega, niti se žalite na uslove rada, probleme unutar službe i sl.
7. PONAŠATE SE prema svim licima lišenim slobode jednako, BEZ DISKRIMINACIJE.
8. NE DISKUTUJTE o ličnoj ili opštoj sigurnosti u prisustvu lica lišenih slobode.
9. OPREZNO postupate sa informacijama, strogo povjerljivim dokumentima i dijelite

ih samo sa onima koji su ovlašteni da ih znaju.

10. Aktivno slušate tako da čujete i razumijete šta druga osoba govori.
11. U toku razgovora ne reagujete emotivno i zadržavate profesionalno ponašanje.
12. Povremenim klimanjem glave, mimikom ili jednostavnim riječima "razumijem", "da" potvrdite da slušate.
13. Savjetujte lice lišeno slobode da duboko udahne ili broji do 10 i nazad da bi se smirio ako ne može da priča.
14. Priznajte sebi svoje predrasude i ostavite ih po strani.
15. Tražite povratnu informaciju da utvrdite razumije li osoba sa kojom razgovarate to što ste rekli. Povremeno ponovite šta ste čuli ili postavite pitanja da biste pojasnili sebi, ali i da bi osoba sama sebi pojasnila situaciju, te da bi razgovor tekao u pravom smjeru.
 - pojasnite svoju komunikaciju primjerima, upoređivanjem i objašnjavanjem, bez suvišnih izjava.
 - ponavljate poruke drugim riječima da budete razumljivi, ukoliko neki od učesnika komunikacije ne razumiju.
 - upotrebljavate pomagala u razgovoru, ukoliko se ukaže potreba ponudite olovku i pisanje izjava.

Aktivno slušajte čak i kada vam stvari zvuče poznato, već viđeno, previše jednostavne, nevažne ili dosadne ili ako vam zvuče previše komplikovane da biste ih razumjeli.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava (check lista)

Administrativno-tehnički okvir

1. Postupanje po etičkom kodeksu
2. Govorite jasno, glasno, rječnikom prilagođenim sagovorniku
3. Tražite povratnu informaciju da znate da je sagovornik shvatio
4. Lične i povjerljive informacijama i dokumente dijelite samo sa ovlaštenima da ih znaju

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Ne vrijeđate, ne diskriminišete i ne zlostavljate verbalno lice lišeno slobode
2. Reagujete na sadržaj poruke koju vam prenosi lice lišeno slobode

Napomena: Dodatak 1 sadrži tumačenje nekoliko najčešće korištenih znakova neverbalne komunikacije

Često postavljana pitanja

1. Šta znači uopšte efikasna komunikacija, ne trebam valjda sad učiti kako da pričam, naučio sam pričati prije 50 godina, kad sam imao godinu dana....šta će mene sad neko učiti da komuniciram.

Nije baš tako, većina nas govori ali možda ne razgovara baš uvijek. Efikasna komunikacija podrazumijeva da je prenesena poruka shvaćena i da je uslijedila povratna informacija - da je neko odgovorio nešto smisljeno na pitanje koje ste mu postavili ili da ste uspjeli iznijeti svoj stav, mišljenje ili zahtjev.

2. Kakve veze sad efikasna komunikacija ima sa ljudskim pravima, mogu neefikasno komunicirati ali da ne kršim nekom ljudska prava, pa nisam ga udario...

Ljudsko pravo svakog pojedinca je da ga se ne vrijeđa na bilo kojoj osnovi- vjerskoj, polnoj, seksualnoj, političkoj, itd. Službenici agencija za provođenje zakona u službi su javnosti i smatraju se produženom rukom države. Njihov ugled i reputacija odraz su države čijim interesima služe.

Osim vrijeđanja u ponašanju policajca ne smije biti ni diskriminacije po bilo kojoj osnovi. Osoba lišena slobode možda ne može postupiti po policajčevoj legitimnoj naredbi ako ga ne razumije, ako ne govori isti jezik, ima probleme sa razumijevanjem, itd. To zauzvrat može dovesti do nepotrebne upotrebe sile.

ZAŠTITA POVJERLJIVIH I LIČNIH PODATAKA

Ključni pojmovi

Oblici kršenja pravila zaštite ličnih i povjerljivih podataka su:

Davanje službene informacije

vezano za lišenje slobode, krivično djelo ili prekršaj za koji se sumnja, drugim nepozvanim licima

“Javna vođenja/privođenja”

u prostorije agencije za provođenje zakona uz prethodno obavješćavanje medija gdje i kada će lice biti uvedeno

Davanje medicinske/lične informacije

vezano za medicinsko stanje lica lišenog slobode nepozvanim licima

Davanje informacije

do koje se došlo prilikom kontakta - razgovora lica lišenog slobode i advokata, npr ako je slučajno službenik bio u slušnom polju. Takva informacija se ne može dati nikome.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
- Konvencija Vijeća Evrope o zaštiti pojedinaca u pogledu automatske obrade ličnih podataka
- Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
- Međunarodna povelja o građanskim i političkim pravima

Domaći zakonski okvir

- zakoni o zaštiti ličnih podataka u BiH
- zakoni o krivičnom postupku u BiH
- zakoni o prekršajima u BiH
- zakoni o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske
- zakoni o policijskim službenicima u Federaciji BiH
- zakoni o sudskoj policiji u BiH

Operativne procedure za zaštitu ličnih i povjerljivih podataka

“SVAKO JE NEVIN DOK SE NA SUDU NE DOKAŽE SUPROTNO”

Tokom lišenja slobode lica, za vrijeme njegovog procesiranja, obrade, obavljanja razgovora, ispitivanja, kontakta lica sa advokatom, predaje drugom organu ili njegovog otpuštanja službenici agencija za provođenje zakona dolaze do saznanja o ličnim i povjerljivim podacima o licu za koje su u tom momentu zaduženi, kao i o službenim radnjama koje se preduzimaju u procesu.

Sve te informacije, za neslužbena i nepozvana lica, moraju biti **NEDOSTUPNE**.

Domaća i međunarodna monitoring tijela (NPM, CPT, SPT, Ombudsman itd.) jesu ovlaštena da pristupe bilo kojoj informaciji koju smatraju potrebnom za izvršavanje svog mandata, uključujući izvještaje o hapšenju, medicinske kartone, krivične dosjee, itd. Ova tijela se ne smatraju nepozvanim i neslužbenim licima.

1. Kada tokom pripreme za lišenja lica slobode policijski službenik za provođenje zakona dobije informacije o licu i razlogu njegovog lišenja - ta informacija je povjerljiva.
2. Već prilikom čina lišenja slobode licu se daje informacija, razlog njegovog lišenja - a ta informacija je povjerljiva za druga nepozvana lica.
3. Dok se lice vodi ili vozi do prostorija agencije za provođenje zakona, tužilaštva ili suda, mora mu se zaštititi njegova privatnost.
4. Ukoliko postoji mogućnost, lice lišeno slobode se vodi na sporedne ulaze u zgradu agencije za sprovođenje zakona, tužilaštva ili suda.
5. Ukoliko postoji mogućnost izbjegava se mogućnost da lice bude fotografisano ili snimljeno od strane medija ili privatnih osoba.
6. Po dovođenju lica u prostorije, onemogućava se pristup službenim licima koja ne postupaju sa tim licem lišenim slobode u tom predmetu na način što se lice obrađuje u zatvorenoj prostoriji gdje je fizički onemogućen ulazak drugim licima.
7. Prilikom procesiranja lica lišenog slobode, prati se trag kretanja akta (put od momenta stvaranja/kreiranja akta do njegovog konačnog odlaganja u arhivu), dokumenata i ličnih stvari lica (nedozvoljeni predmeti u skladu sa internim aktom o proceduri lišenja slobode), i ne dozvoljava se pristup neslužbenim i nepozvanim licima.
8. Tokom boravka lica u prostorijama za zadržavanje/pritvoru, onemogućava se pristup nepozvanim licima prostorijama i video nadzoru prostorije.
9. Kada se licu lišenom slobode pruža medicinska pomoć, sve što se sazna o eventualnim stanjima i bolestima lica lišenog slobode je povjerljivo. Eventualno prisustvo službenika može se dozvoliti na zahtjev medicinskog osoblja. Policijski službenik može upozoriti ljekara na stepen opasnosti ili očekivano rizično ponašanje lica lišenog slobode. Policijski službenik može imati vizuelnu kontrolu nad medicinskim pregledom samo na izričit zahtjev ljekara.
10. Dokumentacija koja se tom prilikom sačini je povjerljiva i mora da prati kretanje lica između agencija za provođenje zakona na način da se onemoguću nepozvanim licima pristup dokumentaciji. Predaje se službenicima agencije kojima se lice preda zajedno sa licem. Najbolji način nošenja originala dokumentacije bi bio u

zatvorenoj koverti koju nosi lice lišeno slobode sa sobom. Kopiranje dokumentacije ili dijela dokumentacije je dozvoljeno uz dozvolu lica lišenog slobode, a samo radi potrebe liječenja za vrijeme dok je lišen slobode (uzimanje određenog posebnog lijeka ili primanje inzulina npr.).

11. U slučaju kada lice lišeno slobode ima određenu zaraznu bolest dozvoljeno je takvu informaciju podijeliti samo između policijskih službenika koji dolaze u dodir sa tim licima.
12. Prilikom posjete branioca licu lišenom slobode, braniocima se mora u skladu sa interniim aktom agencije obezbijediti posebna prostorija mjesto gdje nesmetano mogu razgovarati uz prisustvo službenika za sprovođenje zakona, a eventualna saznanja iz njihovog razgovora se ne mogu nigdje koristiti jer su povjerljive prirode.
13. Tokom primopredaje lica lišenog slobode drugim agencijama za provođenje zakona, omogućiti zaštitu privatnosti i ukoliko je to moguće izbjeći "izlaganja pogledima javnosti" lice lišeno slobode (vođenje lica unaprijed dogovorenim rutom gdje će biti novinari radi fotografisanja i video snimanja lica). Rutu kretanja prilikom primopredaje određuje nadležni rukovodilac.
14. Sva dokumentacija, bez izuzetka, koja je nastala u procesu lišenja slobode, zadržavanja i primopredaje lica lišenog slobode čuva se na nepozvanim licima nedostupnom mjestu.
15. Lice lišeno slobode ili njegov branilac koje smatra da su mu narušena prava zaštite ličnih i povjerljivih podataka može podnijeti pritužbu:
 - policijskom službeniku koji ga otpušta na slobodu,
 - rukovodiocu organizacione jedinice čiji su policijski službenici lišili lice slobode,
 - Jedinici (Sektoru) za profesionalne standarde,
 - tužiocu,
 - sudu,
 - Ombudsmanu za ljudska prava,
 - parlamentarnom tijelu nadležnom za kontrolu rada policije,
 - Agenciji za zaštitu ličnih podataka u BiH.
16. Policijski službenici prilikom otpusta lica lišenog slobode poučavaju o mogućnostima i načinu podnošenja pritužbe ili prijave na nesavjesan rad policijskih službenika. Pritužba se evidentira u Evidenciji o licu lišenom slobode i dostavlja putem agencije za provođenje zakona Jedinici za profesionalne standarde. Ukoliko se sumnja na nepravilnosti ne dokaže, lice nije odgovorno za podnošenje pritužbe ili prijave (sem ukoliko nije u pitanju lažna prijava).
17. Svi policijski službenici koji imaju saznanje o navodnom kršenju pravila zaštite ličnih i povjerljivih podataka, dužni su da daju istražitelju u proceduri unutrašnje istrage iskren iskaz o svim saznanjima koja imaju u pogledu vremena lišenja slobode. Neiskren ili nepotpun iskaz povlači krivičnu i disciplinsku odgovornost.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Precizno popunjena i arhivirana evidencija
2. Odgovarajuća prostorija za razgovor sa advokatom
3. Omogućeno ulaganje pritužbe

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Povjerljivost informacija
2. Zaštita identiteta lica lišenog slobode

Često postavljana pitanja

1. Radim sa kolegom 20 godina u jedinici i prošli smo kroz sve i svašta zajedno. Pa valjda mu mogu vjerovati da neće pričati okolo koga sam sinoć smjestio u pritvor? Pa profesionalci smo, nosimo istu značku.

Pitanje povjerljivosti ličnih podataka nije pitanje profesionalnosti kolega, nego samog sebe. Nijedan službenik agencije za provođenje zakona ne treba očekivati od drugih kolega službi da čuvaju profesionalnu tajnu, ne treba se uopšte dovoditi u poziciju da očekuje to od nekoga.

2. Zašto vi sad meni pričate o tome i njegovom pravu na povjerljivost ličnih podataka. Zašto on nije razmišljao o povjerljivosti podataka žrtve svog krivičnog djela. Ko će njoj zaštititi lične podatke?

Službenik agencije za provođenje zakona je javni službenik, on je u funkciji države i njenih međunarodno preuzetih konvencija i obaveza proisteklih iz nje. Pravni sistem BiH zasniva se na pretpostavi nevinosti i svako je nevin dok se njegova krivica ne dokaže pred sudom. Službenik agencije za provođenje zakona ne donosi niti tumači zakon, on ga provodi. Ni u kojem slučaju službenik ne donosi presudu prema kojoj se sa određenim osumnjičenikom i njegovim ličnim podacima ponaša na ovaj ili onaj način.

ПРЕГЛЕД И ПРЕТРЕС ЛИЦА ЛИШЕНИХ СЛОБОДЕ И ЊИХОВИХ ПРЕДМЕТА

Кључни појмови

Безбједносни преглед

Радња која подразумева спољни преглед лица које се лишава слободе, визуелни преглед унутрашњих дијелова одјеће и обуће, без нарушавања њихове цјеловитости, те пртљага и предмета које лице лишено слободе има на себи, односно при себи или које носи приликом хапшења. Преглед се обавља одмах након хапшења на лицу мјеста (или у непосредној близини), као и у службеним просторијама.

Претрес

Детаљнији преглед унутрашњости предмета којим се нарушава његова цјеловитост насилним отварањем или садржинским растављањем. Представља већи ниво задирања у приватност у односу на преглед. Полицијски службеник може претрести лице без наредбе и без свједока приликом, између осталог, лишења слободе. Из тога произлази да је претресање, за разлику од прегледа, опционог карактера односно није обавезно, већ је условљено постојањем основа за претресање које процјењује полицијски службеник.

Детаљнији приказ разлике између прегледа и претреса, као и појашњење законске основе, налазе се у Додатку 4 овог Приручника.

Смјернице за поступање на основу међународних инструмената и стандарда

- Европска конвенција за заштиту људских права (чл.3)
- Извјештаји ЦПТ-а

Домаћи законски оквир

- закони о кривичном поступку у БиХ
- закони о прекршајима у БиХ
- Закон о полицији и унутрашњим пословима Републике Српске
- Закон о полицијским службеницима Федерације БиХ
- закони о судској полицији у БиХ

Оперативне процедуре за преглед и претрес лица лишених слободе и њихових предмета

1. Након лишења слободе, службеници за провођење закона обавезно врше безбједносни преглед лица лишених слободе. Преглед се реализује након хапшења на лицу мјеста, у непосредној близини, као и у службеним просторијама.

Такође, приликом лишења слободе, на лицу мјеста се врши преглед непосредне локације лишења слободе и мјеста куда се лице кретало непосредно прије хапшења.

2. Без обзира на извршени безбједносни преглед непосредно након лишења слободе, по доласку у службене просторије врши се детаљан преглед лица лишеног слободе, који подразумева и преглед предмета које лице носи на себи, са собом, као и његовог пртљага.
3. Преглед врше најмање два полицијска службеника истог пола као и лице које се прегледа, осим у изузетним случајевима када се то због других опасности не може реализовати. О томе се обавјештава руководећи службеник.
4. Преглед лица лишеног слободе обухвата увид у спољашњи и унутрашњи садржај одјеће и обуће, као и предмета које лице носи са собом. Преглед ових предмета се врши увидом у доступне унутрашње и вањске отворене просторе на предмету, а које лице лишено слободе својом вољом учини доступним службеницима за провођење закона (битно је да се не наруши цјеловитост предмета који су предмет прегледа, осим ако то лице само жели).
5. Документовање прегледа лица лишеног слободе врши се у службеним просторијама, а о прегледу се сачињава „Записник о прегледу лица“. У поменути записник се уносе генералијски подаци лица лишеног слободе, таксативно наведени предмети који се имају одузети након прегледа са детаљним описом (оштећења, специфични детаљи, серијски бројеви, итд.), потпис прегледаног лица, као и службеника за провођење закона који су извршили преглед.
6. Осим записника о прегледу лица, ако се од лица лишеног слободе имају одузети предмети из горе наведених категорија, сачињава се и потврда о привременом одузимању предмета, која се уручује лицу лишеном слободе. Сви привремено одузети предмети, који не спадају у категорију доказа, „прате“ лице лишено слободе до његовог отпуштања или предаје другом органу за провођење закона.
7. Уколико се прегледом лица лишеног слободе открију предмети и трагови кривичног дјела или прекршаја, преглед се обуставља и започиње се са претресом.
8. Поред горе наведеног, службеник за провођење закона може претрести лице без наредбе за претрес и без присуства свједока:
 - приликом извршења наредбе за довођење,
 - приликом лишења слободе,
 - ако постоји сумња да то лице посједује ватрено или хладно оружје,
 - ако постоји опасност да ће сакрити, уништити или одбацити предмете који треба од њега да се одузму и употребе као доказ у кривичном поступку.
9. На лицу мјеста лишења слободе, уколико то услови дозвољавају, службеници за провођење закона врше дјелимично претресање лица лишених слободе, у циљу проналаска и привременог одузимања предмета који се могу користити као доказ у кривичном или прекршајном поступку.
10. Тек по доласку у службене просторије приступа се детаљном претресу лица лишеног слободе, по потреби и наог тијела лица, као и скинуте одјеће. Претрес

врше два службеника за примјену закона истог пола као и лице.

Уколико је то неопходно, преглед тјелесних шупљина врши доктор (не узима се у обзир воља лица лишеног слободе ако то захтијевају сигурносни разлози. Ако је неопходно, службеници за провођење закона примјењују силу у складу са законом и основним принципима ЦПТ-а (пропорционалност пруженом отпору, апсолутно потребно трајање и законитост). Преглед тјелесних шупљина се врши искључиво по наредби суда, која прецизира и потребу присуства доктора.

У случају да особа скрива предмет који не доводи у питање његово здравље, полицајац не може ангажовати доктора у присилном “сигурносном претресу” или претресу са циљем проналаска доказа о кривичном дјелу. Морали би смјестити особу под појачан надзор (нпр. У посебну ћелију, у посебну одјећу) и чекати да предмет изађе из тијела природним путем.

У случају сумње да страно тијело угрожава живот лица лишеног слободе, полицијски службеници га, заједно са медицинским особљем Хитне помоћи, транспортују у најближу здравствену установу. За вријеме медицинске интервенције лице лишено слободе је под безбједносним надзором¹⁸ полицијског службеника.

11. Документовање истражне радње – претреса лица лишеног слободе, врши се у службеним просторијама, а о њему се сачињава „Записник о претресању”. У њега се уносе и тачно описују предмети и исправе које се одузимају, а то се назначавача и у „Потврди о одузимању предмета” која се одмах издаје лицу лишеном слободе (сва наведена писмена се заводе у одговарајуће евиденције).

Детаљан приказ евиденција налази се у Додатку 3 овог приручника.

12. Након извршеног претреса лица лишеног слободе, службеници за провођење закона сачињавају „Извјештај о претресу лица” са горе поменутих прилозима, и достављају га тужиоцу, који о томе обавјештава судију за претходни поступак. Предмети из категорије доказа који су одузети лицу лишеном слободе достављају се Суду или се депонују у агенцији за провођење закона.

13. Лице лишено слободе или његов бранилац који сматра да су му нарушена права може поднијети притужбу:

- полицијском службенику који га отпушта на слободу,
- руководиоцу организационе јединице чији су полицијски службеници лишили лице слободе,
- Јединици (сектору) за професионалне стандарде,
- тужиоцу,

¹⁸ Безбједносни надзор подразумијева физички надзор (непосредно физичко присуство уз лице лишено слободе), визуелни надзор (полицијски службеник није физички присутан уз лице лишено слободе али га посматра кроз стакло са одређене удаљености или путем видео надзора) или непосредни надзор улаза и излаза из просторије или објекта гдје се врши медицинска интервенција.

- суду,
- Омбудсману за људска права,
- парламентарном тијелу надлежном за контролу рада полиције.

Напомена: Листа најчешћих облика кршења правила приликом обављања прегледа и претреса су у Додатку 4 овог приручника.

Листа за провјеру поштовања људских права

Административно технички оквир

1. Преглед обављен на мјесту лишења слободе није непотребно инвазиван
2. Претрес обављају два службеника истог пола као и лице лишено слободе
3. Детаљан преглед обављају два службеника која су истог пола као лице лишено слободе
4. Потврда о привремено одузетим предметима уручена и лицу лишеном слободе

Етички оквир и превенција кршења или злоупотребе процедура

1. Евентуално употребијелна сила приликом претреса је пропорционална пруженом отпору, апсолутно нужна и законита
2. Лицу лишеном слободе омогућено улагање притужбе

Често постављана питања

1. Зашто се одузимају лични предмети које лице лишено слободе доноси са собом? Ако сам обавезан штитити личне податке лица, зар нисам обавезан и оставити му у посједу његове личне предмете. Зар није све то дио његовог интегритета?

Циљ безбједносног прегледа је да се од лица лишеног слободе одузму предмети погодни за напад, самоповређивање, који могу отежати извршење службеног задатка или које лице лишено слободе не може посједовати за вријеме боравка у затвореном окружењу (предмети који не спадају у категорију доказа).

2. Ако сам детаљно прегледао лице лишено слободе, требам ли га и претресати?

Иако је претресање истражна радња која није прописана полицијским законом као полицијско овлаштење, него Законом о кривичном поступку, ипак се лице лишено слободе, поред прегледа, може и претрести.

PRIVREMENO ODUZIMANJE PREDMETA

Ključni pojmovi

Oblici kršenja pravila kod privremenog oduzimanja predmeta:

- Ne zavedu se svi predmeti,
- Predmeti se opisuju površno, bez navođenja detalja, oštećenja itd.,
- Potvrda nije izdata za novac koji spada u kategoriju ostali/lični predmeti
- Novac, dragocjenosti i kvarljivi predmeti iz kategorije ostali predmeti predati, članu porodice bez zavođenja u evidenciju,
- Nepozvana lica dolaze u dodir sa oduzetim predmetima
- Službenici ne evidentiraju oduzete predmete na propisan način.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Izvještaji CPT-a

Domaći zakonski okvir

- zakoni o krivičnom postupku u BiH
- zakoni o prekršajima u BiH
- zakoni o sudskim policijama u BiH
- Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske
- Zakon o policijskim službenicima Federacije BiH

Operativne procedure za postupanje sa privremeno oduzetim predmetima

“SVAKO JE NEVIN DOK SE NA SUDU NE DOKAŽE SUPROTNO”

Kada lišavaju slobode lica, službenici za sprovođenje zakona dolaze u dodir sa predmetima koje lica ima kod sebe. Ti predmeti se mogu dovesti u vezi sa krivičnim djelom ili prekršajem, njima se može lice i povrijediti i oni se stoga u skladu sa zakonom privremeno oduzimaju.

1. Formalno - pravno privremeno oduzimanje predmeta započinje trenutkom izdavanja potvrde licu lišenom slobode o privremeno oduzetom predmetu.
2. Stvarno privremeno oduzimanje predmeta počinje onog trenutka kada ga službenik za sprovođenje zakona uzme u svoj posjed od lica lišenog slobode. Od tog trenutka počinje staranje nad tim predmetom i krug kretanja predmeta kroz agenciju.
3. Posebne procedure se primjenjuju na privremeno oduzete predmete koji spadaju u kategoriju dokaza i na ostale predmete zatečene u njegovom posjedu (kategorija ostali predmeti):
 - Predmeti iz kategorije dokaza se oduzimaju odgovorajućom potvrdom, a u skladu sa ZKP i Zakonom o prekršajima, te dostavljaju Sudu ili deponuju u agenciji za sprovođenje zakona,
 - Predmeti iz kategorije ostalih/ličnih predmeta se takođe privremeno oduzimaju odgovarajućom potvrdom u skladu sa internim propisima agencija za

sprovođenje zakona, te "prate" lice lišeno slobode do otpuštanja/predaje drugoj agenciji za provođenje zakona.

4. Lice lišeno slobode se već prilikom čina lišenja slobode pregleda i od njega privremeno oduzimaju, u skladu sa internim uputstvom o postupanju sa licima lišenim slobode, nedozvoljeni predmeti, dok se dokumentovanje u Evidenciji privremeno oduzetih predmeta i Evidenciji o licu lišenom slobode vrši što je prije moguće.
5. Po privođenju u prostorije za zadržavanje lice se pretresa ili pregleda i od njega privremeno oduzimaju predmeti iz obje kategorije.
6. Predmeti koji se oduzimaju se čitko i precizno popisuju, a posebna se pažnja obraća na novac i dragocjenosti. Što je moguće detaljnije se opisuju predmeti (boja, oblik, namjena itd), upisuju se serijski brojevi novčanica, specifični detalji, oštećenja itd.
7. Novac i dragocjenosti, kao i kvarljivi predmeti, koji nisu iz kategorije dokaza mogu se uz pristanak lica lišenog slobode i na njegov usmeni zahtjev predati njegovoj porodici. Takav zahtjev se evidentira u evidenciji o licu lišenom slobode. Takvi predmeti se moraju prvo privremeno oduzeti, evidentirati, a tek onda predati članu porodice. Svrha ove procedure je pratiti trag kretanja predmeta u agenciji za sprovođenje zakona.
8. Potvrda o privremenom oduzimanju se sačinjava u broju primjeraka koji je agencija za sprovođenje zakona propisala i uvijek jedan primjerak daje licu lišenom slobode. Ostali primjerci odlažu se u dosje o lišenju slobode. Pristup dosjeima lica lišenih slobode imaju službenici sa opravdanim razlogom i dozvolom rukovodioca. Preporučuje se voditi posebnu evidenciju o ovome.
9. Oduzete predmete službenik koji ih je oduzeo predaje službeniku zaduženom za staranje o privremeno oduzetim predmetima, zajedno sa potpisanim obrascem Evidencija o privremeno oduzetim predmetima. Oduzeti predmeti se čuvaju na mjestu gdje će biti zaštićeni od vremenskih uticaja i pristupa nepozvanih lica, i nadležni službenik o tome vodi posebnu evidenciju.
10. Službenik zadužen za staranje o privremeno oduzetim predmetima evidentira svako izuzimanje predmeta iz njegovog posjeda i njegovo vraćanje nazad (radi omogućivanja korištenja predmeta lica lišenog slobode, a po dopuštenju nadležnog rukovodioca) u Evidenciji privremeno oduzetih predmeta i Evidenciji o licu lišenom slobode. Službenik koji izuzima predmet se potpisuje u evidenciju da je preuzeo predmete.
11. Za vrijeme dok su predmeti u nadležnosti agencije za sprovođenje zakona odgovornost čuvanja od štete i kvara je na zadnjem službeniku koji je primio predmete.
12. Prilikom predaje lica lišenog slobode drugoj agenciji sa njim se predaju i predmeti iz kategorije ostali/lični predmeti tako da se sačinjavaju potvrde o predaji predmeta. Službenik koji prima lice lišeno slobode i predmete vrši upoređivanje stanja predmeta sa spiskom na potvrdi i potpisuje potvrdu. Ukoliko se stanje ili broj predmeta ne slaže sa potvrdom to se konstatuje na potvrdi i o tome obavještava nadležni rukovodilac jedne i druge agencije.
13. Prilikom otpuštanja lica lišenog slobode, oduzeti predmeti iz kategorije ostalih predmeta mu se vraćaju uz izdavanje potvrde. Licu se omogućava da izvrši pregled stvari prije nego što potpiše da ih je preuzeo.
14. Službenik koji je predao predmete licu lišenom slobode, predaju zavodi u evidenciju o privremeno oduzetim predmetima i evidenciju o licu lišenom slobode, odlaže

dokumente u dosje lica lišenog slobode (u registru lica lišenih slobode). Time se zatvara krug kretanja predmeta kroz agenciju za provođenje zakona.

15. Svi policijski službenici koji imaju saznanje o navodnom kršenju pravila o privremenom oduzimanju predmeta, dužni su da daju iskren iskaz istražitelju u proceduri unutrašnje istrage o svim saznanjima koja imaju u pogledu vremena lišenja slobode. Neiskren ili nepotpun iskaz povlači krivičnu i disciplinsku odgovornost.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Pristup dosjeima imaju samo ovlašteni službenici
2. Sa privremeno oduzetim predmetima postupa se savjesno, izbjegavajući oštećenja

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Primjerci potvrde o oduzimanju predmeta se uručuju i licu lišenom slobode ili bližoj porodici

Često postavljana pitanja

1. Oduzeti predmet je predmet, nije živa stvar. Zašto je važno ako fali jedan obični papir koji mu je bio u džepu i na kojem se jedva vidjelo da nešto piše? Pa nije mogao biti toliko važan inače mu ne bi stajao onako presavijen i "ofucan".

Prema odredbama Evropske konvencije o ljudskim prava, lična imovina je neotuđivo pravo svakog pojedinca. Službenik agencije za provođenje zakona ne bi se smio stavljati u poziciju da procjenjuje važnost nekog ličnog predmeta za neko lice. Postupanje sa ličnim predmetima jača i povjerenje u profesionalnost službenika u postupanju sa samim licima lišenim slobode.

2. Zašto moram sve živo evidentirati, više mi to oduzima vremena nego sam posao. Ne stižem se baviti svojim vlastitim poslom od raznih evidencija.

Vođenje evidencija jeste posao službenika agencije za provođenje zakona. Sve što nije dokumentovano je jako teško dokazati na sudu, u slučaju kasnije potrebe za dokazivanjem obavljenog službenog zadatka.

3. Zašto ne mogu sačuvati suvenir sa hapšenja koje sam davno obavio? Bokser, bejzbolska palica, nož...podsjećaju me na dobra stara vremena. Sad samo bez veze stoje kancelariji, ne bi ništa smetalo da ih uzmem.

Ovi predmeti mogu biti dokaz u krivičnom predmetu, i posjedovanje takvih predmeta "naokolo u kancelariji" učiniće monitoring tijela vrlo sumnjičavim i sklonim da povjeruju da policija zlostavlja pritvorenike ovakvim predmetima.

UPOTREBA SILE, KONTROLA I OBUZDAVANJE

Ključni pojmovi

Četiri osnovna principa upotrebe sile prema licima lišenim slobode

- Zakonitost - policijski službenik mora u svako doba izvršavati policijska ovlaštenja u skladu sa postojećim zakonima i propisima
- Proporcionalnost - svaka upotreba sile mora biti proporcionalna iznesenoj prijetnji i/ili šteti koju policijski službenik pokušava izbjeći
- Neophodnost – policijski službenik može koristiti silu samo kada je neophodno u legitime svrhe provođenja zakona, sila mora biti samo minimalno neophodna u datim okolnostima i čim prestane neophodnost za upotrebu te sile, mora prestati i upotreba sile
- Nediskriminacija – sva policijska ovlaštenja moraju se izvršavati bez neopravdanih razlika zbog spola, roda, etničkog porijekla, nacionalnosti, religijskog ili drugog uvjerenja, fizičkih nedostataka, starosti, političkog mišljenja, društvenog statusa, itd.

Kontrola i obuzdavanje

Tehnike koje se koriste kao krajnja mjera kako bi se nasilno ili tvrdoglavo lice koje pruža otpor stavilo pod kontrolu, tj. kako bi se uticalo na njegovo ponašanje.

Sila

koja se primjenjuje u ime države ima pravni karakter (cilj i uslovi za primjenu) i razlikuje se od sile koja nije dozvoljena i koja se kažnjava.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Kodeks profesionalnog ponašanja službenika za provođenje zakona Ujedinjenih nacija
- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
- Evropski kodeks policijske etike (preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope Rec(2001)10

Domaći zakonski okvir

- zakoni o policijskim službenicima u Federaciji BiH
- Zakon o policiji i unutrašnjim poslovima Republike Srpske
- Zakon o policijskim službenicima BiH
- pravilnici o upotrebi sile policijskih agencija u BiH

Operativne procedure za kontrolu i obuzdavanje lica lišenih slobode

Službenik agencije za provođenje zakona može upotrijebiti silu prema licu lišenom slobode kada davanjem upozorenja i naređenja nije moguće izvršiti službenu radnju ili kad, s obzirom

na okolnosti, mjere upozorenja ne garantuju uspjeh. Službeniku su na raspolaganju dvije taktičke opcije kada se nađe u situaciji u kojoj lice lišeno slobode počinje aktivan otpor zakonitom naređenju:

- *pristupi* -službenik sam procjenjuje može li sa raspoloživim sredstvima i mogućnostima pristupiti licu i efektivno obuzdati otpor (zaštititi, zaustaviti i kontrolisati).
- *odstupi* – službenik sam procjenjuje treba li odstupiti od lica, pregrupisati se i pozvati pomoć.

Izuzetak od ovih opcija je situacija u kojoj su službenici primorani da pristupe gonjenju lica samo u onoj mjeri u kojoj njihova sigurnost nije u opasnosti. Ovo se dešava kada postoji smrtna opasnost i opasnost od ozbiljne tjelesne povrede osobe koju je dužan zaštititi ili drugog službenika agencije za provođenje zakona.

1. U pravilu, jedno lice lišeno slobode obuzdavaju najmanje dva službenika radi lakšeg i bržeg manipulisanja licem, radi izbjegavanja nanošenja težih povreda licu koje gotovo uvijek nastanu kada jedan službenik obuzdava lice jer je potreban veći stepen sile/sredstva nad licem. Pored toga, ovo je i svojevrsan zaštitni mehanizam protiv navoda o zlostavljanju. Samo u izuzetnim situacijama jedan službenik može obuzdavati jedno lice (i to samo do dolaska pomoći).
2. Prvi službenik (vođa tima) započinje komunikaciju sa pojedincem sa sigurne udaljenosti, pokušavajući ga odvratiti od destruktivnih namjera.
3. Upozorava ga da, ako ne odustane, može iskoristiti svoja zakonska ovlaštenja kako bi spriječio eskalaciju situacije.
4. Za to vrijeme, drugi službenik obavještava nadređenog koji procjenjuje rizik po sigurnost i donosi odluku o eventualnom angažovanju tima za intervencije.
5. U slučaju da je lice lišeno slobode odustalo od nasilja i više ne pruža nikakav otpor, sa njim se nastavlja predviđeni postupak.
6. Ako lice lišeno slobode i dalje pruža otpor zakonitim naređenjima, službenik donosi odluku o vrsti sredstava obuzdavanja koje će eventualno iskoristiti na osnovu procjene stepena opasnosti koji pojedinac predstavlja prema samom sebi i ostalim osobama u njegovom okruženju. Kako se taj nivo opasnosti koji pojedinac predstavlja povećava, tako i službenik mijenja način postupanja i obrnuto. Službenik mora imati stalno na umu zakonsku obavezu primjene minimuma fizičke snage i iskoristiti najblaži oblik sredstava prinude koji odgovara situaciji i postiže svrhu obuzdavanja.

Nivo sile koju službenik agencije za sprovođenje zakona može primijeniti nije određen samo nivoom otpora koji pruža lice, nego i 'zbiru okolnosti' koje bi mogle uticati na situaciju:

- konstitucija lica lišenog slobode
- starosna grupa i zdravstveno stanje
- spol

- fizička kondicija
 - broj prisutnih lica/ službenika agencije za provođenje zakona
 - vrijeme događanja, osvijetljenost
 - poznate informacije o licu, odn. procjena rizika
 - posjedovanje oružja.
7. Službenik mora stalno procjenjivati situaciju. Istog momenta kada lice lišeno slobode prestane biti agresivno ili prestane pružati otpor, službenik postepeno prestaje sa upotrebom sile. Ako je upotreba sile veća od pruženog otpora ili se sa upotrebom nastavilo nakon stavljanja pod kontrolu lica, službenik agencije za provođenje zakona može biti optužen za prekomjernu upotrebu sile (koja može dovesti do nehumanog postupanja ili u određenim okolnostima čak i mučenja) i odgovarati disciplinski ili čak i krivično.
 8. Prag bola je direktno proporcionalan pruženom otporu, odnosno sila kojom se uzrokuje bol mora uvijek biti proporcionalna pruženom otporu:
 - nema bola
 - podnošljiva bol
 - nepodnošljiva bol.
 9. Licu lišenom slobode nad kojim je upotrijebljeno bilo koje sredstvo kontrole i obuzdavanja ili bilo kakva sila, bez odlaganja se pruža medicinska pomoć odvoženjem u ustanovu za hitnu medicinsku pomoć.
 10. Na medicinski pregled lice nad kojim je upotrijebljena sila ne mogu sprovoditi službenici koji su primjenjivali silu. Odluku o sprovednom timu donosi nadređeni službenik.
 11. Medicinska dokumentacija koja se sačini tokom pregleda nakon svake upotrebe sile, sastavni je dio izvještaja o upotrebi sile i služi radi kasnije evaluacije opravdanosti stepena i vrste sile u odnosu na povrede koje su tom prilikom nanešene licu. Medicinska stanja i bolesti koje su konstatovane u ovom pregledu, a koja nisu nastala tokom upotrebe sile nad licem, ne mogu biti dio ovog izvještaja jer se radi o ličnim povjerljivim podacima lica lišenog slobode. Ovaj medicinski pregled je i jedan od zaštitnih mehanizama za službenike, u odbrani od navoda o zlostavljanju.
 12. Ukoliko medicinski nalazi potvrde nastanak bilo kakve povrede na licu lišenom slobode, bez odlaganja se obavještava advokat, porodica ili treće lice po vlastitom izboru. Primjerak medicinske dokumentacije se dostavlja samo licu lišenom slobode nad kojim je primijenjena sila i njegovom advokatu. Za treća lica ova medicinska dokumentacija je povjerljiva.
 13. Izvještaj o kontroli i obuzdavanju/upotrebi sile mora biti činjenično tačan, kratak, jasan i bez žargona. Osnovni podaci koje sadrži su: ime i prezime lica lišenog slobode, precizan opis događaja sa svim pojedinostima od prvog kontakta sa

pojedincem do razrješenja situacije (radi eventualne potrebe za rekonstrukcijom događaja), listu upotrijebljenih sredstava kontrole i obuzdavanja prema stepenu jačine, imena službenika koji su učestvovali u obuzdavanju.

- kod upotrebe sile prema više lica, podnosi se jedinstveni izvještaj sa podacima za svako lice i opisom primjene u odnosu na svako lice;
 - kod upotrebe više različitih sredstava sile, podnosi se jedinstveni izvještaj o upotrebi najtežeg sredstva uz navođenje i opis ostalih blažih;
 - kod učešća više službenika u upotrebi sile prema jednom ili više lica, podnose se pojedinačni odvojeni izvještaji, odnosno svaki službenik za sebe;
 - kod upotrebe sile po naređenju rukovodioca, izvještaj podnosi službenik koji je upotrijebio silu i rukovodilac koji je naredio upotrebu;
 - Ukoliko je službenik agencije za provođenje zakona koji je upotrijebio silu povrijeđen i onesposobljen da podnese izvještaj, izvještaj podnosi neposredno nadređeni rukovodilac, a po oporavku od povreda službenik podnosi dodatni izvještaj o upotrebi sile.
14. Ova vrsta izvještaja se dostavlja odmah po okončanju incidenta, a najkasnije do kraja smjene.
15. Licu lišenom slobode se obezbjeđuje mogućnost da ono ili njegov advokat ulože žalbu, predstavku ili pritužbu na postupanje službenika i na njihov odnos prema licu:
- bilo kojem policijskom službeniku koji trenutno postupaju sa njim,
 - rukovodiocu organizacione jedinice čiji su policijski službenici lišili lice slobode,
 - Jedinici (Sektoru) za profesionalne standarde,
 - tužiocu,
 - sudu,
 - Ombudsmanu za ljudska prava,
 - parlamentarnom tijelu nadležnom za kontrolu rada policije
 - međunarodnim tijelima (Evropskom sudu za ljudska prava, Komitetu za ljudska prava UN-a, Komitetu za sprečavanje mučenja, itd).

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Stalno procjenjujete rizik koji lice lišeno slobode predstavlja po sebe, druge ljude i imovinu
2. Pozvali ste potrebnu pomoć i ispravno koristili dodatna sredstva i opremu

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Sa licem lišenim slobode usmeno komunicirate na staložen i pristojan način
2. Licu ste dali dovoljno mogućnosti da se prestane ponašati na nezakonit ili opasan način
3. Poštovali ste odgovarajuće procedure kako biste osigurali da su kontrola i obuzdavanje jedini mogući odgovor na situaciju

Često postavljana pitanja

1. U kojim situacijama službenik agencije za provođenje zakona upotrebljava sredstva kontrole i obuzdavanja?

Službenik može upotrijebiti sredstva kontrole i obuzdavanja radi savladavanja aktivnog otpora pojedinca, kada je to neophodno da bi se spriječio njegov bijeg, fizički napad na službenika, napad na drugog pojedinca, samopovređivanje ili prouzrokovanje materijalne štete.

2. Da li se smije upotrijebiti sila kada lice lišeno slobode obuzdavaju dva ili više službenika?

Palica se ne smije koristiti kada dva ili više policijska službenika obuzdavaju jednog pojedinca. Palica se smije koristiti kada dva ili više policajaca obuzdavaju jedno lice samo onda kada je fizička snaga lica tolika da ga ne mogu savladati bez upotebe palice, ili u slučaju kada je lice naoružano hladnim oružjem ili drugim sličnim predmetom.

3. Koje dijelove tijela službenici moraju ciljati/izbjegavati kada koriste palicu?

Prilikom upotrebe palice službenici trebaju uvijek ciljati ruke (nadlakticu) i noge (natkoljenu) jer su ovi dijelovi tijela najmanje podložni ozbiljnim povredama. Potrebno je izbjegavati glavu, vrat, grlo, kičmu i prsni koš kad god je to moguće.

SAMPOVREDE I SAMOUBISTVA U POLICIJSKOM PRITVORU

Ključni pojmovi

Samoubistvo ili namjerno samopovređivanje

nanošenje povreda sebi i oduzimanje ili pokušaj oduzimanja vlastitog života¹⁹

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Evropska konvencija o ljudskim pravima i osnovnim slobodama
- Sudska praksa Evropskog suda za ljudska prava (navesti presudu)

Domaći zakonski okvir

- zakoni o krivičnom postupku u BiH

Operativne procedure za postupanje u slučaju smrti lica lišenih slobode

1. Policijski službenik uklanja predmete koji se mogu iskoristiti za samopovređivanje, pokušaj suicida ili suicid u prostorijama u kojima su smještena lica lišena slobode.
2. Prije samog dovođenja u prostoriju u kojoj će lice lišeno slobode boraviti izvjesno vrijeme, policijski službenik vrši pretres osobe kako bi se uklonili bilo kakvi nedozvoljeni predmeti kojima je moguće pokušati nanijeti samopovredu ili pokušati samoubistvo. Oduzeti predmeti se evidentiraju i primjerak evidencije se dostavlja licu lišenom slobode ili članu njegove obitelji.
3. Aktivno posmatra i prati ponašanje lica lišenog slobode kako bi blagovremeno prepoznao eventualne znake suicidalnosti:
 - promjene ponašanja (potištenost, povlačenje, ravnodušnost, agresija, bespomoćnost)
 - verbalizacija suicida, suicidalne aktivnosti, samopovređivanje
 - znaci apstinencijalne krize
 - nagle promjene raspoloženja nabolje
 - pozitivna ranija anamneza
 - evidencija zlostavljanja
4. Policijski službenik razgovara sa licem lišenim slobode na miran način i bez dodatnog uzrujavanja lica kako bi se ono po mogućnosti odvratilo od suicidalnih namjera (pogledati poglavlje o efikasnoj komunikaciji). Primjenjuje tehnike verbalne deskalacije napetosti, ukoliko ih poznaje.
5. Razgovor sa licem lišenim slobode/saslušavanje se po mogućnosti obavlja u prostoriji sa video nadzorom, o čemu obavještenje mora biti istaknuto na vidljivom mjestu (ova prostorija se nalazi pod video nadzorom).

¹⁹ Definicija Svjetske zdravstvene organizacije

6. Razgovor sa licem lišenim slobode/saslušanje po mogućnosti obavljaju dva policijska službenika kako bi se izbjegli navodi o zlostavljanju.
 7. Ako policijski službenik smatra da postoji određeni rizik da lice lišeno slobode izvrši samopovređivanje ili pokuša samoubistvo, o tome bez odlaganja usmeno izvještava direktno nadređenog. Pisanu zabilješku sačinjava što je prije moguće.
 8. Nadređeni organizuje dodatne službenike kako bi se osigurao pojačani nadzor i ovaj rizik se sveo na najmanju mjeru. Neposredni pojačan nadzor lica lišenog slobode se vrši svakih 15 minuta.
 9. Evidencija navoda o mogućem samopovređivanju ili samoubistvu se vrši u okviru zakonitog izvršavanja ovlaštenja kako bi se osigurao pravovremeni medicinski tretman.
 10. Licu lišenom slobode koje se samopovrijedilo ili pokušalo samoubistvo pruža se prva pomoć uz obaveznu primjenu sredstava zaštite (zaštitne rukavice, maska) kao mjere predostrožnosti prema samom policijskom službeniku. Odgovarajuća oprema za pružanje prve pomoći je dostupna svim policijskim službenicima.
 11. Bez odlaganja povrijeđenom licu se pruža dalja medicinska a po potrebi i druga stručna pomoć (psiholog, socijalni radnik, pedagog, psihijatra, itd.). U hitnim slučajevima, poziva se hitna pomoć. Ako je lice u stanju da bude sprovedeno, sprovodi se u najbližu zdravstvenu ustanovu.
- Detaljne procedure za sprovođenje su opisane u posebnom poglavlju ovog Priručnika.
12. Druga lica lišena slobode se izdvajaju iz prostorije u kojoj je došlo do samopovrede radi osiguranja lica mjesta i zaštite lica koja su svjedočila toj vanrednoj situaciji i njihovog odvrćanja od eventualnih sličnih pokušaja.
 13. Lični i medicinski podaci do kojih policijski službenik dođe u postupanju u ovakvoj situaciji se smatraju povjerljivim u odnosu na treća lica. Ne otkrivaju se neovlaštenim osobama ni službenicima.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Uklonjeni opasni predmeti iz prostorije
2. Pretres lica lišenog slobode obavljen
3. Razgovor/saslušanje u prostoriji sa video nadzorom
4. Dva policijska službenika saslušavaju
5. Direktno nadređeni obaviješten bez odlaganja o pokušaju samoubistva
6. Pojačan nadzor lica lišenog slobode

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Pružena prva/medicinska pomoć licu lišenom slobode
2. Lični i medicinski podaci nisu otkriveni trećim i neovlaštenim licima
3. Komunikacija sa licem lišenim slobode se zasniva na principu verbalne deskalacije napetosti

Često postavljana pitanja

1. Ja sam policijski službenik, imam 20 godina iskustva na terenu ali nisam medicinski tehničar. Kako ja mogu prepoznati znake suicidalnosti?

Niko ne može sa sigurnošću prepoznati znake suicidalnosti, često čak ni medicinsko osoblje. Međutim, postoje određeni indikatori suicidalnosti koje pažljivi posmatrači mogu uočiti, čak i ako se radi o medicinskim laicima. Osoba koja razgovara i postupa sa licem lišenim slobode treba biti maksimalno skoncentrisana na zadatak pred sobom i pratiti ponašanje lica lišenog slobode.

2. Zašto je važno spriječiti samopovređivanje ili samoubistvo lica lišenog slobode?

Policijski službenici su u službi društva i javnosti i njihov kodeks profesionalnog ponašanja je specifičan i ima jače etičke principe nego mnoge druge javne službe. Policijsko osoblje ima dužnost brige za lica lišena slobode koja se nalaze pod njegovom nadležnošću i odgovara za život lica lišenog slobode, bez obzira na krivično djelo koje je počinio ili se sumnjiči za činjenje krivičnog djela.

ПОСТУПАЊЕ СА ЖЕНАМА ЛИШЕНИМ СЛОБОДЕ

Основни појмови

Опасност по физички и психички интегритет може бити већа за жене лишене слободе него са мушкарце у периоду непосредно након њиховог хапшења. Један од разлога је одвојеност од дјете или породице.

Жене представљају релативно малу групу међу особама лишеним слободе, често се задржавају у просторијама првобитно намијењеним мушкарцима и имају потребе за специфичном здравственом заштитом.

Смјернице за поступање садржане у међународним инструментима и стандардима

- Европска конвенција о људским правима
- Конвенција УН о елиминацији свих облика дискриминације над женама – CEDAW конвенција
- Скуп принципа УН у вези заштите свих особа подвргнутих било ком облику лишавања слободе или затварања
- Правила Уједињених нација са поступање према женама сатвореницама и о вансаводским мјерама са жене починиоце кривичних дјела (Банкошка правила)
- Жене лишене слободе, Информативни документ, (CPT/Inf(2000)13-part)
- Конвенција Савјета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици – Истанбулска конвенција

Домаћи нормативни оквир

- Закон о равноправности полова БиХ
- кривични закони БиХ, РС, ФБиХ и Брчко Дистрикта БиХ

Оперативне процедуре са поступање са женама лишеним слободе

Кориштење особља оба пола омогућује прикладно распоређивање особља на радне задатке када треба обављати осјетљиве задатке везане уз пол, као што су лични претреси.

1. Лишавање слободе се користи само у сврху за коју је изречено, на основу одговарајућег налога и на начин да не погорша патњу жене лишене слободе. Уколико се планира лишење слободе жене, што је прије могуће се у акцију укључују и полицијске службенице.
2. Женама лишеним слободе хроничним болесницама без одлагања се омогућава приступ љекару, прописаним љековима или помагалима (аеросол пумпце, наочале, сочива, протезе, штаке, ходалице и сл.). Уколико је неопходно дуготрајније лишење слободе труднице, може се обезбиједити и присуство

доктора специјалисте. Од љекара опште праксе (породични љекар) тражи се упутница за љекара специјалисту.

Протоколи за наставак узимања терапије након лишења слободе су

наведени у посебном поглављу овог Приручника- Обавјештење о правима лица лишених слободе.

3. Жене лишене слободе стране држављанке на дужи временски период смјештају се у затворено окружење које има запослено квалификовано особље и које пружа материјалне услове и активности који одговарају њиховој култури и традицији.

Ово је посебно важно због повећаног прилива странаца-мигранта у БиХ, чије је лишење слободе и специфичности поступка обрађено у посебном поглављу овог приручника²⁰.

4. Полицијски службеници посебну пажњу обрађају на препознавање могућих симптома стресних реакција који се јављају код жена лишених слободе (било да се ради о пост-трауматским стрес реакцијама или реакцијама условљеним социо-културним промјенама). Ризик од наношења самоповреда је виши непосредно након лишења слободе.

Обилазак лица лишених слободе смјештених у просторијама за задржавање сваких 15 минута је описан у посебном поглављу овог Приручника – Смјештај лица лишених слободе.

5. Од самог почетка лишења слободе, женама се омогућава да обавијесте особу по свом избору о ситуацији у којој се налазе, те да имају приступ адвокату и љекару. Изричито се обавјештавају, без одлагања, на језику који разумију, и о својим правима и о поступку који се води у њиховом случају.
6. Полицијски службеници посебну пажњу посвећују женама које лишавају слободе након кривичних дјела узрокованих насиљем у породици. Жене жртве насиља у породици посебно су осјетљиве на однос полицијских службеника мушкараца према њима. Стога у тиму обавезно морају бити и полицијске службенице.
7. Ако се жена лишава слободе или хапси у домаћинству у којем се са њом налазе и дјеца, која би након хапшења остала сама, без одлагања се позива жени блиско лице које ће остати са дјецом. Друга могућност је позив или обавјештење органа старатељства или центра за социјални рад.
8. Претресање жене лишене слободе врше искључиво полицијске службенице, по могућности двије службенице (од којих је једна свједок) како би се избјегли наводи о злостављању. Претресању не могу да буду присутни полицијски службеници. Безбједносном прегледу могу присуствовати мушкарци – службеници.
9. Жене лишене слободе се у службеним просторијама за задржавање обавезно физички смјештају одвојено од лица лишених слободе мушког пола. Обавеза пружања бриге коју држава има у односу на особе лишене слободе обухваћа

²⁰ Ово је такође важно за дужи боравак у притвору у Имиграцијском центру.

дужност државе да заштити те особе од других које им евентуално желе нашкодити. Наводи жена лишених слободе о злостављању, посебно о сексуалном узнемиравању, укључујући и вербалне нападе са сексуалним конотацијама, јављају се много чешће посебно ако држава не обезбиједи одвојен смјештај женама од смјештаја за мушкарце и ако на мјестима лишења слободе и задржавања не преовлађује особље женског пола које надзира њихов смјештај.

Протоколи за обезбјеђење хигијенских потрепштина су описани у посебном поглављу овог Приручника - Пријем лица лишених слободе.

10. Женама лишеним слободе које су смјештене у просторије за задржавање тоалети и купаонице морају бити лако доступни.

Хигијенске потрепштине се достављају на основу протокола описаних у посебном поглављу овог Приручника - Смјештај у просторијама за задржавање.

Пропуст да се обезбиједи хигијенско одржавање просторија (уклањање крвљу умрљаних предмета), те опскрбљивање хигијенским тампонима и улошцима може, само по себи, представљати понижавајуће поступање.

11. Трудним женама лишеним слободе које се тако изјасне или захтијевају, обезбјеђује се приступ гинекологима и лијечницима специјалистима спровођењем у вањске установе здравствене заштите. На основу њиховог захтјева, у случају полицијског лишења слободе, контактира се одговарајућа здравствена установа, ради усмјерења према одговарајућем специјалисти. Ако се спроводе у здравствену установу у заједници, спроводни тим планира чешћа заустављања током дужих релација.
12. Женама лишеним слободе се приликом пријема у просторије за задржавање пружају информације о начинима улагања притужби, укључујући и податке за контакт са органима надлежним за пријем притужби, адресе служби које пружају правну помоћ по могућности, као и институција које се баве заштитом људских права.
13. Информације о улагању притужби жене могу затражити у било којем моменту. Службеник за спровођење закона никада ни иначе не оцјењује да ли су притужбе и жалбе оправдане или нису, а посебно случају притужби жена лишених слободе.
14. Приликом употребе средстава контроле и обуздавања према женама лишеним слободе полицијски службеник се, као и у случају мушкараца, руководи основним принципима: поштовања прага бола, апсолутно неопходног трајања и пропорционалности примјењених мјера степену отпора.
15. Према женама се смије употребити сила, међутим, стандард употребе физичке снаге и службене палице је већи од уобичајеног – гдје однос физичке снаге жене (уколико жена није наоружана) и полицијских службеника (без обзира којег пола) мора да има пресудну улогу, а он је, по правилу, на страни полицијских службеника.

16. Према женама лишеним слободе се употребљава физичка снага, службена палица или ватрено оружје само уколико жена која се лишава слободе непосредно угрожава живот и тјелесни интегритет службеника, трећих лица или властити живот.

Препоручује се употреба физичких захвата, док се друга средства силе могу под истим условима, употрежити само ако ово лице директно угрожава живот полицијског службеника, других лица или свој живот. Друга средства контроле и обуздавања се према женама лишеним слободе употребљавају само ИЗУЗЕТНО.

Једнакост бриге и њега захтијева да се право жене на тјелесни интегритет поштује на мјестима лишавања слободе у једнакој мјери као и у вањској заједници.

Листа за провјеру поштовања људских права (чек-листа)

Административно-технички оквир

1. Обезбијеђен хигијенски прибор
2. Пружена љекарска помоћ (са доктором специјалистом за труднице)
3. Претрес обављају полицијске службенице
4. Одвојен смјештај од мушкараца

Етички оквир и превенија злоупотребе процедура

1. Обавијештен центар за социјални рад или орган старатељства (дјеца)
2. Посебна пажња посвећена ризику од самоповређивања непосредно након притварања

Често постављана питања

1. Да ли је неопходно да жене лишавају слободе полицијске службенице?

Не, жене могу да лише слободе полицијски службеници и мушког и женског пола. Међутим, у планираним хапшењима или у акцијама гдје се превдиђа хапшење жена, треба планирати да учествују и полицијске службенице. Обављање претреса могу радити искључиво полицијске службенице.

2. Ако су жене равноправне са мушкарцима, зашто их у притвору требамо сматрати рањивом категоријом?

Жене су посебно рањиве у притвору због:

- посебних потреба мајчинства у затвореном окружењу
- другачијих физиолошких потреба
- неравномјерног односа моћи између лица лишених слободе и полицијских службеника
- привремено ослабљених веза стигматизације повезане са лишењем слободе.

ПОСТУПАЊЕ СА МАЛОЉЕТНИЦИМА ЛИШЕНИМ СЛОБОДЕ

Кључни појмови

Малољетник

особа која је навршила доб кривичне одговорности (14 година), али још увијек није пунољетна (18 година).

Законски заступник

родитељ, старатељ или усвојилац.

Смјернице за поступање садржане у међународним инструментима и стандардима

- Европска конвенција о људским правима и основним слободама
- Конвенција УН о правима дјетета
- Препорука ЦМ Рец (2008)11 Комитета министара Вијећа Европе државама чланицама о европским правилима за малољетне починиоце кривичних дјела који издржавају санкције или мјере
- Хаванска правила, усвојена на Генералној скупштини УН, Резолуција 45/113 из децембра 1990.
- Стандарди ЦПТа, Изводи из 24. Општег извјештаја [CPT/Inf (2015) 1]

Домаћи нормативни оквир

- закони о заштити и поступању са дјецом и малољетницима у кривичном поступку Републике Српске и Федерације БиХ
- закони о кривичном поступку БиХ, Федерације БиХ, Републике Српске и Брчко Дистрикта БиХ

Оперативне процедуре за поступање са малољетницима у полицијском притвору

Малољетници требају бити оно што јесу – млади људи које треба посматрати прво као малољетнике, а тек потом као могуће починиоце кривичних дјела.

Присуство родитеља, усвојиоца, старатеља и адвоката је обавезно приликом сваког разговора са малољетником, посебно малољетником лишеним слободе. Када се малољетник саслушава као починилац кривичног дјела, обавезно је присуство браниоца.

Током боравка у полицијским просторијама малољетник лишен слободе се усмено обавјештава због чега је лишен слободе и са правима које има приликом саслушања у агенцији за провођење закона.

Посебно се мора побринути да малољетно лице у потпуности разумије због чега је лишен слободе, поготову ако има потешкоћа у читању и писању, језику или развоју. Разговор са малољетником се обавља на језику и на начин који разумије. Пожељно

би било да овом разговору присуствује психолог или социјални радник.

Потребно је посебно обазриво поступање са малољетницима који су жртве или свједоци кривичног дјела.

Уколико малољетник нема родитеље или стараоце, испитивање се врши уз обавезно присуство стручног лица органа социјалног старања (психолог, социјални радник, дефектолог), уз обавезну примјену аудио-визуелних средстава којим се врши снимање разговора.

Неопходно је поштовати законом прописане рокове за поступање службеника за провођење закона. У току првих 12 сати од момента лишења слободе, службеници за провођење закона морају спровести све радње: обавјештавање родитеља, адвоката, обавјештавање о правима, саслушање, прикупљање свих информација и доказа који ће бити кључни за доношење одлуке тужиоца о даљем поступању.

1. Службеник за провођење закона непосредно по лишењу слободе малољетника смјешта у просторију у којој неће бити у контакту са одраслим лицима.
2. Службеник може понудити малољетника храном, водом и употребом тоалета и медицинском помоћи и прије доласка родитеља или адвоката. Никакви други разговори се не воде са малољетником до доласка родитеља или адвоката.
3. По доласку родитеља у притворске просторије, родитељ или малољетник се могу изјаснити да не желе користити право на адвоката, о чему се води евиденција. У том случају нема сметњи за почетак поступка.
4. Бранилац се може ангажовати и накнадно у било којој фази поступка, и после првобитне одлуке да не жели ангажовати адвоката. У том случају се поступак обуставља до доласка браниоца.
5. По доласку адвоката, започиње поступак обавјештавања о осталим правима (право на преводиоца, право да није дужан изнијети своју одбрану нити одговарати на постављена питања, право на медицинску помоћ, итд.). Тиме се стварају процедуралне претпоставке за почетак поступка, односно испитивање.
6. Током испитивања, према малољетнику лишеном слободе се не смије употребити сила, пријетња, превара нити друга средства која могу утицати на слободу одлучивања и изражавања воље приликом давања изјаве или признања.
7. Приликом разговора са малољетним лицем лишеним слободе, службеник за провођење закона мора:
 - Представити се
 - Јасно дефинисати своју службену улогу
 - Понудити малољетника водом, храном и тоалетом

- Дати му могућност да искаже било коју забринутост коју има у том тренутку, те да постави питања у вези са процедуром лишења слободе
 - Поштовати личност малољетног лица и његов идентитет
 - Исказати добронамјерност
 - НЕ изражавати сопствене ставове о малољетниковом животу, његовој личности и понашању
 - Никако се не служити застрашивањем, пријетњама и сл., па чак ни у виду пошалица (нпр., *"Дошао си гдје ти је мејсто...Укротићемо ми тебе... Овдје нећеш радити шта си радио прије",* и сл.)
 - Користити се јасном, директном комуникацијом, прилагођеном узрасту малољетника
 - Током разговора не жвакати жваку/храну, не пуштити цигарету или је држати незапаљену у руци, не држати руке преко уста, и сл.
 - Одржавати контакт очима током разговора (не гледати на страну или "себи у њедра" док прича)
 - Бити свјестан свог службеног ауторитета, своје позиције моћи која не смије бити злоупотребијена, своје етичке и законске одговорности.
 - Ауторитет градити кроз поштовање, људскост, праведност, непристрасност и досљедност.
8. Током разговора који се воде са малољетником и током његовог лишења слободе треба избјегавати наглашавање негативног идентитета:
- етикетирање
 - критиковање
 - приговарање
 - сажаљевање
 - окривљавање
 - критичност
 - застрашивање.
9. Уколико у року од 12 сати службеници за провођење закона не обавијесте тужиоца о разлозима и времену лишења слободе, малољетник се пушта на слободу. Примјена силе као облик злостављања малољетника лишених слободе је најстроже забрањена међународним нормама и домаћим законодавством. Свако поступање којим се нарушава тјелесни и душевни интегритет малољетника представља злостављање и службеник за провођење закона подлијеже дисциплинској и кривичној одговорности.

10. Службеници за провођење закона не смију користити средства контроле и обуздавања против малољетника, осим као крајњу мјеру у случајевима самоодбране, спречавања бјекства, директног ризика од самоповређивања, повређивања других или наношења озбиљне материјалне штете. Службеници за провођење закона морају претходно исцрпити сва друга средства и методе контроле, попут савјетодавног разговора, увјеравања, подстицања, упозорења, наређења и сл.
11. Прије него што прибјегне употреби контроле и обуздавања, службеник за провођење закона мора упозорити особу на којој намјерава примјенити средства контроле и обуздавања.
12. Употријебљена средства контроле и обуздавања морају бити минимална и кориштена у што краћем трајању, те искључиво у складу са овлаштењима прописаним законом.
13. Примјена средстава контроле и обуздавања мора бити поступна, што значи да службеник за провођење закона треба употребити прво најблаже средство контроле и обуздавања за које сматра да му јамчи успјех. Ако постоји могућност употребе различитих средстава контроле и обуздавања, употребити ће се најприје оно средство које је по посљедицама најблаже за особу према којој се примјењује, ако се његовом примјеном осигурава извршење службеног задатка.
14. Малољетник над којим су примјењена средства контроле и обуздавања или физичко злостављање се одмах након престанка њихове примјене одводи на љекарски преглед. Уколико малољетник није упућен на љекарски преглед, има право тражити преглед љекара преко својих законских заступника или бранилаца.
15. У случају насталих повреда малољетника приликом употребе средстава контроле и обуздавања, сачињава се извјештај, чији је саставни дио љекарски налаз. Службеник искрено и тачно наводи ток догађаја који су претходили употреби средстава контроле и обуздавања, као и саму употребу средстава.

Листа за провјеру поштовања људских права

Административно-тенички оквир

1. Обавијештени родитељи, центар за социјални рад, орган старатељства
2. Евидентирано лишење слободе малољетника
3. Малољетник лишен слободе смјештен је одвојено од одраслих

Етички оквир и превенција злоупотребе процедура

1. Кориштен рјечник примјерен узрасту и психосоцијалном степену развоја малољетника
2. Омогућено улагање притужби

Често постављана питања

1. Да ли малољетника морају хапсити и са њим током лишења слободе поступати искључиво полицијски службеници који су посебно обучени и оспособљени за рад са малољетницима?

Пожељно је да са малољетником током лишења слободе поступају полицијски службеници који су посебно оспособљени са рад са дјететом, међутим, то није обавеза. Само је обавезно да посебно оспособљен полицијски службеник предузима оне радње које су процесног карактера, док друге радње током лишења слободе могу да предузимају и други полицијски службеници.

2. Да ли дијете лишено слободе у посебно опремљеним службеним просторијама може да борави заједно са одраслим лицима лишеним слободе који су његови чланови породице или чак и родитељи?

Малољетник може да борави у просторији за задржавање само са њему блиском особом уколико је то у најбољем интересу дјетета. Процјену најбољег интереса дјетета врше тужилац и судија за малољетнике по упознавању са лишењем слободе.

3. Може ли малољетница или малољетник одбити да се њихови родитељи обавијесте о хапшењу?

ЦПТ препоручује да се притворени малољетници не испитују, да не дају никакве изјаве, да не потписују никакве документе везане за кривично дјело за које су осумњичени без присуства адвоката и, у принципу, друге одрасле особе од повјерења која је присутна и помаже малољетнику.

POSTUPANJE SA SPECIFIČNIM KATEGORIJAMA LIŠENIM SLOBODE – MIGRANTI

Ključni pojmovi

Migrant

Čovjek - stranac koji putuje, sam ili sa svojom porodicom, iz svoje zemlje, kroz ili u neku drugu zemlju, iz ekonomskog ili drugog od njemu životno važnog razloga. Njegovo ljudsko pravo je mnogo lakše prekršiti jer jednostavno - ne razumije jezik zemlje u kojoj se nalazi. Drugi faktori koji utiču na njihovu veći ranjivost su nepoznavanje sistema ili kulture zemlje u kojoj se nalaze, ne dostatak obiteljskih veza i odnosa, itd.

Neregularni²¹ migrant ili migrant u neregularnoj situaciji je osoba:

- koja je zbog neovlašćenog ulaska u zemlju prekršila uslove ulaska
- kojoj je istekla viza
- koja je u nedostatku pravnog statusa zemlje kroz koju prolazi ili zemlje odredišta
- koja je zakonito ušla u zemlju tranzita ili zemlju odredišta, ali je tamo ostala duže nego što je dozvoljeno ili se neregularno zaposlila.

Smjernice za postupanje na osnovu međunarodnih instrumenata i standarda

- Strani državljani pritvoreni u skladu sa zakonima o strancima, Izvod iz 7. Opšteg izvještaja CPTa, (CPT/Inf(97)10-part)
- Mehanizmi zaštite za neregularne migrante lišene slobode, Izvadak iz 19. Opšteg izvještaja CPTa, (CPT/Inf(2009)27-part)

Domaći zakonski okvir

- Zakon o Službi za poslove sa strancima
- Zakon o strancima BiH
- Pravilnik o standardima funkcionisanja i drugim pitanjima značajnim za rad Imigracionog centra

Operativne procedure za postupanje sa migrantima

Lišenje slobode migranta je administrativni postupak, a ne krivični. To znači da neregularni migranti nisu osumnjičeni u krivičnom slučaju i ne treba ih tako tretirati, treba sa njima postupati kao sa nevinim.

MIGRANT = ČOVJEK

Službenici za provođenje zakona prilikom lišenja slobode lica - koje ima status migranta u našoj zemlji prema njemu sprovode **ISTE** mjere i radnje kao i prema građaninu BiH. Ovo

²¹ Izraz "neregularan" je poželjniji, jer izraz "ilegalan" ili "nezakonit" nosi kriminalnu konotaciju.

lice ima **ISTA** prava kao i građanin BiH.

1. Prilikom čina lišenja slobode pored standardne procedure, ukoliko razlozi bezbjednosti to dozvoljavaju, policijski službenik pokušava obezbijediti prevodioca ili barem neformalnu obavijest na papiru na kojem, na licu razumljivom jeziku, piše da se on lišava slobode, razlog lišenja slobode, gdje će biti odveden i kontakt telefon agencije za provođenje zakona. Ova obavijest se može dati i članovima porodice lica lišenog slobode.
2. Ukoliko se lišava slobode lice čiji članovi porodice ostaju bez staranja, ukoliko to okolnosti dozvoljavaju i prije lišavanja slobode treba obezbijediti prisustvo radnika Službe za poslove sa strancima, Ministarstva sigurnosti BiH, radnika centara za socijalni rad, koji bi preuzeli brigu nad njima. Nije ih dozvoljeno smještati u prostorije namijenjene licima lišenim slobode u policijskoj agenciji dok ih ne preuzmu navedene službe.

Prilikom prijema lica lišenog slobode, pored standardne procedure, sa njim se postupa obazrivo i profesionalno. Imajte na umu da ova lica dolaze iz različitih kultura, te da mogu vrlo eksplozivno reagovati na smijeh ili izrugivanje, za koje mu nije potreban prevodilac da bi ga razumio.

3. Migrantu lišenom slobode se odmah na prijemu daje na popunjavanje "Upitnik - Prava lica lišenih slobode". Ovaj dokument mora biti na njegovom jeziku ili se obezbjeđuje prevodilac.
4. Sva prava koja imaju građani BiH po lišenju slobode (advokat, medicinska pomoć, obavještanje člana porodice ili drugog lica) imaju i migranti.

Procedura za obavještanje lica lišenog slobode o pravima je u posebnom poglavlju ovog Priručnika. Zbog najčešće slabog zdravstvenog stanja, preporučuje da se u svakom slučaju ovom licu predloži pregled ljekara po prijemu. Lice ima pravo na obavještanje člana porodice ili drugog lica po vlastitom izboru, te konzularnog predstavnika svoje zemlje. Ova prava se moraju sprovesti čak i ako to zahtjeva kontaktiranje druge države. Agencije za provođenje zakona imaju protokole za kontakte sa konzularnim predstavništvima u BiH sa kojima je upoznato rukovodno osoblje.

5. Prije smještaja u prostoriju za zadržavanje/pritvorsku jedinicu, a ukoliko morate smjestiti više lica zajedno, razdvojite strance od građana BiH, a onda opet izvršite procjenu svih stranaca i ocijenite mogu li biti zajedno u istoj prostoriji. Ovo iz razloga što se vrlo često na istoj lokaciji zateknu lica koja su donedavno bila na različitim stranama u ratu.
6. Službenik iznosi iz prostorija u kojima se zadržavaju migranti sve predmete pogodne za samopovređivanje ili za nanošenje povreda drugom licu ili službenicima.
7. Prostorije u kojima se zadržavaju migranti su ugodne za boravak u pogledu temperature, prozračenosti i osiguranja dnevne svjetlosti. Ukoliko postoji sistem ventilacije u prostoriji, policijski službenik ga pokreće. Ako ne postoji, onda samo provjetrava prostoriju u redovnim intervalima kako bi lice lišeno slobode imalo pristup svježem zraku.

8. Sličan je protokol u pogledu zagrijavanja prostorije, imigracioni službenik podešava termometar, ako mu može pristupiti, na temperaturu koja odgovara trenutnim vremenskim prilikama.
9. Prostorije su opremljene mjestima za odmor (krevet, platforme za spavanje, madraci), odgovarajućim pokrivalima, čistom posteljinom. Ukoliko se osoba lišena slobode zadržava duže od 8 (osam) sati u imigracionom pritvoru, imigracioni službenik pribavlja čistu posteljinu iz ostave i nakon svakog boravka u prostoriji angažuje higijensko osoblje radi čišćenja.
10. Za osobe lišene slobode koje borave u prostorijama za zadržavanje osigurava se nesmetan pristup sanitarnom čvoru ukoliko se on ne nalazi u sklopu prostorije u kojoj boravi. Ako nema sanitarnog čvora u ćeliji-prostoriji za zadržavanje, lice do kupatila prati službenik istog pola zbog sigurnosnih razloga. Pri tome se vrata kupatila se ne zatvaraju, ali službenik ostaje izvan vidnog polja zbog zaštite privatnosti lica. Potrebno mu je objasniti, barem gestikulacijom, način korištenja sanitarnog čvora.
11. Migrantima se obezbjeđuju higijenske potrepštine za održavanje lične higijene iz postojećih zaliha, službenik donosi potrepštine iz ostave i popunjava potrebnu evidenciju.
12. Očekujte da u slučaju zajedničkog smještaja u prostoriji za zadržavanje, lice zatraži poseban prostor za obavljanje molitve i ukoliko bezbjednosni razlozi to dozvoljavaju, to mu se, pod nadzorom, i omogućava zbog slobode ostvarivanja vjerskih prava.
13. Migrantima se obezbjeđuju tri obroka dnevno, sa potrebnim nutritivnim i kalorijskim vrijednostima. Posebna pažnja se obraća na vrstu hrane koja je uobičajena u zemlji odakle lice dolazi. Lice se ne može prisiliti da jede hranu koja mu je iz različitih razloga zabranjena.
14. Za odlaganje privremeno oduzetih predmeta od osoba lišenih slobode postoje adekvatna mjesta gdje će se oni odlagati (ormarići, kasete, isl). Na sličan način se na jeziku koji razumiju migrantima pojašnjava procedura privremenog oduzimanja predmeta: zašto im se oduzimaju predmeti, gdje će biti pohranjeni i kada i da li će ih moći dobiti nazad. Kao i u slučaju sa našim državljanima, i ovim licima treba omogućiti da, ukoliko to žele, predmete koji se ne moraju oduzimati budu predati članovima njihove porodice.

Detaljna procedura za privremeno oduzimanje predmeta je ista kao u ostalim policijskim agencijama i objašnjena je u posebnom poglavlju ovog Priručnika.

15. Prilikom prijema migranta obezbjeđena je posebna prostorija za pretres. Pretres se može vršiti i u drugoj prostoriji pogodnoj za tu namjenu (npr. prostorija za smještaj), ako nije izložena pogledu trećih lica. Službenik prethodno objašnjava proceduru pretresa. Ako ne govori jezik migranta, može koristiti slikovit prikaz ili papir na kojem se opisana procedura pretresa na jeziku koji migrant razumije.

Principi na koji se zasniva vršenje pretresa u imigracionom centru detaljnije su opisani u Smjernicama za postupanje sa licima lišenim slobode u zatvorenom okruženju, kao i u posebnom poglavlju ovog Priručnika koji se odnosi na policijske agencije.

16. Pristup prostorijama gdje borave lica lišena slobode imaju samo osobe koje imaju odobrenje rukovodioca prostorija. Policijski službenik provjerava da li postoji odobrenje zbog zaštite ličnih podataka i privatnosti lica koje još uvijek nije osuđeno za krivično djelo, dakle pretpostavlja se da je nevin.
17. Zbog različitih trauma koje su proživjeli u zemlji odakle dolaze ili na putu, za očekivati je da ovim licima zatvoreni prostor izazove i psihičke zdravstvene probleme. Službenik zadužen za lica lišeno slobode obezbjeđuje češći nadzor nad ovim licima, uglavnom obilascima prostorija za zadržavanje, te obraća pažnju na znake koji ukazuju da lice ima suicidalne namjere.
18. Advokat posjećuje osobu lišenu slobode u prostorijama za zadržavanje, razgovor se obavlja izvan slušnog polja službenika. Posjeta advokata se obavlja po naredbi suda ili tužilaštva, ovisno o tome koji je organ izdao naredbu za hapšenje. U nekim agencijama osoba lišena slobode ima pravo na telefonski poziv advokatu, na osnovu kojeg se advokatu omogućava ulazak u prostoriju za zadržavanje.
19. Migrant koji smatra da su mu narušena prava može podnijeti pritužbu Upravniku centra ili direktoru Službe. Pritužbe se najčešće ulažu u pisanom obliku, a imigracioni službenik odgovoran je samo za dostavljanje pritužbe naslovljenom primaocu bez odlaganja. Standardna procedura se prilagođava u smislu da se licu na njegovom jeziku objasni način žalbe i put žalbe.

Lista za provjeru poštovanja ljudskih prava

Administrativno-tehnički okvir

1. Prisutnost prevodioca i posjeta konzularnog predstavnika
2. Omogućen pristup ljekaru, advokatu, toaletu
3. Obaviještena porodica ili treće lica po vlastitom izboru
4. Popunjena evidencija u skladu sa važećim podzakonskim aktima na jeziku koji migrant razumije

Etički okvir i prevencija kršenja ili zloupotrebe procedura

1. Maloljetni članovi porodice, lica lišenog slobode, se ostavljaju bez staranja, drugim licima iz grupe. Takvi maloljetnici često postaju žrtve trgovine ljudima.
2. Na zahtjev nije omogućen ljekarski pregled
3. Ne obezbjeđuje se odgovarajuća hrana
4. Nezakonito se upotrebljava sila jer "palica govori hiljadu jezika"

Često postavljana pitanja

1. Postoji li razlika između termina izbjeglica i migrant?

Da, postoji razlika, i ona nije zanemariva. Ove dvije riječi imaju drugačija i različita značenja i zabuna oko njihove upotrebe dovodi do problema za obje skupine. Iako postaje uobičajeno da se pojmovi "izbjeglica" i "migrant" često miješaju u medijima

i javnom govoru, postoji ključna razlika između njih. Miješanje ovih izraza može prouzrokovati nesporazume u raspravi o azilu i migracijama.

Izbjeglice međunarodno pravo definiše kao ljude koji su izvan svoje zemlje porijekla i koji se ne mogu vratiti u matičnu zemlju zbog straha od progona ili zbog vjerskih, rasnih razloga ili pripadnosti nekoj naciji, socijalnoj grupi ili zbog svog političkog mišljenja. Izbjeglice zakonski imaju određena prava i na zaštitu od prisilnog povratka u svoje zemlje porijekla.

Dok je neregularan migrant osoba koja je zbog neovlašćenog ulaska u zemlju prekršila uslove ulaska ili joj je istekla viza ili je u nedostatku pravnog statusa zemlje kroz koju prolazi ili zemlje odredišta, kao i one osobe koje su zakonito ušle u zemlju tranzita ili zemlju odredišta, ali su tamo ostale duže nego što su imali zakonsko pravo ili su se neregularno zaposlile.

2. Ko su tražitelji azila?

Tražitelji azila su pojedinci koji su zatražili međunarodnu zaštitu, a čiji zahtjevi za statusom izbjeglice još nisu odobreni. U Bosni i Hercegovini za strance koji traže međunarodnu zaštitu su odgovorna nadležna tijela (Ministarstvo sigurnosti BiH – Sektor za azil) te im je na raspolaganju primarna zdravstvena zaštita, pristup osnovnom i srednjem obrazovanju, besplatnoj pravnoj pomoći i psihosocijalnoj pomoći –uz podršku UNHCR-a. Te osobe imaju pravo ostati u državi, osim ako se njihov zahtjev za azilom ne odbije. Svatko ima pravo tražiti azil u drugoj zemlji. Ljudi koji ne ispunjavaju uvjete za izbjeglički status ili tzv. supsidijarnu zaštitu mogu biti deportirani.

3. Da li i neregularni migranti zaslužuju zaštitu?

Razlozi zbog kojih migranti napuštaju svoje zemlje često su egzistencijalne prirode, a pronalaženje načina da se zadovolje njihove životne potrebe i zaštite ljudskih prava je veoma važno. Migranti su zaštićeni međunarodnim zakonom o ljudskim pravima. Za neke, neuspjeh da im se obezbijedi zaštita ljudskih prava može imati ozbiljne posljedice.

To može dovesti do kršenja ljudskih prava, kao što su

- ozbiljna diskriminacija;
- proizvoljno hapšenje ili pritvor;
- prinudni rad, porobljavanje ili izrabljivanje.

Pored toga, neki migranti, poput žrtava trgovine ljudima ili djece bez pratnje ili razdvojene djece, mogu imati posebne potrebe za zaštitom i pomoći i imaju pravo na ispunjavanje tih potreba (psihološka pomoć i sl.).

DODATAK 1: Efikasna komunikacija

Tumačenje nekoliko najčešće korištenih znakova neverbalne komunikacije

	Odbrambeni stav	Agresivnost	Nestrpljivost, dosada ili nelagoda	Nerazumijevanje sagovornika	Otvorenost	Entuzijazam
Izraz lica	stisnute usne	stisnuti zubi, napete vratne žile	cupkanje nogom, „lomljenje“ prstima	naborano čelo, podignuta obrva, usiljeno klimanje glavom	osmijeh	osmijeh
Kontakt očima i pogled	pogled u stranu uz minimalan kontakt, stisnute oči	intenzivan kontakt očima	kolutanje očima	bezizražajan pogled uz nestabilan kontakt očima	direktan ali neuperen kontakt očima i klimanje glavom	široko otvorene oči
Udaljenost, orijentacija i stav tijela	tjelesna ukočenost, čvrsto prekrštene ruke i noge, stisnute pesnice	približavanje i ulazak u intimni prostor (oko 30 cm) naglo i prijetee naginjanje ka sagovorniku slijeganje ramenima, pokreti rukama- neprimjereni, nepristojni ili ponižavajući pokreti	lupkanje prstima, mahanje nogama, tijelo usmjereno prema izlazu, gledanje na sat i predmete u okolini		fleksibilan otvoren stav, otvorene ruke, primicanje bliže sagovorniku, neprekrštene ruke i noge	uspravan stav tijela
Ton glasa	ravan ton glasa	povišen ton glasa	ujednačen ton, ubrzan glas		ujednačen ton glasa	dobro moduliran ton glasa

DODATAK 2: Manipulisanje vremenom lišenja slobode

Procjena stepena složenosti postupka lišenja slobode

Svaka pismena naredba ili zahtjev pravosudne institucije (sud ili tužilaštvo) za poduzimanje operativne aktivnosti se po prijemu razmatra sa ciljem utvrđivanja stepena složenosti.

Sud dostavlja pisanu naredbu na protokol teritorijalno nadležne organizacione jedinice, gdje se evidentira u knjigu dolazne pošte i dostavlja rukovodiocu osnovne organizacione jedinice.

Rukovodilac osnovne organizacione jedinice vrši procjenu stepena složenosti samostalno ili uz pomoć drugih rukovodnih službenika organizacione jedinice.

Procjena složenosti uključuje sva raspoloživa saznanja o ličnosti osobe koju je potrebno lišiti slobode (da li je povratnik u izvršenju krivičnih djela, ako jeste koja kategorija izvršilaca krivičnih djela, podaci o vrsti i obimu očekivanog otpora, o eventualnim pomagačima, o mogućim posljedicama, materijalno-tehničkim sredstvima i ljudskim resursima potrebnim za izvršenje lišenja slobode i drugi podaci koji mogu biti od interesa za uspješno lišenje slobode).

Ukoliko zbog nedovoljne raspoloživosti operativnim saznanjima ili drugim potrebnim informacijama stepen složenosti nije moguće utvrditi odmah, rukovodilac osnovne organizacione jedinice može narediti provođenje dodatnih provjera.

Dodatne provjere se mogu vršiti putem sredstava komunikacije, neposrednim angažovanjem službenika na terenu ili prikupljanjem informacija od drugih policijskih organa.

Za dodatne provjere koje se provode putem sredstava komunikacije, ne izdaje se radni nalog a službenik koji je vršio provjere je o prikupljenim saznanjima dužan sačiniti službenu zabilješku ili saznanja pribilježiti na poledini pismene naredbe, što potvrđuje svojim potpisom.

Ako se dodatna provjera provodi neposrednim angažovanjem službenika, rukovodilac osnovne organizacione jedinice dužan je izdati radni nalog sa određenim konkretnim zadacima, na osnovu kojeg se sačinjava službeni izvještaj.

Ako se dodatna provjera provodi prikupljanjem informacija od drugih policijskih organa rukovodilac osnovne organizacione jedinice je dužan drugim organima uputiti pismeni zahtjev za dostavljanje potrebnih informacija.

Nakon izvršene procjene stepena složenosti rukovodilac osnovne organizacione jedinice pismenoj naredbi određuje stepen složenosti, na način da u gornjem desnom uglu pismene naredbe istu signira uz oznaku stepena složenosti i rizika realizacije naredbe i odredi koja će unutrašnja organizaciona jedinica postupati po navedenoj naredbi, nakon čega se naredba dostavlja na realizaciju rukovodiocu unutrašnje organizacione jedinice. Rukovodilac unutrašnje organizacione jedinice ili operativni dežurni ukoliko se radi o postupanju van radnog vremena suda organizuje patrolu ili tim policije koji se uz izdatu potrebnu dokumentaciju, potrebna MTS upućuju na izvršenje službenog zadatka.

Ukoliko se procjenom rizika utvrdi da se radi o naredbi sa visokim ili najvišim stepenom rizika i da je sa ciljem lišenja slobode tražene osobe potrebno poduzeti opsežnije operativno taktičke mjere i radnje o tome se odmah od strane rukovodioca osnove organizacione jedinice obavještava rukovodilac policijske agencije.

Obavijest pored ostalog mora sadržavati razloge zašto je naredba ocijenjena visokim ili najvišim stepenom rizika i prijedlog mjera koje je u konkretnom slučaju potrebno poduzeti.

Nakon procjene osnovanosti informacija i prijedloga mjera dostavljenih od rukovodioca osnovne organizacione jedinice Odluku o konkretnim mjerama donosi rukovodilac policijske agencije.

DODATAK 3: Obaveza obavještanja o pravima lica lišenih slobode

Službene evidencije

Svako lišenje slobode neophodno je dokumentovati. Dokumentovanje lišenja slobode se vrši sačinjavanjem službene zabilješke o lišenju slobode, te izdavanjem određenih potvrda o lišenju slobode. Pored navedenog, u zavisnosti od okolnosti lišenja slobode, ponekad će biti potrebno sačiniti i:

- Zapisnik o pregledu lica,
- Zapisnik o pretresu lica,
- Izvještaj o pretresu lica,
- Potvrdu o privremenom oduzimanju predmeta,
- Potvrdu o vraćanju predmeta,
- Službenu zabilješku o upotrebi sredstava za vezivanje,
- Izvještaj o upotrebi sile,
- Izvještaj o lišenju slobode,
- Potvrda o predaji lica drugom organu ili tužocu;
- Potvrda o otpustu lica lišenog slobode i dr.

Svi sačinjeni izvještaji koji se odnose na lišenje slobode lica se, nakon hijerarhijskog upoznavanja sa istim u agenciji koja je preduzimala radnju lišenja slobode, dostavljaju nadležnom, postupajućem tužilaštvu i sudu, a sve sa ciljem izvješćavanja o postupanju.

Lica lišena slobode upisuju se u Evidenciju lica lišenih slobode, gdje se za svaku osobu lišenu slobode unose sljedeći podaci:

- Podaci o osobi lišenoj slobode

(prezime, ime jednog roditelja i ime, nadimak, jedinstveni matični broj građanina, starosna dob, spol, bračni status, dan, mjesec, godina, mjesto i država rođenja, adresa stanovanja, državljanstvo, zaposlenje, fizički opis (posebno vidljive tjelesne povrede), stanje osobe (vidljivi i predloženi zdravstveni problemi, ozljede, upotreba druga, alkohola);

- Lišavanje slobode

(datum i vrijeme lišenja slobode, tačna lokacija lišenja slobode, prekršaj ili krivično djelo za koja je lice osumnjičeno, razlog lišenja slobode, upotreba sile, vrsta upotrebe sile, policajac koji je izvršio lišenje slobode, način prijevoza-transporta do organizacione jedinice, datum i vrijeme dolaska u agenciju za provođenje zakona, policijski službenik zadužen za prevoz, policijski službenik koji je izvršio pretres lica lišenog slobode, oduzeti predmeti, rukovodni službenik koji je odobrio lišenje slobode);

- Komunikacija sa nadležnim sudom i tužilaštvom;

➤ Prava osobe lišene slobode

(obavješćavanje o pravima, zahtjev za branioca, zahtjev za medicinsku pomoć, zahtjev za obavješćavanje člana porodice/konzularnog radnika/drugog lica, dokumenti o lišenju slobode)

➤ Predaja osobe lišene slobode

(način transporta-dovođenja lica lišenog slobode do druge organizacione jedinice, suda ili dugog organa, ime, prezime i broj službene legitimacije policijskih službenika koji su izvršili dovođenje, datum i tačno vrijeme i mjesto predaje lica drugoj organizacionoj jedinici/tužilaštvu/sudu/drugom nadležnom organu kojem se lice predaje, ime, prezime, broj službene legitimacije osobe koja je predala i osobe koja je preuzela lice lišeno slobode);

➤ Otpuštanje osobe lišene slobode

(datum i vrijeme donošenja odluke o otpuštanju, razlog otpuštanja).

Ukoliko se vrši prihvrat lica lišenog slobode od strane drugih organizacionih jedinica, lice se ne zavodi ponovo u Evidenciju, nego se nastavlja vođenje svih događaja vezanih za lice lišeno slobode sve dok se lice ne preda drugom organu, ili dok ne prestanu razlozi za lišenje slobode. Ukoliko je lice lišeno slobode od strane drugog organa, nakon prihvata lice se zavodi u Evidenciju, a u dijelu u koji se unose podaci o lišenju slobode naznačava se organ koji je lice lišio slobode.

Upitnik za osobe lišene slobode

1. Da li su Vam prilikom lišavanja slobode nanesene tjelesne povrede?

2. Da li ste prilikom lišavanja slobode bili izloženi fizičkom zlostavljanju, ako jeste na koji način?

3. Da li Vas je pregledao medicinski tehničar ili ljekar?

4. Da li ste prilikom lišavanja slobode bili izloženi vrijeđanju, omalovažavanju ili prijetnjama od strane službenog osoblja? Ako jeste na koji način?

5. Imate li tjelesnih povreda, ako imate na koji način su prouzročene?

6. Imate li zdravstvenih problema, odnosno da li bolujete od određenih bolesti (povišen šećer u krvi, srčane bolesti, bolesti bubrega, bolest respiratornih puteva-astma, i sl., epilepsija ili druge kronične bolesti)?

7. Da li ste u zadnja 24 sata konzumirali alkohol, narkotička sredstva ili druge opijate? Ako jeste da li Vam je potrebna medicinska pomoć?

8. Da li koristite medicinske terapije propisane od ljekara?

9. Koje lijekove koristite?

10. Gdje Vam se nalaze lijekovi i kod koga, da li posjedujete broj telefona od osobe koja bi vam mogla donijeti lijekove?

11. Kada ste zadnji put konzumirali hranu i da li ste gladni?

12. Kada ste zadnji put konzumirali tečnost, odnosno da li ste žedni?

13. Da li imate nekih fizioloških potreba?

14. Da li imate zahtjeve ili potrebe koje nismo naveli u našem upitniku?

15. Imate li kod sebe predmete kojima bi sebi ili drugim osobama mogli prouzročiti tjelesne povrede?

Datum i vrijeme popunjavanja:

____.____.____. godine, u ____ , ____ sati.

Upitnik popunio:

Ime i prezime : _____ Potpis : _____

NAPOMENA :

Policijski službenik:

Ime i prezime : _____ Potpis : _____

Dodatak 4: Pregled i pretres lica lišenih slobode

Najčešći oblici kršenja pravila kod pregleda i pretresa lica lišenog slobode:

- površno ili potpuno propuštanje radnje bezbjedonosnog pregleda i preliminarnog pretresa lica lišenog slobode neposredno nakon hapšenja, kao i lica mjesta gdje je lice uhapšeno,
- odbačene predmete i tragove od strane lica neposredno prije njegovog lišenja slobode, službenici za sprovođenje zakona uzimaju i kontaminiraju, a nakon toga navode u zapisniku i potvrdi o privremenom oduzimanju predmeta, što ne odgovara stvarnom stanju i predstavlja kršenje ljudskih prava (odbačeni predmeti i tragovi se izuzimaju istražnom radnjom „Uviđaj“),
- neevidentiranje svih pronađenih i oduzetih predmeta u zapisniku o pregledu ili pretresu lica, a prilikom evidentiranja isti se vrlo često površno opisuju u zapisniku o pregledu lica i potvrdi o privremenom oduzimanju predmeta (bez ikakvih detalja),
- u zapisniku o pregledu lica i potvrdi o privremenom oduzimanju predmeta se navode i oduzimaju predmeti koji spadaju u kategoriju dokaza (predmeti oduzeti i dokumentovani na ovaj način ne mogu se koristiti kao dokaz u krivičnom ili prekršajnom postupku). Iste je potrebno dokumentovati Zapisnikom o pretresu lica lišenih slobode, u skladu sa ZKP i Zakonom o prekršajima.

Pojam i cilj pregleda lica lišenog slobode

Pregled lica je opšta operativno-taktička mjera i radnja koja podrazumijeva spoljni pregled lica, te vizuelni pregled unutrašnjih dijelova odjeće i obuće, bez narušavanja njihove cjelovitosti. Nad licem lišenim slobode se obavezno vrši pregled lica, a taj pregled se realizuje odmah nakon hapšenja na licu mjesta (ili u neposrednoj blizini), kao i u službenim prostorijama. Pregled lica lišenog slobode može vršiti samo policijski službenik istog pola, izuzev u slučajevima kada je neophodan hitan pregled lica da bi mu se oduzeli predmeti kojima može izvršiti napad na drugo lice ili samopovrijeđivanje. Pored pregleda lica lišenog slobode, pod uslovima propisanim u Zakonu, ovaj pregled se može odnositi i na pregled prtljaga i predmeta koje lice lišeno slobode ima na sebi, odnosno pri sebi ili koje nosi prilikom hapšenja. O pregledu lica se sačinjava Zapisnik o pregledu.

Cilj pregleda lica lišenog slobode je da se od istog oduzmu predmeti pogodni za napad, samopovređivanje, koji mogu otežati izvršenje službenog zadatka ili koje lice lišeno slobode ne može posjedovati za vrijeme boravka u zatvorenom okruženju (predmeti koji ne spadaju u kategoriju dokaza).

Pojam i cilj pretresa lica lišenog slobode

Iako je pretresanje istražna radnja, te nije propisana Zakonom kao policijsko ovlaštenje, već ZKP-om, ipak se i lice lišeno slobode, pored pregleda, može i pretresti. Naime, ukoliko se pregledom otkriju tragovi i predmeti krivičnog djela, pregled se obustavlja i započinje se sa pretresanjem. Osnov za pretresanje lica lišenog slobode jeste odredba ZKP-a po kojoj ovlašteno službeno lice može pretresti lice bez naredbe i bez svjedoka prilikom, između ostalog, lišenja slobode. Iz navedenog proizlazi da je pretresanje, za razliku od pregleda, opcionog karaktera, odnosno nije obavezno, već je uslovljeno postojanjem osnova za pretresanje koje procjenjuje policijski službenik.

S obzirom na to da je nasilno otvaranje ili rastavljanje sadržinski svakako veći nivo zadiranja u privatnost lica u odnosu na pregled lica, ono se može realizovati, ali pod uslovima koji važe za pretresanje kao istražnu radnju.

Iako rijetko, moguće je da se pretresanje lica lišenog slobode realizuje i na osnovu naredbe za pretresanje stana i drugih prostorija ili čak i na osnovu naredbe za pretresanje lica koje se treba lišiti slobode ili koje je već lišeno slobode. To se posebno odnosi na situacije kada se planira lišenje slobode ili kada se radi tzv. „upad u stan“. U tim i sličnim situacijama, prethodno se izdaje naredba o pretresanju stana i drugih prostorija (i lica u njemu) ili se izdaje naredba za pretresanje konkretnog lica, koje se pretresa nakon lišenja slobode.

O pretresanju lica lišenog slobode se sačinjava izvještaj nakon pretresanja lica. Taj izvještaj mora da sadrži identitet lica koje je pretreseno, osnov pretresanja, okolnosti pod kojima je lice pretresano, da li su od lica tom prilikom privremeno oduzeti određeni predmeti i koji, te postupak sa privremeno oduzetim predmetima. S obzirom na to da je pretresanje istražna radnja, o pretresanju se sačinjava i zapisnik, a ukoliko su od lica privremeno oduzeti predmeti, sačinjava se i potvrda o privremenom oduzimanju predmeta. Ovaj izvještaj se podnosi tužiocu koje o tome obavještava sudiju za prethodni postupak.

Cilj zbog koga službenici za provođenje zakona vrše pretresanje lica lišenog slobode su:

- pronalaženje predmeta koji mogu poslužiti kao dokaz u krivičnom postupku (predmeti izvršenja krivičnog djela, predmeti koji potiču iz krivičnog djela, koji su njime pribavljeni ili su nastali),
- oduzimanje predmeta pogodnih za napad ili koja bi se mogla upotrebiti za samoranjavanje ili samoubistvo (vatreno oružje, noževi, bodeži, bokseri),
- pronalaženje, fiksiranje i obezbjeđivanje tragova krivičnog djela (tragovi krvi, paruta, prašine, dlaka, stakla, boje, pljuvačke, sperme, udaraca, uboda, ugriza itd.),
- pronalaženje predmeta koji bi se mogli iskoristiti za bjekstvo.

Razlika između pregleda i pretresanja

Najveća razlika između pregleda i pretresanja se odnosi na formalnu, odnosno dokaznu stranu. Naime, imajući u vidu da se pretresanjem drastičnije narušavaju ljudska prava, razumljivo je da je stoga detaljnije i regulisano. Naime, dok se za pregled propisuje uopšten normativni okvir (radi pronalaska inkriminiranih predmeta i tragova i iz drugih bezbjednosnih razloga), dotle je normativni osnov i procedura pretresanja mnogo detaljnije regulisana. Počev od normativnog osnova pretresanja, cilja pretresanja, procedure davanja saglasnosti i izdavanja naredbe za pretresanje, normiranja izuzetaka od redovne procedure pretresanja (pretresanje bez naredbe i bez svjedoka), postupka sa pronađenim predmetima, povezanosti između pretresanja i privremenog oduzimanja predmeta, postupka nakon pretresanja i dokumentovanja pretresanja, vidljivo je da je procedura pretresanja svakako sadržajnije i komplikovanija. Tome treba dodati i sam način, odnosno taktiku pretresanja, koja je umnogome sadržajnije, detaljnije i kriminalistički i dokazno relevantnija od pregleda. Stoga je i pretresanje, kao istražna radnja, propisano isključivo ZKP-om, a pretresanje kao policijsko ovlaštenje uopšte nije predviđeno Zakonom, već isključivo pregled i privremeno oduzimanje predmeta.

Iz navedenog proizlazi najvažnija razlika između pregleda i pretresanja. S obzirom na to da se isključivo istražnim radnjama mogu prikupljati i obezbjeđivati dokazi relevantni za pokretanje i vođenje, te uspješno okončanje krivičnog postupka, razumljivo je da se pretresanjem mogu prikupljati ovi dokazi. Pregledom (kao policijskim ovlaštenjem, te operativno-taktičkom radnjom), a potom i privremenim oduzimanjem predmeta kao policijskim ovlaštenjem, ne mogu se obezbjeđivati dokazi relevantni za krivični postupak, već se samo mogu pronalaziti i oduzimati predmeti iz bezbjednosnih razloga.

Dodatak 5

PRITVOR I ZADRŽAVANJE

Određivanje pritvora

Pritvor se može odrediti samo pod uvjetima propisanim Zakonom i samo ako se ista svrha ne može ostvariti drugom mjerom.

Trajanje pritvora mora biti svedeno na najkraće prijeko potrebno vrijeme. Ako se optuženik nalazi u pritvoru, dužnost je svih tijela koja sudjeluju u kaznenom postupku i tijela koja im pružaju pravnu pomoć postupati posebno žurno.

Tijekom cijelog postupka, pritvor će se ukinuti čim prestanu razlozi zbog kojih je određen, a pritvorenik odmah pustiti na slobodu.

Razlozi za pritvor

Kada postoji osnovana sumnja da je određena osoba počinila kazneno djelo, pritvor joj se može odrediti:

ako se krije ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na opasnost od bijega,

ako postoji osnovana bojazan da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za kazneni postupak ili ako naročite okolnosti ukazuju da će ometati kazneni postupak utjecajem na svjedoke, sudionike ili prikrivače,

ako naročite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti kazneno djelo ili da će dovršiti pokušano kazneno djelo ili da će počiniti kazneno djelo kojim prijeti, a za ta se kaznena djela može izreći kazna zatvora pet godina ili teža kazna,

ako se radi o kaznenom djelu za koje se može izreći kazna zatvora deset godina ili teža kazna, a zbog načina je počinjenja ili posljedica kaznenog djela određivanje pritvora prijeko potrebno za sigurnost građana ili imovine. U slučaju kada se radi o kaznenom djelu terorizma, smatra se da postoji pretpostavka, koja se može pobijati, da je ugrožena sigurnost građana i imovine.

U slučaju iz stavka 1. točke b. ovoga članka, pritvor će se ukinuti čim se osiguraju dokazi zbog kojih je pritvor određen.

Opće pravo zadržavanja

Osobu zatečenu na učinjenju kaznenog djela svako može zadržati. Osoba koja je zadržana mora se odmah predati Sudu, Tužiteljju ili najbližem policijskom organu, a ako se to ne može učiniti, mora se odmah obavijestiti jedan od tih organa.

Nadležnost za određivanje pritvora

Pritvor se određuje rješenjem Suda, a na prijedlog Tužitelja.

Rješenje o pritvoru sadrži: ime i prezime osobe kojoj se oduzima sloboda, kazneno djelo za koje se tereti, zakonsku osnovu za pritvor, obrazloženje, pouku o pravu na žalbu te službeni

pečat i potpis suca koji određuje pritvor.

Rješenje o pritvoru uručuje se osobi na koju se odnosi u trenutku pritvaranja. U spisima se mora naznačiti sat oduzimanja slobode i sat uručjenja rješenja.

Protiv rješenja o pritvoru pritvorenik može podnijeti žalbu vijeću (članak 24. stavak 6.) u roku od 24 sata od prijama rješenja. Ako se pritvorenik ispituje prvi put po isteku toga roka, žalbu može podnijeti prilikom tog ispitivanja. Žalba s prijepisom zapisnika o ispitivanju, ako je pritvorenik ispitan, i rješenje o pritvoru odmah se dostavljaju vijeću. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Ako sudac za prethodni postupak, odnosno sudac za prethodno saslušanje ne prihvati prijedlog Tužitelja o određivanju pritvora, zatražit će da o tome odluči vijeće (članak 24. stavak 6.). Protiv rješenja vijeća kojim se određuje pritvor, pritvorenik može podnijeti žalbu koja ne zadržava izvršenje rješenja. Na predaju rješenja i podnošenje žalbe primjenjuju se odredbe stavka 3. i 4. ovoga članka.

U slučajevima iz stavka 4. i 5. ovoga članka, vijeće koje odlučuje o žalbi dužno je odluku donijeti u roku od 48 sati.

Trajanje pritvora u istrazi

Prije donošenja rješenja o određivanju pritvora sudac za prethodni postupak će preispitati osnovanost zahtjeva za određivanje pritvora. Po rješenju suca za prethodni postupak, pritvor može trajati najdulje mjesec dana od dana oduzimanja slobode. Nakon proteka toga roka osumnjičenik se može zadržati u pritvoru samo temeljem rješenja o produljenju pritvora.

Pritvor se odlukom vijeća (članak 24. stavak 6.), po obrazloženom prijedlogu Tužitelja, može produljiti za najviše dva mjeseca. Protiv rješenja vijeća dozvoljena je žalba o kojoj odlučuje vijeće žalbenog odjeljenja Suda. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Ako se postupak vodi za kazneno djelo za koje se može izreći kazna zatvora deset godina ili teža kazna i ako postoje naročito važni razlozi, pritvor se može produljiti po obrazloženom prijedlogu Tužitelja za još najviše tri mjeseca. Protiv rješenja vijeća dozvoljena je žalba o kojoj odlučuje vijeće žalbenog odjeljenja Suda. Žalba ne zadržava izvršenje rješenja.

Ako se do proteka rokova iz stavka 1. do 3. ovoga članka optužnica ne potvrdi, osumnjičenik će biti pušten na slobodu.

Ukinuće pritvora

Tijekom istrage, a prije proteka roka trajanja pritvora, sudac za prethodni postupak može rješenjem ukinuti pritvor po prethodnom ispitivanju Tužitelja. Protiv toga rješenja Tužitelj može podnijeti žalbu vijeću iz članka 24. stavka 6. ovoga Zakona, koje je dužno odluku donijeti u roku od 48 sati.

Protiv rješenja kojim se odbija prijedlog za ukinuće pritvora žalba nije dozvoljena.

Oduzimanje slobode i zadržavanje

Tijelo policije može osobi oduzeti slobodu ako postoje osnove sumnje da je ta osoba počinila kazneno djelo i ako postoji ma koji razlog iz članka 132. ovoga Zakona, ali je tijelo policije dužno tu osobu bez odgode, a najkasnije u roku od 24 sata dovesti Tužitelju (ako se radi o djelima terorizma 72 sata). Prilikom dovođenja, tijelo policije će obavijestiti Tužitelja o razlozima i o vremenu oduzimanja slobode. Uporaba sile pri dovođenju je dozvoljena sukladno zakonu.

Osoba kojoj je oduzeta sloboda mora biti poučena o svojim pravima.

Ako osoba kojoj je oduzeta sloboda ne bude dovedena Tužitelju u roku od 24 sata odnosno u posebnim slučajevima 72 sata, bit će puštena na slobodu.

Tužitelj je dužan osobu kojoj je oduzeta sloboda ispitati bez odgode, a najkasnije u roku od 24 sata, i u tome roku odlučiti hoće li osobu kojoj je oduzeta sloboda pustiti na slobodu ili će sucu za prethodni postupak podnijeti zahtjev za određivanje pritvora. Sudac za prethodni postupak će odmah, a najkasnije u roku od 24 sata donijeti odluku o određivanju pritvora ili o puštanju na slobodu.

Ako sudac za prethodni postupak ne prihvati prijedlog za određivanje pritvora, postupit će sukladno članku 134. stavak 5. ovog zakona.

Izvršenje pritvora i postupanje prema pritvorenicima

Pritvor se izvršava u ustanovama koje za tu namjenu odredi ministar nadležnog ministarstva Bosne i Hercegovine u suradnji s nadležnim tijelima entiteta i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine. Na poslovima izvršavanja pritvora mogu raditi samo oni djelatnici toga ministarstva koji imaju potrebna znanja i vještine te propisanu stručnu spremu.

Prava i slobode pritvorenika i podaci o pritvorenicima

Pritvor se izvršava na način da se ne vrijeđa osoba ni dostojanstvo pritvorenika. Ovlaštene osobe pravosudne policije i straže ustanove smiju uporabiti prisilna sredstva pri izvršavanju pritvora samo u slučajevima određenima zakonom.

Prava i slobode pritvorenika mogu biti ograničene samo u mjeri potrebnoj za ostvarenje svrhe radi koje je pritvor određen, spriječiti bijeg pritvorenika, spriječiti počinjenje kaznenog djela ili otkloni opasnost po život i zdravlje ljudi.

Uprava ustanove prikuplja, obrađuje i pohranjuje podatke o pritvorenicima koji se odnose na istovjetnost pritvorenika i njihovo duševno i tjelesno stanje, trajanje, produljenje i ukinuće pritvora, rad pritvorenika, ponašanje pritvorenika i izrečene stegovne mjere i slično.

Evidenciju o pritvorenicima vodi nadležno ministarstvo Bosne i Hercegovine.

Smještaj pritvorenika

Pritvorenici se smještaju u prostorije odgovarajuće veličine koje udovoljavaju potrebnim zdravstvenim uvjetima. U istu prostoriju ne smiju biti smještene osobe različitog spola. U pravilu, pritvorenici se neće smjestiti u istu prostoriju s osobama koje izdržavaju kaznu zatvora. Pritvorenik se neće smjestiti zajedno s osobama koje bi na njega mogle štetno djelovati ili s osobama druženje s kojima bi moglo štetno utjecati na vođenje postupka.

Posebna prava pritvorenika

Pritvorenici imaju pravo na osmosatni neprekidni odmor unutar vremena od 24 sata. Kretanje na otvorenom prostoru će im se osigurati najmanje dva sata dnevno.

Pritvorenik smije kod sebe imati predmete osobne uporabe, higijenske potrepštine, o svom trošku nabavljati knjige, novine i druge tiskovine te imati druge predmete u količini i veličini koja ne ometa boravak u prostoriji niti remeti kućni red. Pri prijamu u pritvor, od pritvorenika će se prilikom osobne pretrage oduzeti predmeti u svezi kaznenog djela, a ostali će se predmeti koje osumnjičenik ne smije u pritvoru imati prema njegovoj uputi pohraniti i čuvati ili predati osobi koju pritvorenik odredi.

Pravo na suobraćanje pritvorenika s vanjskim svijetom i braniteljem

Po odobrenju suca za prethodni postupak, odnosno suca za prethodno saslušanje, i pod njegovim nadzorom ili nadzorom osobe koju on odredi, pritvorenika imaju pravo posjećivati u okviru kućnog reda bračni ili izvanbračni drug i rođaci, a na njegov zahtjev i liječnik te druge osobe. Pojedini posjeti se mogu zabraniti ako bi zbog toga mogla nastati šteta za vođenje postupka.

Sudac za prethodni postupak, odnosno sudac za prethodno saslušanje, će odobriti konzularnom službeniku strane države posjet pritvoreniku koji je državljanin te države, sukladno kućnom redu pritvora.

Pritvorenik se smije dopisivati s osobama izvan zatvora, uz znanje i pod nadzorom suca za prethodni postupak, odnosno suca za prethodno saslušanje i suca, odnosno predsjednika vijeća. Pritvoreniku se može zabraniti odašiljanje i primanje pisama i drugih pošiljaka, ali ne i odašiljanje molbe, pritužbe ili žalbe.

Pritvorenik ne može koristiti mobilni telefon, ali ima pravo sukladno kućnom redu i pod nadzorom uprave pritvora o svom trošku obavljati telefonske razgovore. Uprava pritvora u tu svrhu pritvorenicima osigurava potreban broj javnih telefonskih priključaka. Sudac za prethodni postupak, sudac za prethodno saslušanje, sudac odnosno predsjednik vijeća mogu zbog razloga sigurnosti ili postojanja nekog od razloga iz članka 132. stavka 1. točke a. do c. ovoga Zakona, rješenjem ograničiti ili zabraniti pritvoreniku korištenje telefona.

Pritvorenik ima pravo slobodne i neometane veze s braniteljem.

Izručenje ili ekstradicija u pravu označava predaju neke osobe iz vlasti jedne države u vlast druge države radi provođenja kaznenog postupka ili izvršenja kazne. Izručenje predstavlja prepuštanje dijela suverene vlasti za kazneni progon drugoj državi, stoga ono podliježe različitim ograničenjima, prije svega ograničen je krug kaznenih djela za koje je izručenje moguće. Država od koje se traži izručenje, u pravilu, ima obvezu ili počinitelja izručiti ili mu sama suditi za kazneno djelo (načelo aut dedere, aut judicare).

Pitanje izručenja između država uređeno je mnogostranim i dvostranim međunarodnim ugovorima. Među glavne međunarodnopravne izvore prava o izručenju spada Europska konvencija o izručenju iz 1957., zajedno s dodatnim protokolima, dok predaju radi izdržavanja kazne uređuje Europska konvencija o premještanju osuđenih osoba iz 1983. godine.

DODATAK 6: Plan sprovođenja**PLAN OPERATIVNE AKTIVNOSTI**

TAKTIČKIH MJERA I RADNJI _____ OPERATIVNOJ AKCIJI
 SPROVOĐENJA OSUĐENIH _____ IZ KPZ _____ KPZ ZENICA, ZA DAN

Bihać, _____ godine

Na osnovu člana _____ Zakona o _____ (Službene novine _____) i člana
 _____ Pravilnika _____, te pismenih naredbi Općinskog suda _____ broj :
 _____ izdatih od predsjednika _____ suda _____, sačinjava
 se:

P L A N

TAKTIČKIH MJERA I RADNJI _____, U OPERATIVNOJ AKCIJI
 SPROVOĐENJA OSUĐENIH _____ IZ KPZ PT BIHAĆ U PROSTORIJE KPZ
 _____, ZA DAN _____ GODINE

A - OPĆA SITUACIJA :**1-1 Identifikacija situacije:**

Općinski sud _____ izdao je naredbu broj: _____ od _____ godine
 i naredbu broj: _____ od _____ godine _____ za
 sprovođenje OSUĐENIH _____ iz KPZ PT _____ u prostorije KPZ _____ dana
 _____ godine.

B - SIGURNOSNO OPERATIVNA SAZNAJNA I SIGURNOSNA PROCJENA

Osuđeni _____ osuđeni su za krivično djelo ubistva, koje su počinili u _____.

Sam čin ubistva izvršen je u ugostiteljskom objektu u večernjim satima po filmskom scenariju, gdje su osuđeni upali maskirani, naoružani hladnim i vatrenim oružjem.

U samom objektu se u vrijeme izvršenja djela nalazilo više gostiju kojim je naređeno da legnu na pod, neki od gostiju su zadobili i povrede od napadača udarcima tupim predmetima.

Osuđeni su djelovali kao dobro organizirana skupina, sa jasno podijeljenim ulogama. S tim u vezi prilikom transporta osuđenih iz KPZ _____ do prostorija KPZ _____ obratiti posebnu pažnju, poduzeti sve mjere osiguranja kako bi se onemogućio pokušaj bijega, kao i napada na službenike _____ u pokušaju oslobađanja i omogućavanja bijega osuđenih.

Jedan od osuđenih _____ neposredno poslije izvršenja KD ubistva pobjegao je van

granica BiH, te je nakon raspisivanja međunarodne potjernice uhapšen u _____ odakle je deportovan u BiH i predat pravosudnim organima naše države (_____). Ovo je jedna od vrlo važnih činjenica koja karakterizira same osuđene i njihovu sklonost pokušaju bjekstva, skrivanja organima gonjenja, i izbjegavanja izdržavanja zatvorske kazne. Također vrlo važan segment na koga treba obratiti posebnu pažnju jeste da je lice _____ koji je kao vođa ove kriminalne grupe, organizovao i počinio samo djelo ubistva još uvijek u bjegstvu i nedostupan je pravosudnim organima u BiH, što ne isključuje mogućnost organizovanja pokušaja oslobađanja samih osuđenih.

C - UČESNICI U IZVRŠENJU OPERATIVNE AKTIVNOSTI SA ZADACIMA

-U ovoj operativnoj akciji učestvuju službenici _____:

1. _____ - rukovodilac operativnog zadatka
2. _____ - pratilac
3. _____ - pratilac
4. _____ - pratilac
5. _____ - pratilac
6. _____ - pratilac

Svi učesnici u operativnoj akciji su dužni strogo poštovati zakonska i pod zakonska akta sa ovlaštenjima propisanim u (ZKP-a , Zakona o _____, Pravilnika _____, kao i ostalih podzakonskih propisa kojima je pobliže regulisan rad i ponašanje službenika _____.

D- RUKOVOĐENJE OPERATIVNOM AKTIVNOSTI

Rukovodilac operativne aktivnosti _____

E- RASPORED I KONKRETNI ZADACI TIMOVA _____, PATROLA _____ I DRUGIH NEPOSREDNIH IZVRŠITELJA

Cilj ove operativne akcije je uspješno i sigurno sprovođenje osuđenih _____ iz KPZ PT _____ u prostorije KPZ _____ dana _____ godine u na izdržavanje kazne zatvora.

Službenici Sudske policije će dana _____u _____ sati otići u KPZ PT _____, izvršiti detaljan pregled osuđenih, kao i njihove odjeće, vezati ih lisicama sa rukama naprijed uz duplo zaključavanje i uz pune mjere sigurnosti smjestiti u službena vozila, te sprovesti u prostorije KPZ _____. predati službenicima KPZ _____. Po okončanju primopredaje se uredno vratiti u prostorije _____.

- Glavni pravac kretanja:

- U povratku :

- Alternativni pravac kretanja odredit će se zavisno od procjene sigurnosne situacije i konkretnih dešavanja tokom izvršenja službenog zadatka, a po odobrenju rukovodioca osnovne organizacione jedinice.

- U slučaju potrebe koristit će se zvučna i svjetlosna signalizacija

ZADATAK: Spriječiti svaki pokušaj napada na osuđene od strane organizovanih grupa ili pojedinaca, pokušaj bijega ili oslobađanja od strane trećih lica uz preduzimanje zakonom propisanih mjera i radnji.

TIM I

ČEONO VOZILO

službeno vozilo: _____

Sastav tima:

1. _____-rukovodilac operativnog zadatka UKT _____
2. _____-vozač..... UKT _____
3. _____-pratilač..... UKT _____

Direktno su zaduženi za osuđenog _____. Po dolasku u KPZ PT _____ izvršit će detaljan pregled osuđenog vezati ga lisicama sa rukama naprijed, te do službenog vozila voditi ispod lijeve i desne nadlaktice, što će također raditi prilikom kretanja unutar KPZ _____ i primopredaje službenicima KPZ. Osuđeno lice će biti smješteno u namjenskom prostoru za prijevoz lica. Po dolasku pred zgradu KPZ _____ osigurati vozilo sa osuđenim dok rukovodilac operativnog zadatka ne odobri izvođenje iz vozila u KPZ _____.

Stalno će se nalaziti neposredno uz osuđenog i pravovremeno reagovati na svaki mogući izvor opasnosti uz primjenu zakonskih ovlaštenja.

Brzina kretanja čeonog vozila bit će brzina prilagođena uslovima i stanju puta, a u slučaju potrebe preći će se na vožnju pod posebnim uslovima na način kako to bude diktirao rukovodilac operativnog zadatka.

TIM II

službeno vozilo: _____

Sastav tima:

1. _____ - Vozač (pratilač)... UKT _____
2. _____ – pratilač.....UKT _____
3. _____-pratilač.....UKT _____

Direktno su zaduženi za osuđenog _____. Po dolasku u KPZ PT _____ izvršit će detaljan pregled osuđenog, vezati ga lisicama sa rukama naprijed, te do službenog vozila voditi ispod lijeve i desne nadlaktice, što će također raditi prilikom kretanja unutar zgrade KPZ _____. Osuđeno lice će biti smješteno u namjenskom prostoru za prijevoz lica. Po dolasku pred zgradu KPZ _____ osigurati vozilo sa osuđenim dok rukovodilac operativnog zadatka ne odobri izvođenje iz vozila u KPZ _____. Stalno će se nalaziti neposredno uz osuđenog i pravovremeno reagovati na svaki mogući izvor opasnosti uz primjenu zakonskih ovlaštenja.

Brzina kretanja ovog vozila bit će brzina prilagođena uslovima i stanju puta, a u slučaju potrebe preće se na vožnju pod posebnim uslovima na način kako to bude diktirao rukovodilac operativnog zadatka.

F- SISTEME VEZE I KOMUNIKACIJE

- Za održavanje komunikacije preko UKT-e veze koristit će se kanal broj _____.

Kodovnik:

1. _____

Ostali učesnici prema važećem kodovniku _____.

Razgovornik:

1. _____

- U slučaju nemogućnosti korištenja radio-uređaja veza će se održavati putem mobilnih telefona, brojevi su sljedeći :

1. _____

- Svu potrebnu koordinaciju sa _____ ili MUP-om održavat će _____ na sljedeće brojeve :

- Kroz područje policijske zone odgovornosti _____ na broj: _____

- Kroz područje policijske zone odgovornosti _____ na broj: _____

- Isto tako poziv za hitnom pomoći Dom zdravlja ili Vatrogasne službe vršit će _____

na brojeve :

1. Policija - 122

2. Vatrogasci - 123

3. Dom zdravlja - 124

G- OPREMA I NAORUŽANJE

- Svi učesnici _____ u operativnoj akciji bit će obučeni u _____ uniformu, sa oznakama, naoružani _____, sredstvima vezivanja, sprej-suzavac, gumenim palicama i opremljeni ručnim prenosivim uređajima sa gluhacima, te ostalom pratećom opremom.

H – DOKUMENTOVANJE :

- Po završenom zadatku rukovodilac operativne aktivnosti je dužan podnijeti detaljan izvještaj rukovodiocu osnovne organizacione jedinice.

I – OSTALO :

NEMA

PLAN PREDLOŽIO:

PLAN ODOBRILO :

DODATAK 7: Dokument za diskusiju o međuagencijskoj saradnji u borbi protiv zlostavljanja

Međuagencijska saradnja na sprečavanju zlostavljanja i nekažnjavanja

- Kako evidentirati saradnju između različitih agencija u zatvorenom okruženju kako bi se spriječilo zlostavljanje i nekažnjivost -

U evropskim zemljama, mnogo agencija koje su izvan policijskih struktura mogu biti i u stvarnosti i jesu uključene u saradnju sa i monitoring/nadzor nad radom policije kako bi se spriječilo mučenje ili drugi oblici zlostavljanja. Te agencije prvenstveno obuhvaćaju Nacionalne preventivne mehanizme (NPM) u zemljama koje su ratifikovale Opcioni Protokol uz Konvenciju UN protiv mučenja (OPCAT), institucije Ombudsmana ili druge domaće institucije za zaštitu ljudskih prava, međunarodna monitoring tijela kao su Evropski komitet za sprečavanje mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) ili Potkomitet UN-a za sprečavanje mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (SPT), tužiocima, advokatske komore i pojedinačne advokate, ljekare koji pregledaju osobe u policijskom pritvoru ili organizacije civilnog društva koje imaju mandat za monitoring ili drugu vrstu saradnje sa policijskim strukturama kako bi se efikasnije spriječilo zlostavljanje.

Ovaj dokument se fokusira isključivo na **ulogu tužilaca koju oni mogu i trebaju imati** u ovoj oblasti.

Od početka treba imati na umu da je odnos između policije i tužilaca općenito **regulisan zakonima i međunarodnim propisima**. Stoga se jedan broj pitanja koje su postavile kolege iz Vijeća Evrope (vidjeti prilog) može pojasniti posmatrajući zakone predmetnih država, a posebno zakona o krivičnom postupku, te zakona o tužilaštvima i policiji. Kao javni službenici, i policijski službenici i tužioci su u zakonskoj obavezi čuvanja službene tajne. Nadalje, unutrašnji propisi (koji obično nisu javno dostupni) koriste se kako bi se dodatno precizirao odnos između tužilaca i policije propisujući, na primjer, način na koji policijski službenici moraju obavijestiti tužioce o hapšenjima koja su obavili i o razlozima tih hapšenja. Način na koji se razvija saradnja između policie i tužilaca stoga primarno ovisi o volji zakonodavca i pravnom nasljeđu koje prevladava u zemlji.

Takođe je važno napomenuti da se funkcija tužilaca razlikuje od zemlje do zemlje, te da je stoga teško govoriti o "najboljoj praksi" kada se radi o saradnji sa policijskim strukturama. U nekim zemljama, **tužioci su prva instanca nezavisna od policije koja vidi novouhapšenu osobu**, često nakon fiksnog perioda od nekoliko sati ili jednog do dva dana.²² U drugim zemljama, uhapšeni se dovode pred sudiju ili istražnog sudiju; tužioci u ovim zemljama **obično ne vide uhapšenu osobu** do saslušanja pred sudom, iako su nadležni za krivičnu istragu.

U **Austriji**, na primjer, tužioci su odgovorni za vođstvo krivične istrage i davanje naredbe krim policiji da provede istražne mjere²³. Prema zakonu, oni bi trebali pokušati postići zajednički konsenzus u ovom zadatku; ali ako se ne mogu dogovoriti o tome kako voditi istragu, nadležni tužilac može izdati obavezujuće naredbe policiji (čl. 98 ZKPa). Tužioci mogu učestvovati u istražnim radnjama (kao što je intervjuisanje osumnjičenika) ili obavljati svoje vlastite istrage (čl. 103 ZKPa), ali prvenstveno je krim policija ta koja obavlja ove zadatke, dok ih tužioci mogu nadzirati jednostavno pregledajući njihove izvještaje (čl. 101 (4) ZKPa).

²² U većini jugoistočno evropskih zemalja, uhapšena osoba se obavezno dovodi pred tužioca nakon perioda od maksimalno osam (Srbija) do 24 sata (Albanija, Bosna i Hercegovina, Crna Gora) nakon lišenja slobode. U Hrvatskoj, tužitelj mora intervjuirati uhićenu osobu unutar 16 sati nakon što je osoba predana službeniku agencije za provođenje zakona.

²³ Određene istražne mjere zahtijevaju dodatno odobrenje nadležnog suda; c.f. čl. 101 Zakona o krivičnom postupku (ZKP).

Način na koji policija i tužioci u Austriji moraju **komunicirati** između sebe se jednako tako propisuje zakonom. Policija mora obavijestiti teritorijalno nadležno tužilaštvo o početku istrage koja zahtijeva odobrenje tužioca (čl. 99 ZKPa). Policija mora sačiniti izvještaj o svim poduzetim mjerama, koje trebaju obuhvatiti i razlog za poduzimanje mjere, način na koji je poduzeta, te rezultat poduzimanja te mjere. Ako je policija morala upotrijebiti silu, treba dati posebno obrazloženje u svom izvještaju prema tužiocu. Izvještaji se moraju dostaviti pisanim putem ili putem sistema elektronske razmjene podataka (upotrebom informacione tehnologije) (čl. 100 ZKPa). Sa druge strane, tužioci mogu dati svoje naredbe usmeno, osim ako naredba ne obuhvaća upotrebu sile, što mora biti obrazloženo i to u pisanoj formi (uz izuzetak ako se radi o hitnim slučajevima). Pisana forma se može zamijeniti elektronskom formom ili korištenjem elektronskog procesiranja podataka (čl. 102 ZKPa).

Drugi praktičan primjer je način na koji policijski službenici u **Luxembourgu**²⁴ obavještavaju tužioce o hapšenju: u tužilaštvu, službenik (ovlašten ili predstavnik tužioca) je na dužnosti 24/7 kako bi mogao dobijati obavještenja od policije. Prvobitna komunikacija se obavlja usmeno telefonom, uz opis primarnih činjenica. Nakon toga slijedi e-mail komunikacija ili prenos telefaxom informacija koje su prvobitno iznesene usmeno.

Općenito govoreći, tužioci mogu zaista imati važnu ulogu u sprečavanju zlostavljanja, ako svhataju da dio njihove funkcije **jeste zagovaranje zakonitosti čitavog krivičnog procesa**. S tim na umu, oni bi trebali biti ključno zainteresovani za pružanje garancija da niko nije podvrgnut mučenju ili drugim oblicima zlostavljanja. Nadalje, tužioci bi trebali biti jasno upoznati sa **činjenicom da zlostavljanje predstavlja krivično djelo**, koje treba biti privedeno pravdi ex officio²⁵.

U zemljama kao što je Bosna i Hercegovina, u kojima tužioci igraju mnogo aktivniju ulogu u krivičnim istragama nego u većini zapadnoevropskih zemalja u kojima tužioci samo vide osumnjičenike u mnogo kasnijoj fazi na sudu, postoji vjerovatno i veća mogućnost da se unaprijedi pozicija tužilaca u ovom smislu.

Tužioci koji se obavezno sastaju sa osumnjičenicima trebali bi uzeti za naviku da pitaju tom prilikom osobu pred sobom kako je policija do sada postupala sa njima. To obuhvaća period lišenja slobode i sve navode o prekomjernoj upotrebi sile, kao i vrijeme provedeno u prostoriji za zadržavanje ili u pritvoru. Vjerovatno bi bilo pretjerano očekivati od tužilaca da obave duži intervju sa svakom uhapšenom osobom o načinu na koji se sa njima postupalo. Međutim, **tužioci bi definitivno trebali držati otvorene uši i postaviti barem nekoliko pitanja ako osoba već sjedi pred njima** o tome ima li ikakvih pritužbi na rad policije. Tužioci bi trebali priznati da osoba u isto vrijeme može biti osumnjičenik u krivičnom predmetu i žrtva policijske brutalnosti.

Unekoliko je očito da će se predmetna osoba osjećati lakše ako može razgovarati **nasamo** sa tužiocem, a ne u prisustvu policijskih službenika koji su možda počinili zlostavljanja te osobe. Konačno, sve **vidljive povrede** na predmetnoj osobi moraju ponukati tužioca da pita kako su te povrede nastale. Tužioci takođe imaju dovoljno iskustva da otkriju ako potencijalna žrtva oklijeva govoriti o porijeklu povreda zato što se boji negativnih posljedica i/ili dodatnog zlostavljanja.

Svi navodi ili povrede koje ukazuju na zlostavljanje moraju biti ispitani i tretirani kao moguće krivično djelo. Tužioci bi trebali narediti **hitni forenzički ljekarski pregled**, ali i osigurati da na ljekarski pregled potencijalnu žrtvu zlostavljanja ne sprovode ti isti policijski službenici. Općenito govoreći, tužioci bi trebali biti svjesni da u takvim slučajevima oni jesu odgovorni

24 Situacija u Luksemburgu je uporediva sa drugim zemljama koje imaju Napoléonov zakonik kao osnovu svog krivičnog postupka, kao što su Francuska i Belgija.

25 To ovisi o zakonima u dotičnoj zemlji da li su mučenje i drugi oblici zlostavljanja zaista krivično djelo, te da li različiti oblici zlostavljanja predstavljaju krivično djelo koje treba istražiti i krivično goniti ex officio ili samo po podnošenju zvanične pritužbe.

za **mjere zaštite žrtve**. To obuhvaća posebno odgovornost da se osigura da moguća žrtva ne bude vraćena u istu policijsku stanicu ili u zonu odgovornosti istih policijskih službenika koji su je eventualno zlostavljali.

Posebnu funkciju imaju tužioci koji su dio **nezavisnih istražnih tijela** koja se bave neprofesionalnim ponašanjem policajaca, a posebno u slučajevima zlostavljanja. Proteklih godina sve više i više zemalja je odlučilo da uspostavi takva tijela, kao na primjer Norveška, Danska, Cipar, Moldavija, Slovenija, a nedavno i Sjeverna Makedonija. Bilo bi previše ovdje istraživati moguću saradnju između ove vrste tužilaca i policije; međutim, Vijeće Evrope zaista podržava uspostavljanje takvih tijela s ciljem borbe protiv nekažnjivosti putem učinkovitih istraga.

U većem broju zemalja, tužiocima je zakonom povjerena općenito **nadzorna uloga nad policijskim pritvorom**. Na primjer, tužioci u Turskoj redovno posjećuju policijske stanice kako bi provjerili dokumentaciju o pritvoru i druge dokumente. Oni prvenstveno potvrđuju da je dokumentacija popunjena detaljno i da se osobe ne drže u policiji duže nego je zakonski dozvoljeno. Nadalje, oni bi trebali utvrditi da li su drugi mehanizmi zaštite protiv zlostavljanja od strane policije, kao što je obavještanje o pravima, pravo na obavještanje treće osobe o hapšenju, pravo na advokata, pravo na ljekara, pravo na obavještanje konzula u slučaju hapšenja stranih državljana ili druga posebna prava maloljetnih osoba sa intelektualnim poteškoćama koja su zagarantovana.

U nekim istočnoevropskim zemljama, u kojima tužioci tradicionalno imaju široka ovlaštenja, tužioci su ranije takođe bili općenito odgovorni i za **ispitivanje uslova u policijskom pritvoru**. Međutim, iz različitih razloga ova funkcija u praksi nije imala puno pozitivnog uticaja na sprečavanje zlostavljanja ili na unapređenje uslova u pritvoru. Proteklih godina je uloga monitoringa nad uslovima u policijskom pritvoru sve više prepuštena NPM-ovima.

Dobra saradnja između tužilaca i policije ima za osnovnu **prednost** dodatnu transparentnost i stručni nadzor nad često sivim periodom boravka u policijskom pritvoru, te garancija strogog pridržavanja zakona. Međutim, ako saradnja između policije i tužilaca postane pretijesna, postoji **rizik** da tužioci sebe vide kao da "drže stranu" policiji u "borbi protiv kriminala". To zauzvrat može dovesti do toga da tužioci nisu zainteresovani za prava uhapšenih osoba, pošto sebe vide protivnicima, ako posmatraju stvari crno-bijelo. Na kraju krajeva, takvo pretjerano usko shvaćanje saradnje može dovesti do toga da tužioci ignorišu ili čak i zataškavaju krivična djela zlostavljanja koja počinje policijski službenici.

S druge strane, antagonistički odnos između policije i tužilaštava takođe nisu od koristi za sistem krivičnog pravosuđa. To se može lako desiti ako tužioci osjete da su u superiornoj (više nego u komplementarnoj) ulozi u odnosu na policiju, te da se počnu ponašati prema policijskim službenicima sa prezirom.

U zaključku, saradnja između policije i tužilaca u sprečavanju zlostavljanja može se ojačati različitim mjerama. Zakoni i propisi se takođe trebaju analizirati kako bi se jasno utvrdilo koju ulogu tužioci moraju imati u prvim satima nakon hapšenja, te da li ovi zakoni i propisi mogu biti dodatno unaprijeđeni, na primjer tako što će tužioci biti obavezni ispitati kako je policija postupala sa osumnjičenicima koji se nalaze pred njima; ili jasnije navodeći koje korake tužilac koji se suoči sa navodima o zlostavljanju mora poduzeti. Nadalje, može se predvidjeti obuka tužilaca kako bi se bolje upoznali sa svojom posebnom ulogom u sprečavanju zlostavljanja i različitim specifičnim nadzornim funkcijama koje mogu obavljati. Konačno, uspostavljanje nezavisnog tijela koje se sastoji od istražitelja i tužilaca koji bi se bavili neprofesionalnim ponašanjem policijskih službenika zasigurno bi imalo pozitivan efekat na borbu protiv zlostavljanja od strane policije.

Nakraju, jedinstvena tačka kontakta za međuagencijsku saradnju ne bi bila od prevelike koristi, budući da su mandati različitih agencija navedenih na početku ovog dokumenta previše raznoliki kako bi se stalna razmjena zasnivala samo na njima. Međutim, kanali komunikacije između ovih tijela zaista trebaju postojati, a godišnji međuagencijski sastanci između različitih aktera u policijskom djelovanju mogao bi biti korisna platforma za razmjenu ideja i rješavanje izazova u saradnji.

Pitanja za polaznu diskusiju u ovom dokumentu:

- Sa kojim vanjskim agencijama (izvan policije) policija sarađuje u sprečavanju zlostavljanja?
- Koji su mehanizmi na kojima se zasniva ova saradnja?
- Kako se ova saradnja obično razvija? Ko inicira saradnju i kako se odvija?
- Koje su prednosti?
- Koji su izazovi?
- Kako se razmjenjuju informacije? Digitalno? Poštom? Telefonom? Kroz multidisciplinarne sastanke?
- Koje su prednosti i izazovi takve razmjene?
- Koji su nedostaci sadašnjeg načina razmjene informacija? Šta je sa povjerljivošću protokola? Kako prevazići te nedostatke?
- Kako se ovaj proces može unaprijediti? Koje su još informacije potrebne?
- Jesu li neke agencije bolje od drugih u razmjeni informacija i saradnji? Šta mislite zašto je tako i kako se to može unaprijediti?
- Možete li dati primjer kada je međuagencijska saradnja unaprijedila situaciju u pogledu zlostavljanja? Kako je unaprijeđena?
- Kojih bi bilo pet najvećih izazova u međuagencijskoj saradnji? Kojih bi bilo pet najefikasnijih rješenja?
- Smatrate li da bi jedinstvena tačka kontakta za sve agencije koje učestvuju u saradnji bila od koristi? Ako smatrate, koja i zašto?

Dodatak 8: Prava osoba lišenih slobode

Dr Julia Kozma, međunarodna konsultantica

Jedna od stvari koja najviše brine voditelje obuke o ljudskim pravima u policijskim agencijama je kako prenijeti policijskim službenicima šta predstavlja **mučenje i nehumano ili ponižavajuće postupanje** i + zašto je ono zabranjeno. Ono što često, u određenoj mjeri, nedostaje je pojam „apsolutnog“ prava u odnosu na prava koja mogu biti ograničena.

Zabrana mučenja i drugih oblika zlostavljanja je apsolutna, odnosno, zlostavljanje i nehumano ili ponižavajuće postupanje prema nekoj osobi nikada ne može biti opravdano. Formulacija člana 3. EKLJP-a odražava tu apsolutnu prirodu zabrane, jer ne navodi nikakvo ograničenje u okviru teksta Konvencije, a koje kod većine drugih prava postoji. Još jedan primjer apsolutnog prava je zabrana ropstva, koje, slično mučenju, ima za cilj uništiti ljudsko biće kao subjekt i njegovo dostojanstvo. U praksi bi moglo biti primamljivo primijeniti „samo malo mučenja“ u slučajevima gdje se to čini „neophodnim“ i „primjerenim da bi se zaštitili životi drugih“, kao, na primjer, u često citiranom „scenariju tempirane bombe“ ili u predmetu Gäfgen, koji je kidnapirao dječaka za otkup i kojeg je policija uhvatila dok je pokušavao preuzeti otkup. Policijski organi prijetili su mu primjenom mučenja da bi saznali gdje se dječak nalazi i eventualno mu spasili život (Gäfgen protiv Njemačke, Aplikacija br. 22978/05, 1.06.2010. godine). Međutim, mora biti jasno da se mučenje ne smije primjenjivati u samo ograničenim slučajevima, već da je historija pokazala da se, kada se mučenje tolerira u pojedinačnom slučaju, ono širi kroz cijeli sektor krivičnog pravosuđa i podrija društvo uopće.

Dalje, što se tiče razlike između mučenja, nehumanog postupanja i ponižavajućeg postupanja, postoje određene rezerve oko praga „jačine bola“. Sud je tu doktrinu razvio 1978. godine u predmetu Irska protiv Ujedinjenog Kraljevstva (a na osnovu ranijih predmeta Komisije), a ona se danas smatra zastarjelom i to iz opravdanih razloga. Količina bola koju neka osoba osjeća je dosta subjektivan test i zavisi od dosta faktora (starost, pol, fizička građa i sl.). Zato ja ne bih koristila taj prag za objašnjenje razlike između mučenja i nehumanog ponašanja. Ukratko, koristila bih definiciju mučenja iz člana 1. Konvencije protiv torture i kratko obrazložila različite elemente (namjera, bol, teška fizička ili mentalna patnja, cilj (priznanje, obavještenje, kažnjavanje itd.) i uključenost službenog lica). Nehumano postupanje ipak treba ispunjavati određenu jačinu mentalnog ili fizičkog bola ili patnje; ali cilj (dobijanje priznanja ili informacije) često nedostaje, ili službeno lice nema namjeru nanijeti tu bol. Nehumano postupanje nema zvaničnu definiciju, a najbolje se objašnjava kroz primjere, kao što su nehumani uvjeti boravka u zatvoru, nemar koji dovodi do bola ili patnje (npr. zaboravljanje da se pritvoreniku da hrana ili voda, nepružanje potrebne medicinske njege), ili primjena pretjerane sile. Ponižavajuće postupanje je postupanje koje izaziva osjećaje straha, patnje i potčinjenosti, koji mogu ponižiti i omalovažiti žrtvu. Kod ponižavajućeg postupanja nije potrebno postizanje određenog nivoa bola.

Na kraju, treba jasno staviti do znanja da član 3. EKLJP-a ne zabranjuje svako miješanje u fizički integritet osoba. U određenim slučajevima će službenici za provođenje zakona biti prinuđeni primjenjivati fizičku silu koja ustvari može izazvati jak bol kod predmetnih osoba (korištenje palica ili biber spreja za samoodbranu). Međutim, takvo postupanje neće se kvalificirati kao nehumano postupanje ako je primijenjeno u skladu sa zakonom i u legitimne svrhe (kao što je zaštita života drugih) i ako je bilo neophodno i primjerenom u datim okolnostima. Jedan od primjera mogla bi biti primjena sile protiv osobe koja je uzela taoce, koju se može upucati u nogu ili omamiti šokerom da bi se spasio život taoce – a sve to je vrlo bolno! Međutim, čim se napadač stavi pod kontrolu, nema opravdanja za dalje nanošenje bola, jer bi se to moglo okvalificirati kao nehumano postupanje, ili čak, mučenje, ako su prisutni drugi elementi, a naročito cilj (npr. kažnjavanje).

Još jednu značajniju zabrinutost izaziva ispravno tumačenje **prava na život** u policijskom poslu. Tačno je da pravo na život nije apsolutno, odnosno, da ono, u izuzetnim situacijama, može biti ograničeno. Policijski službenici mogu, u vrlo strogo definiranim okolnostima, nekome oduzeti život, a postupiti zakonito (tj. ne povrijediti pravo na život). Ovdje je izuzetno važno vrlo jasno objasniti te okolnosti i dati smjernice o principima zakonitosti, nužnosti i proporcionalnosti. ESLJP primjenjuje najstroži test proporcionalnosti u situacijama gdje je javni službenik ubio osobu (ili primijenio silu koja je vrlo lako mogla dovesti do smrti osobe), te je čak i konstatirao da nepostojanje plana djelovanja koje je dovelo do smrti osoba, neobučenost policijskih službenika, ili nejasnoće u zakonima, mogu dovesti do kršenja člana 2. EKLJP-a iako je sama radnja koja je dovela do smrti bila *prima facie* opravdana. Slijedi još jedan sažetak koji može pomoći:

Pojmovi samoodbrane i odbrane drugih, kao i primjena potencijalno smrtonosne sile radi lišenja slobode ili sprečavanja bjekstva pritvorenika, ili gušenja nemira ili pobune, izričito su navedeni u članu 2. (2) EKLJP-a kao ograničenja prava na život.

Međutim, ti izuzeci ne daju vlastima odriježene ruke u postizanju navedenih ciljeva. Naprotiv, ESLJP je redovno primjenjivao vrlo strog test da bi utvrdio da li je primjena smrtonosne sile od strane Države bila apsolutno neophodna i proporcionalna. Presedan u vezi s tim je predmet *McCann* i drugi protiv Ujedinjenog Kraljevstva (Aplikacija br. 18984/91, 27.09.1995. godine), gdje je Sud mišljenja da član 2. dopušta izuzetke u odnosu na pravo na život samo kada je to „apsolutno neophodno“, navodeći da

Kod utvrđivanja da li je djelovanje Države bilo „neophodno u demokratskom društvu“ mora se primjenjivati strožiji i uvjerljiviji test neophodnosti od onoga koji se inače primjenjuje. [...].

McCann protiv Ujedinjenog Kraljevstva

U navedenom predmetu Sud je konstatirao povredu prava na život jer je operacija u kojoj su vojnici Specijalne zračne službe ubili tri pripadnika IRA-e osumnjičena da su kod sebe imali uređaj na daljinsko upravljanje za aktiviranje bombe, mogla biti planirana i kontrolirana, bez potrebe da se osumnjičeni ubiju. Primjena sile koja može dovesti do smrti ne samo da treba biti dopuštena u skladu sa domaćim zakonom, već policijske operacije moraju njime biti regulirane u dovoljnoj mjeri, u okviru sistema dovoljne i efikasne zaštite od proizvoljne upotrebe i zloupotrebe sile, pa čak i od nesreće koju je moguće izbjeći. Sud je ranije ispitivao da li je policijska operacija bila planirana i kontrolirana od strane vlasti kako bi se u najvećoj mogućoj mjeri svelo na minimum pribjegavanje smrtonosnoj sili i ljudskim gubicima, te da li su poduzete sve moguće mjere predostrožnosti kod izbora sredstava i metoda provođenja sigurnosne operacije.

Jedna varijanta predmeta *McCann* je predmet uzimanja talaca od strane čečenskih separatista u pozorištu „Dubrovka“ u Moskvi 2002. godine (Finogenov i drugi protiv Rusije, Aplikacija br. 18299/03 i 27311/03, 20.12.2011. godine). Iako je Sud konstatirao da je odluka vlasti da se talačka kriza prevaziđe silom i korištenjem plina bila opravdana u tim okolnostima, smatra da je došlo do povrede člana 2. jer operacija spašavanja nije bila dovoljno pripremljena, naročito zbog „nedovoljne razmjene informacija između različitih službi, kašnjenja sa početkom evakuacije, ograničene koordinacije raznih službi na terenu, nepostojanja odgovarajućeg medicinskog tretmana i opreme na licu mjesta i nedovoljne logistike“.

Kako je već navedeno, uvijek kada se ograničava pravo na život iz bilo kojeg razloga predviđenog članom 2.(2), potrebno je primijeniti vrlo strog test neophodnosti i proporcionalnosti. Na primjer, ESLJP je konstatirao povredu prava na život u jednom predmetu koji se tiče pobune u zatvoru, kada je ubijeno osam zatvorenika, a šest ranjeno, jer primijenjena sila nije bila „apsolutno neophodna“ (Perišan i drugi protiv Turske, Aplikacija br. 12336/03, 20.05.2010. godine). Sud također smatra da takva neophodnost u principu ne postoji kada se zna da osoba koja se hapsi ne ugrožava život ili tjelesni integritet i nije osumnjičena za izvršenje nasilnog krivičnog djela, čak i u situacijama kada nekorištenje ubojite sile može da rezultira i gubitkom prilike da se bjegunac od pravde uhapsi. (Nachova i drugi protiv Bugarske, Aplikacija br. 43577/98 i 43579/98, 6.07.2005. godine).

Povreda člana 2. konstatirana je u raznim predmetima, jer službenici odgovorni za ubistva osoba nisu bili dovoljno obučeni da bi procijenili da li je upotreba vatrenog oružja bila neophodna, u pogledu poštovanja ljudskog života kao osnovne vrijednosti, nisu prošli provjere prije nego im je povjereno vatreno oružje, ili im očito nije ocijenjena sposobnost za nošenje vatrenog oružja (Gorovenky i Bugara protiv Ukrajine, Aplikacija br. 36146/05 i 42418/05, 12.01.2012. godine; Sašo Gorgiev protiv Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Aplikacija br. 49382/06, 19.04.2012. godine).

Na kraju, Sud je u više navrata kritizirao da su pravni okviri kojima se vodi primjena sile nedovoljni, kao u predmetu Soare i drugi protiv Rumunije (Aplikacija br. 24329/02, 22.02. 2011). Još jedan zanimljiv detalj u ovom predmetu je zaključak, kao i ranije u predmetu Makaratzis protiv Grčke, da ne mora nužno doći do gubitka života da bi se osoba kvalificirala za povredu prava na život, ako je sila bila potencijalno smrtonosna, a žrtva je slučajno preživjela.

Svrha ovog materijala nije da zamijeni postojeću dobru praksu nego da je dopuni i obogati preporukama Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja. Vijeće Evrope, kao implementator projekta, vjeruje da će ovaj materijal direktno doprinijeti boljem poštivanju ljudskih prava, ali i da će biti vrijedan doprinos institucionalnoj obuci o ljudskim pravima u agencijama za provođenje zakona u Bosni i Hercegovini.

Ovaj materijal je sačinjen uz finansijsku podršku Evropske Unije i vijeća Evrope. Stanovišta izražena u njemu ne mogu se shvatiti kao zvanična mišljenja Evropske Unije ili Vijeća Evrope.

VIŠE INFORMACIJA

Vijeće Evrope, ured u Sarajevu
Zmaja od Bosne 11, 71000 Sarajevo
T: +387 33 957 790

<http://horizontal-facility-eu.coe.int>

 [jp.horizontal.facility](https://www.facebook.com/jp.horizontal.facility)

 [@CoE_EU_HF](https://twitter.com/CoE_EU_HF)

BOS/HRV/SRP

Vijeće Evrope je glavna organizacija za zaštitu ljudskih prava na kontinentu. Obuhvata 47 država članica, uključujući sve članice Evropske unije. Sve države članice Vijeća Evrope su potpisale Evropsku konvenciju o ljudskim pravima, sporazum koji ima za cilj da zaštiti prava čovjeka, demokratiju i pravnu državu. Evropski sud za ljudska prava kontroliše implementaciju Konvencije u državama članicama.

www.coe.int

Zemlje članice Evropske unije odlučile su da udruže svoja znanja, resurse i sudbine. Zajedno su izgradile zonu stabilnosti, demokratije i održivog razvoja, zadržavajući kulturnu raznolikost, toleranciju i individualne slobode. Evropska unija poklanja posebnu pažnju razmjeni postignuća i vrijednosti sa zemljama i narodima izvan svojih granica.

www.europa.eu

Finansirano
od strane Evropske unije
i Vijeća Evrope

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implementirano
od strane Vijeća Evrope